

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

C. DE WULF, De vernieuwde organieke wet notariaat 537

Rechtspraak

Grondwet – Gelijkheid en niet-discriminatie – **Burgerlijke rechtspleging** – Hoger beroep – Verzoekschrift – Ondertekening

Arbitragehof 17 mei 2000 549

1. Europees recht – Verordening – Niet-naleving – Sancties –

2. Deelneming – Opdracht strafbare gedraging te plegen

Cass. 12 januari 1999 (met noot van G. Stessens, «Over de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van het ondernemingshoofd bij overtredingen van de rijtijdenwetgeving») 551

Gehandicapte – Inkomensvervangende tegemoetkoming – Cumulatie met gezinsbijslag – Gehandicapte zelf recht-hebbende op gezinsbijslag, die te zijnen behoefte wordt uitbetaald

Cass. 27 september 1999 (met noot van W. Van Nieuwenhove, «Uitkeringen die niet kunnen worden gecumuleerd met tegemoetkomingen voor mindervaliden») 554

Nationaliteit – Nationaliteitskeuze – Samenleven met Belgische echtgenoot

Cass. 10 februari 2000 (met noot) 555

Milieu – Milieuvergunning – Stedenbouwkundige verenigbaarheid van de te vergunnen inrichting in woongebied – Begrippen «ambacht en nijverheid» in het K.B. van 28 december 1972 betreffende de inrichting en de toepassing van de (ontwerp)gewestplannen

R.v.St. 28 juni 1999 556

Beslag – Beslag onder derden – Opheffing van het beslag – Betekening van de beschikking

Hof Gent 30 juni 1999 (met noot van F. Snoeck, «De betekening van de beschikking tot opheffing van een derdenbeslag») 557

Faillissement – Verschoonbaarheid – Rechtspleging – Rechtsmiddelen – Schuldeiser – Derdenverzet – Aanwezigheid curator

Hof Brussel 13 januari 2000 560

Bevoegdheid en aanleg – Territoriale bevoegdheid – Internationale rechtsmacht – EEX-verdrag – 1. Bevoegdheidsbeding – Vorm toegelaten door handelwijzen die tussen partijen gebruikelijk zijn geworden – Vermelding in algemene voorwaarden – Geen vroegere handelsbetrekkingen tussen partijen – Gevolg – 2. Plaats waar de verbintenis is of moet worden uitgevoerd – Recht dat volgens de collisieregelen van de aangezochte rechter van toepassing is – Eenvormige wet – Weens Koopverdrag

Kh. Hasselt 27 oktober 1999 561

Consumentenrecht – Consumentenkrediet – Informatie- en onderzoeksplicht van de kredietverlener – Informatieplicht van de kredietnemer – Draagwijdte

Vred. Lokeren 1 oktober 1999 562

Verjaring – Burgerlijke vordering uit misdrijf – Nieuwe verjaringswet – Overgangsregeling – Oude gemeenrechtelijke termijn

Pol. Brugge 10 februari 2000 (met noot) 562

Kanttekening

D. Verbiest, Over boze bestuurders en hun rechters 563

Boeken

A. Mast, J. Dujardin, M. van Damme en J. Vande Lanotte, Overzicht van het Belgisch administratief recht (door W. Lambrechts) 567

G. Nejman, Les contrats de produits dérivés. Aspects juridiques (door M. Tison) 567

Mededelingen

Beknopt overzicht van de sociale zekerheid in België 568

Studiedag: Samenhang en tegenhang in en rond de strafrechtsbedeling 568

Vijfjaarlijkse Prijs van het Turnhouts Notariaat 568

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

Opgericht in 1931, verschijnt iedere week van september tot juni.

Hoofdredacteurs: René Victor (1931-1984), Edgar Boonen (1984-1993), Camiel Caenepeel (1993-1998)

Redactie: A. Van Oevelen (hoofdredacteur), E. Dirix, J. Laenens, J.R. Rauws, M. van Damme, A. Vandeplas

Redactiesecretaris: Mevr. C. Meeusen

Vaste medewerkers:

A. Alen, F. Aps, R. Boes, A. Carette, G. Debersaques, Gh. Dhaeyer, J. Erauw, M. Gelders, P. Humblet, W. Lambrechts, R. Leysen, J. Meeusen, H. Nys, I. Opdebeek, W. Pintens, P. Popelier, W. Rauws, D. Simoens, G. Suetens-Bourgeois, H. Vanhees, S. Van Overbeke, C. Van Schoubroeck, J. Wouters

Redactieadres: V.Z.W. Rechtskundig Weekblad
Mechelsesteenweg 210 bus 6
2018 Antwerpen
(redactiesecretariaat bereikbaar van 9 tot 12 uur)
Tel. 03/248.49.84
Fax 03/248.08.70

Abonnementen, advertenties: N.V. INTERSENTIA, Churchilllaan 108, 2900 Schoten
tel.: 03/680.15.50 - fax: 03/658.71.21
Abonnementsprijs: 4.950 f., Advocaten-stagiair: 4.650 f., Studenten: 2.950 f.

Richtlijnen voor de auteurs:

De teksten van hoofdartikelen en annotaties worden, samen met een diskette (WP of Word) toegezonden aan het redactiesecretariaat. Getypt op anderhalve interlinie bedraagt een hoofdartikel bij voorkeur niet meer dan 25 bladzijden, een annotatie niet meer dan 6 bladzijden. De redactie dankt bij voorbaat alle auteurs voor het in acht nemen van deze richtlijnen.

DE VERNIEUWDE ORGANIEKE WET NOTARIAAT

De wetten van 4 mei 1999 tot wijziging van de wet van 25 Ventôse jaar XI op het notarisambt¹ hebben de inrichting van het Belgisch notariaat grondig gewijzigd. Deze wijzigingen hebben weinig of geen betrekking op de betekenis van het ambt als zodanig noch op de hoedanigheden van de notariële akte – authenticiteit en uitvoerbare kracht. Zij betreffen in hoofdzaak de toegang tot het beroep, de organisatie van het ambt, de notariële instellingen en de tucht.

Onderhavig overzicht waarin de belangrijkste aspecten van de vernieuwing worden toegelicht, bevat drie afdelingen. Een eerste afdeling handelt over het nieuwe statuut van de kandidaat-notaris en de nieuwe soorten van notarissen-ambtenaar. In een tweede afdeling wordt een overzicht gegeven van de notariële instellingen. Het laatste deel bevat enkele nieuwe bepalingen die betrekking hebben op de uitoefening van het ambt.

I. DE STATUS EN DE WIJZE VAN BENOEMING VAN DE KANDIDAAT-NOTARIS EN VAN DE NOTARIS-AMBTENAAR

Een nieuw type van kandidaat-notaris werd in het leven geroepen. De kandidaat-notarissen vormen een groep die wordt geselecteerd uit de licentiaten notariaat die hun stage hebben beëindigd. Deze groep is wettelijk gecontingenteerd en dient als een wervingsreserve voor de benoemingen van notarissen-titularissen, geassocieerde notarissen en notarissen-plaatsvervangers.

Alle vacatures in het notariaat, opgevallende na 3 mei 1999, zijn onderworpen aan de nieuwe opvolgingsprocedure. Hoewel de betrokken wetsbepalingen reeds van kracht zijn sinds 3 mei 1999, is het systeem nog niet operationeel. Het zal wellicht nog minstens acht maanden duren vooraleer de eerste kandidaat-notarissen benoemd kunnen worden. Dit wil zeggen dat bepaalde notariaten die vacant zijn gekomen na 3 mei 1999, wegens het ontbreken van kandidaat-notarissen, twee jaren of langer zonder titularis kunnen blijven. Deze vacante kantoren kunnen tijdelijk worden waargenomen door erenotarissen die als plaatsvervangers worden aangesteld. Er zijn thans weinig vacatures die op deze wijze werden ingevuld.

A. De kandidaat-notaris

De doelstellingen die de wetgever voor ogen had bij de invoering van de kandidaat-notaris zijn drieërlei: 1) de ob-

jectivering van de benoemingen 2) het zorgen voor een hoge kwaliteit bij de benoemden 3) aan de kandidaat-notarissen goede kansen waarborgen dat zij als notaris onder de een of andere vorm in het korps kunnen worden opgenomen. Om deze doelstellingen te verwezenlijken, wordt de groep van de kandidaat-notarissen onderworpen aan een strenge selectie en beperkt gehouden in aantal.

De Koning stelt jaarlijks het aantal te benoemen kandidaat-notarissen per taalrol vast op basis van de te verwachten vraag naar nieuwe ambtenaren, dit wil zeggen op basis van het aantal te benoemen notarissen-titularis, het aantal aangewezen plaatsvervangende notarissen, het aantal laureaten van vroegere sessies die nog niet geassocieerd of niet benoemd zijn en op basis van de behoefte aan geassocieerden.² Dit aantal mag niet hoger zijn dan zestig per jaar voor het hele land.³ Bij wijze van overgangsbepaling wordt voor de eerste jaren dit maximum opgetrokken voor de eerste vergelijkende toelatingsproef tot maximum 115 en voor de daaropvolgende twee jaren tot maximum 80.⁴

Om in aanmerking te komen voor een benoeming tot kandidaat-notaris, moet de betrokkene: 1) Belg zijn en het genot hebben van de burgerlijke en politieke rechten; 2) houder zijn van een stagecertificaat; 3) gunstig gerangschikt worden door de benoemingscommissie; 4) benoemd worden door de Koning.⁵

1° De stage en het stagecertificaat

Na het behalen van zijn diploma van licentiaat in het notariaat moet de betrokkene als hoofdactiviteit een stage van ten minste drie volle jaren verrichten in een of meer Belgische notariskantoren. Om de stagiair een zo ruim mogelijke ervaring bij te brengen, mag de stage voor de maximumduur van een jaar, ook op andere plaatsen worden gedaan o.m. in een notariskantoor in het buitenland, in een Belgisch registratie- of hypotheekkantoor, als assistent aan een rechtsfaculteit of bij de balie.⁶

De stagiairs worden geëvalueerd door een bijzondere commissie, genaamd evaluatiecommissie, waarvan er twee fungeren in de schoot van ieder provinciaal Genootschap. Een eerste evaluatie vindt plaats na een jaar stage, een tweede na het beëindigen van de stage en vervolgens om de drie jaar. De evaluatie wordt uitgebracht na de stagemester of werkgever en de geëvalueerde te hebben gehoord.⁷

Na het verstrijken van de voorziene stagetermijn en een gunstig advies van de evaluatiecommissie verkrijgt de betrokkene een stagecertificaat, dat wordt uitgereikt door de Nationale Kamer van Notarissen.⁸

² Art. 35, § 2, Organieke Wet Notariaat.

³ *Ibid.*

⁴ Art. 52, wet van 4 mei 1999 tot wijziging van de wet van 25 Ventôse jaar XI op het notarisambt.

⁵ Art. 35, § 3, Organieke Wet Notariaat.

⁶ Art. 36, § 1, Organieke Wet Notariaat.

⁷ Art. 37, § 1, Organieke Wet Notariaat.

⁸ Art. 36, § 4, derde lid, Organieke Wet Notariaat.

¹ De wijzigingen aan de wet van Ventôse liggen vervat in twee wetten van dezelfde datum, namelijk de wet van 4 mei 1999 tot wijziging van de wet van 25 Ventôse jaar XI op het notarisambt, B.S. 1 oktober 1999, p. 37132, en de wet van 4 mei 1999 tot aanvulling van de wet van 25 Ventôse jaar XI op het notarisambt, met de artikelen 38, § 5, 76, 10, 78 tot 85 en 95 tot 112, B.S., 1 oktober 1999, p. 37156. De materie werd gesplitst in twee afzonderlijke wetten omdat zij voor een deel ressorteerde onder de wetgevende bevoegdheid van de Kamer van Volksvertegenwoordigers en voor een ander deel ook viel onder de bevoegdheid van de Senaat. In onze uiteenzetting vermelden wij in de regel beide als eenzelfde wet.

2° De gunstige rangschikking door de benoemingscommissie

De houder van een stagecertificaat kan vervolgens zijn kandidatuur indienen om te worden benoemd tot kandidaat-notaris. Hij krijgt daartoe in principe eenmaal per jaar de gelegenheid en moet binnen een bepaalde termijn nadat het Koninklijk Besluit houdende vaststelling van het toegelaten contingent van kandidaat-notarissen in het Belgisch Staatsblad wordt gepubliceerd, zijn kandidatuur indienen.⁹ De kandidaten worden door een bijzondere benoemingscommissie (een voor elke taalrol) gerangschikt op grond van een vergelijkend examen en een onderzoek van de adviezen verleend door bepaalde instanties.

a) Het vergelijkend examen

De benoemingscommissie moet de kandidaten evalueren op grond van de «voor de uitoefening van het notarisambt noodzakelijke kennis, maturiteit en praktische bekwaamheden».¹⁰ De commissie moet niet alleen peilen naar de kennis van de kandidaten, maar moet hen ook naar hun verdiensten onderling rangschikken op basis van hun «bekwaamheid en geschiktheid».¹¹

De rangschikking wordt gemaakt op grond van een vergelijkend examen – ook genoemd «toelatingsproef» – dat bestaat uit een schriftelijk en een mondeling gedeelte. Het programma van het schriftelijk en mondeling gedeelte wordt opgesteld door de Verenigde Benoemingscommissies. Het wordt bij ministerieel besluit door de minister van Justitie goedgekeurd en in het Belgisch Staatsblad bekendgemaakt.¹²

De eerste examensessie zal mogelijk plaatsvinden in de loop van de eerste maanden van het jaar 2001. Er zullen vermoedelijk voor elke taalrol in de aanvangsjaren verscheidene honderden kandidaten zijn en de taak van de benoemingscommissies zal vooral in de eerste jaren zwaar zijn.¹³

Het is nog niet duidelijk op welke wijze deze schriftelijke en mondelinge examens zullen worden afgenomen. Zullen de leden van de benoemingscommissie de kandidaten afzonderlijk of per college ondervragen? Mag de benoemingscommissie de ondervraging delegeren aan bepaalde van haar leden of aan derden? Het lijkt mij aan te bevelen dat de examens van alle kandidaten in ieder geval worden afgenomen en beoordeeld door dezelfde examinatoren. Daar het een «vergelijkend examen» betreft, moeten dezelfde evaluatiecriteria of waardemeters worden toegepast voor alle kandidaten. Indien men bijvoorbeeld een beurtrol van examinatoren zou inschakelen, wordt de rangschikking ten dele vervalst, omdat de ene examiner wellicht strenger quoteert dan de andere. De rangschikking moet met alle nodige waarborgen van juistheid en degelijkheid worden

omringd, daar zij belangrijk is voor de toekomst van de sollicitanten.

De beoordeling van de «voor de uitoefening van het notarisambt noodzakelijke kennis» beoogt mijns inziens in hoofdzaak de juridische kennis, de deontologie en de beroepsethiek. Sommigen menen dat er ook moet worden gepeild naar vaardigheden op andere vlakken, zoals zin voor bemiddeling, menselijk contact, bedrijfsbeheer enz. Indien deze zienswijze door de benoemingscommissie zou worden gevolgd, lijkt het mij toch aan te bevelen deze andere aspecten eerder als bijkomstig te beschouwen en het hoofdaccent bij de rechtskennis te houden.

Anderzijds kan men zich afvragen of een beoordeling van de juridische kennis, de deontologie en de beroepsethiek door de benoemingscommissie uiteindelijk gewenst is. De kandidaten zijn licentiaat in de rechten en licentiaat in het notariaat. Deze beide universitaire diploma's staan m.i. borg voor een «voldoende» kennis. Er wordt opgemerkt dat dit vergelijkend examen verschilt van een universitair examen, omdat het meer wordt toegespitst op de praktijkervaring en de praktische toepassing van het recht. Het universitair onderwijs, voornamelijk in de licentie notariaat, is sinds vele jaren ook praktijkgericht, en belangrijke cursussen worden er door notarissen gedoceerd. Ook de examens zijn praktisch gericht en bestaan dikwijls uit *casussen*.

Een gefundeerde objectieve rangschikking van de kandidaten is naar mijn oordeel niet eenvoudig. Veel licentiaten zijn mij bekend: zij vormen in het algemeen een groep van flinke juristen die zich met belangstelling engageren in de notariële praktijk en die zich bijscholen op studiedagen, postuniversitaire vormingsdagen, enz. Een rangschikking van deze kandidaten, die algemeen gesproken goed zijn, zal m.i. slechts mogelijk zijn op grond van zogenaamde «selectievragen». Een dergelijke werkwijze strookt dan weer niet met de letter van de wet die de benoemingcommissie slechts opdracht geeft te peilen naar de «noodzakelijke kennis».¹⁴

In dit verband ben ik zo vrij de opmerking aan te halen van een lid van de Senaat dat bij de bespreking van het ontwerp de volgende opmerking maakte, die mogelijk overdreven is maar toch tot nadenken stemt: «Spreker beschouwt het examen veeleer als een loterij. Hij acht het niet normaal dat, wanneer er op de 1000 kandidaten slechts 115 voor de benoeming tot kandidaat-notaris in aanmerking komen, de rest als onbekwaam wordt beschouwd.»¹⁵

Dit vergelijkend examen wekt ongerustheid bij vele licentiaten, vooral nu, omdat men nog geen zicht heeft op de wijze waarop het examen zal verlopen. De kandidaten voelen zich ook onzeker met betrekking tot hun parate rechtskennis en scholen zich actief bij.

Het vergelijkend examen moet ook de «maturiteit en praktische bekwaamheden» van de kandidaten beoordelen. Is het mogelijk op grond van een momentopname zoals een examen, een groep van gekwalificeerde praktijkjuristen te rangschikken op grond van hun maturiteit en praktische bekwaamheden?

⁹ Art. 39, § 1, Organieke Wet Notariaat.

¹⁰ Art. 39, § 2, tweede lid, Organieke Wet Notariaat.

¹¹ *Ibid.*

¹² Art. 39, § 2, vierde lid, Organieke Wet Notariaat.

¹³ Er werden tot op heden door de Nationale Kamer van Notarissen 875 stagecertificaten uitgereikt aan kandidaten, namelijk 530 voor de Nederlandse taalrol en 345 voor de Franse taalrol. Men verwacht dat een belangrijk deel van deze houders van een stagecertificaat zal deelnemen aan het examen.

¹⁴ Art. 39, § 2, tweede lid, Organieke Wet Notariaat.

¹⁵ *Parl.St.*, Senaat, 1998-99, nr. 1276/3, p.50-58, opgenomen in A. MICHIELSENS, *De nieuwe notarietwet*, Antwerpen, Kluwer, 1999, p. 291.

b) De adviezen

De rangschikking van de kandidaten door de benoemingscommissie gebeurt niet alleen op basis van de examens, maar ook op grond van de adviezen die haar worden verstrekt door de procureur des Konings en door het adviescomité van de notarissen van de provincie waarin de kandidaat zijn beroepsactiviteit in het notariaat uitoefent of het laatst heeft uitgeoefend.¹⁶

Het advies van de procureur des Konings is eerder van formele aard en heeft alleen betrekking op de vraag of de kandidaat veroordelingen heeft opgelopen en of er geen strafonderzoek hangende is.¹⁷ Het advies van het provinciaal adviescomité is daarentegen inhoudelijk belangrijk. Dit advies zal in de praktijk waarschijnlijk hoofdzakelijk zijn gebaseerd op de beoordelingen van de provinciale evaluatiecommissies en de stagemeeesters.

Op basis van de resultaten behaald in de examens wordt er overgegaan tot een voorlopige rangschikking. Na het onderzoek van de adviezen gaat de benoemingscommissie over tot een definitieve rangschikking van de kandidaten.¹⁸

Er schuilt enige contradictie in het systeem. Enerzijds wil de wetgever een objectieve benadering op grond van een vergelijkend examen. Anderzijds moeten dan weer adviezen in aanmerking worden genomen die wel af en toe subjectief zullen zijn.

Het examen lijkt mij de meer objectieve benadering en zou m.i. van doorslaggevende aard moeten zijn, behoudens wanneer het advies betreft die goed gemotiveerd zijn en duidelijke positieve of negatieve facetten van de kandidaat aanwijzen.

3° De benoeming door de Koning

Na de definitieve rangschikking door de benoemingscommissie wordt de lijst van de gerangschikte kandidaten verzonden aan de minister van Justitie, samen met een gemotiveerd proces-verbaal. De benoemingscommissie voegt hierbij ook de dossiers van de gerangschikte kandidaten. Er worden maximum zoveel kandidaten gerangschikt als er vacante plaatsen zijn die werden bekendgemaakt bij de oproeping in het Belgisch Staatsblad.¹⁹

De Koning benoemt de betrokkenen tot kandidaat-notaris binnen een maand na de verzending van de definitieve lijst van de gerangschikte kandidaten. Deze benoemingen worden in het Belgisch Staatsblad bekendgemaakt.²⁰ De gegadigde die niet tot kandidaat-notaris is benoemd, kan zich de volgende jaren opnieuw kandidaat stellen.²¹

Hoewel benoemd door de Koning, zijn deze kandidaat-notarissen als zodanig geen ambtenaren en kunnen zij niet instrumenteren. Het is opmerkelijk dat deze benoeming wordt gedaan bij Koninklijk Besluit, hoewel de benoemde uit dien hoofde niet participeert in het openbaar gezag en er zelfs geen zekerheid bestaat dat hij zijn verdere loopbaan in

het notariaat zal uitbouwen: hij kan werkzaam worden in een advocatenkantoor, in het bedrijfsleven enz.

4° Het tableau van de kandidaat-notarissen

De benoemde kandidaat-notaris wordt opgenomen op het tableau van het provinciaal Genootschap.²² De tot kandidaat-notaris benoemde die op het tableau is opgenomen, kan van het tableau worden afgevoerd door de Kamer van Notarissen wanneer hij sedert ten minste zes maanden zijn voornaamste beroepsactiviteit niet meer uitoefent in een notariskantoor. De kandidaat-notaris kan evenwel om ernstige redenen vragen dat zijn inschrijving op het tableau wordt gehandhaafd.²³

De kandidaat-notaris die van het tableau wordt wegge laten, kan op elk ogenblik aan de Kamer van Notarissen van het rechtsgebied waarin hij opnieuw zijn voornaamste beroepsactiviteit in een notariskantoor uitoefent, zijn wederinschrijving vragen op het tableau.²⁴

B. De notarissen-ambtenaar

Er bestaan, zoals gezegd, drie types van notarissen-ambtenaar: de notaris-titularis, de geassocieerde notaris en de notaris-plaatsvervanger.

1° De notaris-titularis

Dit type stemt overeen met de notaris zoals die bestond vóór de nieuwe wet. Hij wordt benoemd door de Koning die hem een vaste standplaats aanwijst. Hij wordt beschermd door een *numerus clausus*. Hij beslist soeverein of hij zijn ambt alleen of in associatie zal uitoefenen en in persoonlijke naam of in vennootschapsvorm. De benoeming tot notaris-titularis geschiedt in principe in opvolging van een vacature die zich voordoet ingevolge het bereiken van de leeftijdsgrens, het overlijden of de afzetting van een notaris-titularis.

Om te kunnen solliciteren voor een benoeming tot notaris-titularis, moet men voorkomen op het tableau van de kandidaat-notarissen. De sollicitanten worden opnieuw beoordeeld en gerangschikt door de benoemingscommissie. Er wordt alsdan geen examen afgenomen, maar de benoemingscommissie hoort de kandidaten en maakt vervolgens een rangschikking op van de drie meest geschikte kandidaten.²⁵ De rangschikking gebeurt op grond van de criteria die betrekking hebben op de bekwaamheid en de geschiktheid van de kandidaten voor het uitoefenen van het ambt van notaris. Zoals voor de benoeming tot kandidaat-notaris, worden eveneens de adviezen in aanmerking genomen van de procureur des Konings en van het adviescomité van notarissen van de provincie waarin de kandidaat zijn beroepsactiviteit in het notariaat uitoefent of het laatst heeft uitgeoefend.²⁶

Van de rangschikking van de drie kandidaten wordt een gemotiveerd proces-verbaal opgemaakt, dat wordt toe-

¹⁶ Art. 39, § 3 tot 5, Organieke Wet Notariaat.

¹⁷ Art. 39, § 3, Organieke Wet Notariaat.

¹⁸ Art. 39, § 5, Organieke Wet Notariaat.

¹⁹ Art. 39, § 5, vierde lid, Organieke Wet Notariaat.

²⁰ Art. 39, § 6, Organieke Wet Notariaat.

²¹ Art. 39, § 7, Organieke Wet Notariaat.

²² Art. 40 en 77 Organieke Wet Notariaat.

²³ Art. 41, § 1, eerste lid, Organieke Wet Notariaat.

²⁴ Art. 41, § 3, Organieke Wet Notariaat.

²⁵ Art. 44, § 2, Organieke Wet Notariaat.

²⁶ Art. 43, § 2, Organieke Wet Notariaat.

gezonden aan de minister van Justitie. De Koning benoemt de notaris op voordracht van de minister van Justitie, die kan kiezen tussen de drie gunstig gerangschikte kandidaten.

Aan de *numerus clausus*, de bevoegdheden van de notaris enz. werden geen substantiële wijzigingen aangebracht, behoudens onder meer de invoering van een leeftijdsgrens. Art. 2 van de Wet van Ventôse bepaalde dat de notaris benoemd was voor het leven. Het vernieuwde art. 2 bepaalt dat de notaris aangesteld wordt tot de leeftijd van zevenenzestig jaar. Een jaar voor het bereiken van deze leeftijdsgrens wordt hij als ontslagnemend beschouwd zodat een aanvang genomen kan worden met de procedure om te voorzien in zijn vervanging.

Het invoeren van een leeftijdsgrens is een evidente regel. De wet bevat daarenboven enkele aangepaste overgangsmaatregelen in het voordeel van de notarissen die bij het van kracht worden van de wet dicht bij de leeftijdsgrens komen en ook voor de notarissen die op latere leeftijd werden benoemd. Notarissen die bij de inwerkingtreding van deze wet de leeftijd van vierenzestig jaar hebben bereikt, kunnen hun ambt gedurende drie jaar na deze inwerkingtreding blijven uitoefenen. Bovendien kunnen de notarissen die benoemd zijn vóór de inwerkingtreding van de nieuwe wet en die op de leeftijd van 67 jaar het ambt nog niet gedurende dertig jaar in totaal vervullen, hun activiteit blijven uitoefenen totdat ze het ambt dertig jaar bekleden.²⁷

Voor bepaalde notarissen die dicht bij de leeftijdsgrens zitten – vooral wanneer zij zich niet kunnen beroepen op de overgangsmaatregelen – komt de nieuwe regeling soms hard aan. Zij hebben gerekend op een langere beroepsloopbaan, hebben soms kinderen die in het kantoor werkzaam zijn of hebben soms het kantoor in hun privé-woning, waar de opvolger recht heeft kantoor te houden gedurende een bepaalde termijn na zijn benoeming. Enkele notarissen die zich geschaad voelen in hun rechten, hebben een verzoek ingediend bij het Arbitragehof om de betrokken wetsbepalingen, die zij strijdig achten met de artikelen 10 en 11 van de Grondwet, vernietigd te zien.

De vergoeding door de overnemer te betalen aan de ontslagnemende notaris of zijn erfgenamen werd vroeger vanuit een theoretisch standpunt voor onwettig gehouden. Zij werd wel in de praktijk algemeen toegepast. Zij werd ook door de rechtspraak aanvaard.²⁸ De nieuwe notariswet legaliseert deze praktijk en tarifeert de overnameprijs aan twee en een halve maal het gemiddelde, geïndexeerde en eventueel gecorrigeerde, inkomen over de laatste vijf jaar van het kantoor,²⁹ welke berekeningsformule reeds vele jaren in de praktijk werd gevolgd.

Art. 50 van de vernieuwde Organieke Wet Notariaat bepaalt dat de notaris-titularis zijn ambt kan uitoefenen, hetzij alleen of in associatie, en in persoonlijke naam of binnen een professionele vennootschap. De wet maakt hierbij een einde

aan bepaalde discussies die in het verleden bestonden nopens het antwoord op de vraag of een openbaar ambtenaar zijn ambt kan uitoefenen binnen een rechtspersoon.³⁰

De notaris die zijn ambt uitoefent binnen een vennootschap, blijft persoonlijk titularis van het notarisambt. Hij is met de vennootschap hoofdelijk aansprakelijk voor de beroepsfouten die hij begaat, onverminderd het verhaal van de vennootschap op de notaris.³¹ Een vennoot mag zijn beroep noch geheel, noch gedeeltelijk buiten de vennootschap uitoefenen.³²

De vennootschap is een burgerlijke vennootschap die de vorm kan aannemen van een bij de wet geregelde vennootschap of samenwerkingsverband, uitgezonderd de naamloze vennootschap of commanditaire vennootschap.³³ Zij moet uitsluitend tot doel hebben het uitoefenen, al dan niet in associatie, van het ambt van notaris.³⁴ De vennootschap mag geen andere goederen bezitten dan lichamelijke en onlichamelijke roerende bestanddelen die verband houden met de organisatie van het kantoor.³⁵ Onroerende goederen worden uitgesloten, onder meer om de financiële implicaties bij een associatie zoveel mogelijk te beperken. De vennootschap int de erelonen die verband houden met de ambtsuitoefening.

De statuten van de vennootschap moeten worden goedgekeurd door de Kamer van Notarissen. Deze onderzoekt de contracten op hun wettigheid en verenigbaarheid met de regelen van de deontologie.³⁶ De overdracht van aandelen onder levenden of overgang ervan na overlijden is slechts toegelaten aan een vennoot, de opvolger van de vennoot of een nieuwe vennoot.³⁷

De vennootschap kan worden ontbonden door beslissing bij eenparigheid van de vennoten die daartoe een verzoek richten aan de minister van Justitie. De notaris-titularis blijft in dit geval zijn ambt uitoefenen in persoonlijke naam.³⁸ De vennootschap kan ook worden ontbonden als daartoe gegronde redenen bestaan of als het openbaar belang zulks vereist bij beslissing van de burgerlijke rechtbank op verzoek van een of meer vennoten, van de procureur des Konings, of van de betrokken Kamer van Notarissen.³⁹

20 De geassocieerde notaris

Een notaris-titularis kan zijn ambt uitoefenen in associatie met een of meer andere notarissen-titularissen en/of in associatie met een of meer kandidaat-notarissen die voorkomen op het tableau. De wet is vernieuwend op dit gebied en schept een veel ruimer kader tot samenwerking dan tot op heden mogelijk was: vóór de nieuwe wet waren slechts beperkte kostenassociaties toegelaten tussen notarissen van dezelfde standplaats.⁴⁰

²⁷ Art. 50 wet van 4 mei 1999 tot wijziging van de wet van 25 Ventôse jaar XI op het notarisambt.

²⁸ Zie o.m. H. DE DECKER, «Over de overdracht van notaris-kantoren en interimovereenkomsten» (noot onder Rb. Dendermonde, 31 maart 1989), *T.Not.*, 1990, 91-99.

²⁹ Art. 55, § 3,a, Organieke Wet Notariaat.

³⁰ Zie o.m., C. DE WULF, «Over de uitoefening van het notarisambt in een vennootschap», Bijzonder nummer «De eenmansvennootschap voor notarissen», *T.Not.*, 1992, 83 e.v.

³¹ Art. 50, § 1,a, Organieke Wet Notariaat.

³² Art. 50, § 1,b, derde lid, Organieke Wet Notariaat.

³³ Art. 50, § 3, Organieke Wet Notariaat.

³⁴ Art. 50, § 1,c, Organieke Wet Notariaat.

³⁵ Art. 50, § 1,c en 55, § 1,a, eerste lid, Organieke Wet Notariaat.

³⁶ Art. 50, § 4, tweede lid, Organieke Wet Notariaat.

³⁷ Art. 51, § 3, Organieke Wet Notariaat.

³⁸ Art. 53, § 4,a, Organieke Wet Notariaat.

³⁹ Art. 53, § 4,b, Organieke Wet Notariaat.

Een associatie moet worden uitgeoefend in het raam van een professionele vennootschap of een samenwerkingsverband als hierboven uiteengezet. De zetel van de vennootschap is gevestigd in de gemeente waarin een van de betrokken notarissen-titularis zijn standplaats heeft. De geassocieerde notarissen gebruiken elk een eigen zegel.⁴¹ De akten die zij verlijden worden in een enkel repertorium ingeschreven dat op naam staat van de vennootschap.⁴²

De associatie tussen notarissen-titularis is mogelijk voor notarissen die eenzelfde standplaats hebben en ook voor notarissen die een andere standplaats hebben, in zoverre die gevestigd is in hetzelfde gerechtelijk arrondissement. De keuzemogelijkheid tussen notarissen die zich wensen te associëren is dus breed. Met het oog op een goede geografische spreiding van de notariaten, wordt in laatstgenoemd geval een machtiging vereist van de overheid. Daartoe moet desgevallend een verzoek worden gericht aan de minister van Justitie die het advies inwint van o.m. de Kamer van Notarissen over de invloed op de spreiding van de dienstverlening geboden door het ambt.⁴³ Het ministerieel besluit houdende machtiging tot overbrenging van het kantoor wordt bij uittreksel in het Belgisch Staatsblad bekendgemaakt.

De machtiging blijft geldig zolang de associatie blijft bestaan. De machtiging heeft niet de overbrenging van de in de aanstellingsakte vermelde standplaats tot gevolg, zolang de betrokken notaris geen vijf jaar lid is van de associatie. Na het verstrijken van de termijn van vijf jaren associatie wordt de oorspronkelijke standplaats van rechtswege overgebracht naar de gemeente waar de associatie-vennootschap haar zetel heeft. In deze gemeente wordt zij beschouwd als een standplaats in overtal waarop de betrokkene, voor het geval hij de associatie verlaat, kan terugvallen. Door deze overbrenging van rechtswege wordt in de gemeente van waaruit de overbrenging is gebeurd, automatisch een standplaats gecreëerd.⁴⁴

Deze laatste regeling is uiteraard niet van toepassing wanneer de associatie plaatsvindt tussen notarissen wier standplaats gelegen is in eenzelfde gemeente.

Een associatie is, zoals gezegd, eveneens mogelijk met een of meer kandidaat-notarissen die zijn opgenomen op het tableau.⁴⁵ Om de kandidaat-notarissen op dit gebied een goede toekomst te bieden, bepaalt de wet dat alle andere vormen van associatie voor de uitoefening van het beroep van notaris – andere dan met notarissen-titularissen of kandidaat-notarissen – verboden zijn.⁴⁶ Een notaris-titularis zou zich dus niet mogen associëren met een medewerker die geen kandidaat-notaris is.

Zoals voor een associatie tussen notarissen-titularissen, is ook een goedkeuring vereist van de minister van Justitie voor een associatie van een notaris-titularis met een kandi-

daat-notaris. Voor zover aan de wettelijke voorwaarden is voldaan, keurt de minister van Justitie de associatie goed en stelt hij de kandidaat-notaris in de betrokken professionele vennootschap aan als geassocieerde notaris. Deze aanstelling wordt door een bericht in het Belgisch Staatsblad bekendgemaakt.⁴⁷

Een kandidaat-notaris die geassocieerd notaris is, kan tijdens de duur van de associatie het notarieel ambt uitoefenen, zoals de notaris-titularis met wie hij is geassocieerd en binnen dezelfde omschrijving.⁴⁸

Het einde van een associatie stelt minder problemen voor een notaris-titularis die was geassocieerd, dan voor een kandidaat-notaris. Eerstgenoemde kan zijn ambt verder uitoefenen als individuele notaris. De kandidaat-notaris daarentegen verliest zijn attributen en wordt opnieuw kandidaat-notaris zonder meer.⁴⁹ De wet bevat enkele bijzondere bepalingen die van toepassing zijn in bepaalde hypothesen.

De wet bepaalt onder meer dat het overlijden, de aanvaarding van het ontslag of de afzetting van een notaris-titularis geen einde maakt aan de vennootschap of aan de associatie.⁵⁰ De geassocieerde notaris, die geen titularis is, blijft het notarisambt uitoefenen. Indien hij niet tot titularis wordt benoemd, oefent hij het ambt uit in associatie met de nieuwe titularis, zodra deze laatste de eed heeft afgelegd.⁵¹

De wet bevat geen voorkeur tot benoeming van de geassocieerde kandidaat-notaris in de plaats van de notaris-titularis wiens plaats vacant is. In de praktijk zal de geassocieerde mogelijk goede kansen hebben om met dit oogmerk gunstig gerangschikt te worden door de benoemingscommissie. De Koning heeft evenwel de keuze tussen de drie voorgedragen kandidaten en zal mogelijk willen voorkomen dat, via een associatie, de benoeming tot notaris-titularis een automatisme zou worden.

Wanneer een andere dan de geassocieerde tot titularis wordt benoemd, bepaalt de wet dat de vennootschap gewoon verderloopt.⁵² De wetgever heeft onvoldoende rekening gehouden met het *intuitu personae*-karakter dat aan de basis ligt van iedere associatie. Zal de nieuwe titularis het kunnen stellen met de medevennoot en omgekeerd? De positie van de geassocieerde kandidaat-notaris is in dit opzicht precair.

3° De notaris-plaatsvervanger

Wanneer een notaris of een geassocieerde notaris tijdelijk verhinderd is zijn ambt uit te oefenen of wanneer een plaats vacant is, kan het notarisambt door een plaatsvervanger worden uitgeoefend.⁵³ De plaatsvervanger wordt gekozen uit de kandidaat-notarissen en de notarissen.⁵⁴ Hij wordt aangewezen door de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg van het gerechtelijk arrondissement waarin de notaris

⁴⁰ Het aantal geassocieerde notarissen was op basis van de vroegere wet zeer beperkt, namelijk slechts een zevental in het hele land.

⁴¹ Art. 51, § 5, eerste lid, Organieke Wet Notariaat.

⁴² Art. 51, § 6, eerste lid, Organieke Wet Notariaat.

⁴³ Art. 52, § 1, tweede en derde lid, Organieke Wet Notariaat.

⁴⁴ Art. 52, § 1, zevende lid, Organieke Wet Notariaat.

⁴⁵ Art. 50, § 1, b, tweede lid, Organieke Wet Notariaat.

⁴⁶ Art. 50, § 2, Organieke Wet Notariaat.

⁴⁷ Art. 52, § 2, derde lid, Organieke Wet Notariaat.

⁴⁸ Art. 52, § 2, vijfde lid, Organieke Wet Notariaat.

⁴⁹ Art. 52, § 3, derde lid, Organieke Wet Notariaat.

⁵⁰ Art. 53, § 2, eerste lid, Organieke Wet Notariaat.

⁵¹ Art. 53, § 2, vierde lid, Organieke Wet Notariaat.

⁵² *Ibid.*

⁵³ Art. 63 Organieke Wet Notariaat.

⁵⁴ Art. 64, § 1, Organieke Wet Notariaat.

zijn standplaats heeft op grond van een eenzijdig verzoekschrift. De aanwijzing geldt voor een termijn die de voorzitter vaststelt, na het advies te hebben ingewonnen van de procureur des Konings en van de Kamer van Notarissen, zonder dat deze termijn evenwel meer dan twee jaar kan bedragen. Deze termijn kan nadien nog worden verlengd, zonder dat de totale duur van de aanwijzing langer dan vier jaar mag zijn.⁵⁵

Vooraleer het verzoekschrift in te dienen, moet de notaris aan de Kamer van Notarissen de tekst voorleggen van de overeenkomst die in verband met de verdeling van baten en lasten van de beroepsuitoefening met de voorgedragen plaatsvervanger moet worden gesloten. De Kamer van Notarissen kan haar goedkeuring van deze tekst afhankelijk stellen van bepaalde wijzigingen.⁵⁶

Bij gebrek aan verzoekschrift ingediend door de notaris-titularis of geassocieerde notaris, alsmede ingeval van vacature, kan de voorzitter van de rechtbank op verzoek van de procureur des Konings of van de Kamer van Notarissen een plaatsvervanger aanwijzen. De voorzitter van de rechtbank stelt dan een vergoeding vast voor de plaatsvervanger, na het advies van de Kamer van Notarissen te hebben ingewonnen.⁵⁷

De plaatsvervanger is onderworpen aan alle verplichtingen die uit de notarisambt voortvloeien. Hij heeft dezelfde bevoegdheid als de notaris-titularis of de geassocieerde notaris die hij vervangt. De vervangen notaris mag gedurende de plaatsvervangende zijn beroep niet meer uitoefenen.

De plaatsvervanger is ten opzichte van derden aansprakelijk voor de beroepsfouten die hij begaat.⁵⁸ Hij voert de titel van notaris-plaatsvervanger. In de akten die hij verlijdt moet hij melding maken van deze titel en van de beschikking of het vonnis houdende zijn aanwijzing. Hij schrijft zijn akten in het repertorium van de vervangen notaris en zet diens protocol en boekhouding voort.⁵⁹

De plaatsvervangende neemt een einde bij het verstrijken van de termijn of bij beschikking van de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg, op verzoek van de plaatsvervanger of van de vervangen notaris, van de procureur des Konings of van de Kamer van Notarissen.

De plaatsvervanger die in de praktijk, bijvoorbeeld in geval van ziekte van de notaris-titularis, het best deze tijdelijke functie zou kunnen uitoefenen, is de eerste medewerker van de notaris. Deze komt evenwel maar in aanmerking wanneer hij tevens kandidaat-notaris is. De medewerkers licentiaten notariaat met anciënniteit zijn evenwel niet allen geneigd om deel te nemen aan het toelatingsexamen. Indien de medewerker van de notaris geen kandidaat-notaris is, zal men een beroep moeten doen op een derde, een minder bekende of soms onbekende kandidaat-notaris die toevallig beschikbaar is. Dit kan spanningen meebrengen in het kantoor en een extra financiële uitgave tot gevolg hebben.

C. Is de nieuwe regeling adequaat?

De associatie en de plaatsvervangende zijn algemeen genomen goede innovaties waarop het notariaat reeds lang wachtte en die hun nut zullen bewijzen in de praktijk. Voor wat het instituut van de kandidaat-notaris betreft en het getrapte systeem van benoeming tot notaris-ambtenaar, zijn de meningen verdeeld. De goede start van dit nieuwe systeem en de goede werking achteraf zijn m.i. in niet onbelangrijke mate afhankelijk van twee onbekende factoren, namelijk zullen de medewerkers met anciënniteit deelnemen aan het vergelijkend examen en zullen de notarissen zich vlot associëren met kandidaat-notarissen?

Is dit nieuwe systeem de beste regeling voor het realiseren van de doelstellingen van de wetgever: de objectivering van de benoemingen; de zorg voor de kwaliteit van de benoemden; de loopbaan van de medewerkers in het notariaat?

1° De objectivering van de benoemingen

Het nieuwe systeem zal ongetwijfeld bijdragen tot het bemoeilijken van de benoeming van kinderen en andere verwanten van de notarissen. Andere gegadigden zullen betere kansen krijgen dan tot nu toe het geval was. De zogenaamde «erfelijkheid» van het ambt beschouwen als een verouderd privilege is terecht. Deze nieuwe regeling heeft evenwel ook ongunstige neveneffecten voor de medewerkers in het notariaat: een vergelijkend examen, frustratie in het geval van ongunstige rangschikking, frustratie bij de medewerkers met anciënniteit.

Wegens het ontbreken van overgangsmaatregelen doet de nieuwe regeling medewerkers met anciënniteit *de facto* tekort. Notariële medewerkers die bijvoorbeeld tien, vijftien jaren of langer werkzaam zijn in het notariaat, staan weigerachtig tegenover het vergelijkend examen. Zij zijn terecht van mening dat zij beschikken over voldoende *credentials*, in acht genomen hun jarenlange kaderfunctie, niet zelden in prominente notariaten. Zij vrezen dat zij bij een vergelijkend examen bij de rangschikking tekort zullen schieten in parate *all round*-kennis ten opzichte van kandidaten die recenter zijn afgestudeerd.

Dit probleem werd aangestipt bij de bespreking van het wetsontwerp in de Senaat. De Minister gaf daarop een antwoord in volgende zin: «De minister begrijpt de opmerking met betrekking tot de verschillende situatie ten aanzien van het vergelijkend examen, van de jonge juristen en degenen die al een bepaalde anciënniteit hebben. Men moet echter voor ogen houden dat de huidige perspectieven voor degenen met een zekere anciënniteit in het ambt, als het ware onbestaande zijn».⁶⁰

Het antwoord van de Minister is aanvaardbaar voor wat de toestand betreft onder de oude wet, niet in het perspectief van de vernieuwde wet. Medewerkers met anciënniteit, die houder zijn van een stagecertificaat, zijn in het raam van de nieuwe wet de best geschikte kandidaten om te associëren met de notaris-titularis en om in bepaalde gevallen op te treden als notaris-plaatsvervanger. Een notaris zal eerder

⁵⁵ Art. 64, § 2, eerste lid, Organieke Wet Notariaat.

⁵⁶ Art. 64, § 2, tweede lid, Organieke Wet Notariaat.

⁵⁷ Art. 64, § 3, Organieke Wet Notariaat.

⁵⁸ Art. 65, § 3, vierde lid, Organieke Wet Notariaat.

⁵⁹ Art. 65, § 2, Organieke Wet Notariaat.

⁶⁰ *Parl.St.* Senaat, 1998-99, nr. 1276/3 p. 21-22, opgenomen in A. MICHIELSENS, *De nieuwe notariswet*, Antwerpen, Kluwer, 1999, p. 286.

geneigd zijn zich te associëren met een medewerker met wie hij sinds jaren samenwerkt, dan met een kandidaat-notaris die hij moet rekruteren uit de wervingsreserve en die hem minder of helemaal niet bekend is. Hetzelfde geldt voor een plaatsvervanging van notaris. De wetgever lijkt hier een kans te hebben verwaarloosd om de associatie en plaatsvervanging op de meeste natuurlijke en vlotte wijze ingang te laten vinden in de praktijk.

2° De kwaliteitszorg

De notariële medewerkers die een plaats als kandidaat-notaris ambiëren, worden periodiek geëvalueerd. Zij zullen zich inzetten om hun kennis bij te werken en op niveau te houden. Eenmaal dat zij tot kandidaat-notaris zijn benoemd, worden toezicht en evaluatie in zekere mate voor overbodig gehouden. Met het oog op een optimale kwaliteitswaarborg is het niet raadzaam om de kandidaten te beoordelen en te rangschikken bij de aanvang van hun loopbaan. Het kan jaren duren vooraleer een kandidaat-notaris de gelegenheid krijgt van een benoeming tot notaris-titularis of van zich te associëren. Een beoordeling is efficiënter wanneer zij gebeurt in verband met een bepaalde vacature, dus kort voor een bepaalde benoeming of aanstelling.

De benoemingscommissie komt evenmin tussen bij een aanstelling tot geassocieerde notaris of tot notaris-plaatsvervanger om na te gaan of de kandidaat zich sinds zijn benoeming tot kandidaat-notaris – die jaren voordien plaatsgehad kan hebben – voldoende heeft ingezet en bijgeschoold. De benoemingscommissie komt alleen tussen voor de benoeming tot kandidaat-notaris en wanneer een kandidaat-notaris postuleert voor het ambt van notaris-titularis. Met het oog op een goede kwaliteitswaarborg lijkt mij enig toezicht van de benoemingscommissie ook in de andere gevallen nuttig. Geen nieuw examen, wel kwaliteitscontrole.⁶¹

3° De toekomstvooruitzichten van de kandidaat-notaris

Een selecte groep van kandidaat-notarissen vormt de wervingsreserve waaruit de notarissen-titularis, de geassocieerden en de plaatsvervangers worden gerekruteerd. Deze selecte groep heeft, in acht genomen de *numerus clausus*, behoorlijke toekomstperspectieven en kan zich ten volle inzetten voor het verder bijwerken van kennis en ervaring.

Het aantal plaatsen van kandidaat-notaris wordt, zoals reeds gezegd, jaarlijks vastgesteld door de Koning. Met het oog op de vaststelling van het contingent, zal de Koning rekening houden met de verwachte vraag naar notarissen-titularis, naar geassocieerden, met de laureaten van vroegere sessies die nog niet werden benoemd enz. Het aantal mag, zoals reeds vermeld, na de bijzondere overgangsbepalingen niet meer bedragen dan zestig per jaar.⁶²

Het aantal kantoren dat in de loop van de komende jaren vacant zal komen, kan vrij nauwkeurig worden geraamd aan

de hand van de notarissen die de leeftijdsgrens bereiken, statistieken van overlijdens enz. De vraag naar associaties daarentegen – een andere basis waarop de begroting van het contingent moet zijn gebaseerd – is in de beginfase een onbekende factor. Zullen de notarissen zich frequent gaan associëren met kandidaat-notarissen? Zullen zij er niet eerder de voorkeur aan geven zich te associëren met notarissen-titularissen? Zoals reeds aangestipt, heeft de wetgever niet de optimale regeling uitgezet om de associatie met kandidaat-notarissen vlot op gang te brengen.

Het zal voor de Koning een delicate taak zijn om dit contingent jaarlijks op een evenwichtige wijze te bepalen. Men mag de wervingsreserve niet te hoog opdrijven, omdat dit de toekomstverwachtingen van de laureaten van vroegere sessies te veel in het gedrang zou kunnen brengen. Anderzijds mag de wervingsreserve die de kandidaat-notarissen uitmaken ook niet te veel worden beschermd en evolueren tot een geprivilegieerde groep. Dan zou deze nieuwe regeling tot gevolg hebben dat de spanningen die in het verleden heersten rond de benoeming tot notaris-titularis, zich gaan verleggen naar de benoeming tot kandidaat-notaris.

Het probleem van de toekomstvooruitzichten van de kandidaat-notarissen kan ook worden benaderd vanuit een andere gezichtshoek. Zullen de kandidaat-notarissen, in afwachting van een benoeming of aanstelling tot notaris-ambtenaar, optimaal ingeschakeld blijven als medewerkers in de notariskantoren? De notarissen wensen zich over het algemeen te omringen met duurzame medewerkers. Zullen de kandidaat-notarissen niet veeleer worden beschouwd als zogenaamd «tijdelijken»?

4° Kon het eenvoudiger?

Een regeling uitwerken met het oog op de benoeming van de notarissen, die een algemene *consensus* wegdraagt, is een onmogelijke opdracht. Ikzelf had veeleer de voorkeur gegeven aan een regeling die meer in de lijn ligt van de huidige gang van zaken, met dien verstande dat de bevoorrechte familiale opvolging aan banden gelegd zou worden.

Ik zou iedereen de gelegenheid laten om kandidaat-notaris te worden zonder bijzonder examen, waarvan ik de opportuniteit betwijfel, onder de volgende voorwaarden: met het oog op de hoge kwaliteit van de benoeming zou ik de studie van licentiaat in het notariaat uitbreiden, en de stage op vijf jaar brengen in plaats van drie jaar.

Ik denk dat wij in de toekomst naar een uitbreiding moeten gaan van de universitaire studies in het notariaat. De materies die rechtstreeks betrekking hebben op de notariële praktijk, worden met de dag uitgebreider en complexer. Daarenboven is de leerstof die de studenten in de voorgaande vijf jaren hebben gestudeerd, wanneer zij licentiaat-notariaat worden, niet zelden op vele punten ook gewijzigd. Een notaris moet over meer parate juridische kennis beschikken dan een advocaat of magistraat. Een extra studiejaar zou de kandidaten een bredere basis geven voor de toekomst. Een supplementair studiejaar betekent niet noodzakelijk dat een extra jaar aan het curriculum zou worden toegevoegd; beter ware m.i. dat de derde licentie rechten, die aan de studenten een ruime waaier van keuzemogelijkheden biedt, ook een optie «notarieel recht» zou invoeren.

⁶¹ De associatie van een notaris-titularis met een kandidaat-notaris dient te worden goedgekeurd door de minister van Justitie. Deze is als zodanig niet bedoeld als kwaliteitscontrole.

⁶² Cfr. *supra*, I, A.

Voor wat de stage betreft, acht ik de termijn van drie jaar, zoals de nieuwe wet dit bepaalt, ondermaats – temeer omdat een derde daarvan, namelijk een jaar, mag plaatshebben aan de balie, in een buitenlands notariaat, een hypotheekkantoor enz. Deze extra notariële gelegenheden zijn ongetwijfeld verrijkend, maar de notariële praktijk leert men daar niet. De nieuwe Nederlandse notariswet bepaalt dat een kandidaat-notaris, alvorens tot notaris te kunnen worden benoemd, een stage van ten minste zes jaren moet hebben doorlopen in notariskantoren in Nederland.⁶³

Ik meen dat een vergelijking met de nieuwe Nederlandse notariswet, die van kracht werd op 1 oktober 1999, ons nuttig kan zijn. De kandidaat-notaris heeft in Nederland sinds vele jaren een gevestigd statuut⁶⁴ en wordt er nauw betrokken bij de organisatie van het notarisambt. Er bestaat in Nederland geen *numerus clausus* voor de kandidaat-notarissen. De familiale opvolging is in Nederland veel minder gebruikelijk dan in België.

Art. 33 van de nieuwe Nederlandse notariswet bepaalt dat de Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie zorg draagt voor de opleiding tot kandidaat-notarissen gedurende de stage, aan het einde waarvan een examen wordt afgenomen. Dit examen wordt afgenomen onder de controle van de Commissie van toezicht. Het examen in Nederland gebeurt in aansluiting met een opleiding. Dit lijkt mij redelijker dan een examen, zoals dat er volgens de nieuwe Belgische wet zal uitzien, en waar naar de praktische rechtskennis in het algemeen wordt gepeild. Dit examen is in Nederland ook aanvaardbaar, omdat men daar, om kandidaat-notaris te worden, m.i. geen zo uitgebreide notariële vorming moet hebben genoten aan de universiteit zoals dit in België het geval is. Voor bepaalde onderdelen van het examen kan onder gestelde voorwaarden vrijstelling worden verkregen.⁶⁵

Hoewel ik voorstander ben van een vrijere toegang tot de status van kandidaat-notaris, toch acht ik het nuttig dat de benoemingscommissie, zoals zij samengesteld is, zou instaan voor de voordrachten van de benoeming tot notaris-titularis, uiteraard zonder examen. Zoals gezegd pleit ik er ook voor dat deze commissie zou tussenkomen bij de aanstelling van geassocieerde notarissen en notarissen-plaatsvervangers.

II. DE NOTARIËLE INSTELLINGEN

De organisatie van het notarisambt berustte van oudsher op de in ieder gerechtelijk arrondissement fungerende Kamer van Notarissen en de Algemene Vergadering van Notarissen. Deze arrondissementele structuur werd afgeschaft en vervangen door een enigszins analoge provinciale structuur. Door schaalvergroting beoogt de wetgever een betere dienstverlening: de provinciale organen zullen beter functioneren wegens o.m. de betere infrastructuur, een permanent secretariaat, een behoorlijk bijgehouden archief enz. Een provinciale structuur zal ook bijdragen tot een grotere mate van objectiviteit, o.m. bij het beslechten van tuchtproblemen, adviezen over kandidaten enz.

Een andere innovatie betreft de invoering van een nationaal overkoepelend orgaan. Vóór de nieuwe wet bestond er voor het notariaat geen nationale instelling met verordenende bevoegdheid. Deze laatste berustte uitsluitend bij de arrondissementele instellingen die soeverein waren. Dit leidde soms tot discrepanties tussen de arrondissementen. De Koninklijke Federatie van Belgische Notarissen te Brussel had en heeft geen bevoegdheid om te reguleren. Zij is geen instelling van publiekrecht, maar een V.Z.W., waarvan de taak erin bestaat de professionele belangen van haar leden te ondersteunen. De nieuwe wet heeft de «Nationale Kamer van Notarissen» ingesteld. Het is een openbare instelling. Zij heeft o.m. een verordenende bevoegdheid en kan optreden als een orgaan dat het Belgisch notariaat vertegenwoordigt op nationaal en internationaal niveau o.m. bij de besprekingen in het raam van de Europese Unie.

De beroepsorganisatie van het notariaat bestaat uit een uitgebreide reeks van organen die nieuw zijn in hun werking en samenstelling. De meeste van deze nieuwe organen zijn thans operationeel. De wetgever heeft bij de samenstelling ervan gestreefd naar een democratische inspraak van de notarissen. Ook de kandidaat-notarissen en de geassocieerde notarissen worden in enige mate bij de werking van deze organen betrokken. Wij beperken onze uiteenzetting tot een overzicht en een korte beschrijving van de samenstelling en de bevoegdheid van deze instellingen.

A. De provinciale instellingen⁶⁶

1° Het Genootschap van Notarissen

In de hoofdplaats van elke provincie bestaat een Genootschap van Notarissen. Het is een openbare instelling. Het omvat:

- de notarissen die hun standplaats in de provincie hebben, geassocieerd zijn met of aangewezen zijn tot plaatsvervanger van een notaris met standplaats in de provincie;
- de kandidaat-notarissen die op het tableau van het Genootschap zijn opgenomen.⁶⁷

De algemene vergadering van het genootschap heeft o.m. tot taak:

- onder haar leden een Kamer van Notarissen te kiezen;
- de regels vast te stellen die betrekking hebben op de notariële praktijk. De beslissingen dienaangaande mogen geen afbreuk doen aan de bevoegdheid van de Nationale Kamer van Notarissen en hebben slechts verbindende kracht na goedkeuring door de Koning die steeds aanpassingen kan aanbrengen;
- de vertegenwoordigers van het Genootschap aan te duiden die in de Nationale Kamer van Notarissen zetelen.⁶⁸

De algemene vergadering van het Genootschap moet minstens tweemaal per jaar bijeenkomen. Voorts kan zij worden bijeengeroepen op verzoek van de Kamer of van een bepaalde fractie van haar leden.⁶⁹

⁶⁶ Voor een algemeen overzicht zie A. MICHIELSENS, «De provinciale inrichting van het notariaat», in *De Nieuwe Notariswet, Notariële Actualiteit nr. 11*, Brugge, die Keure, 2000, p. 107-144.

⁶⁷ Art. 68 Organieke Wet Notariaat.

⁶⁸ Art. 69 Organieke Wet Notariaat.

⁶⁹ Art. 70 Organieke Wet Notariaat.

⁶³ Art. 31, 1, Nederlandse Notariswet.

⁶⁴ Zie o.m. E.A.A. LUIJTEN, «De nieuwe notariswet in Nederland; een opzienbarend stuk», *T.P.R.*, 1998, p. 1333-1344.

⁶⁵ Art. 33,2,d, Nederlandse Notariswet.

2° De Kamer van Notarissen

De leden van het Genootschap kiezen onder hen de leden van de Kamer van Notarissen. Zij verkiezen eveneens rechtstreeks de voorzitter van de Kamer. Deze laatste moet worden verkozen uit de leden van het Genootschap die ten minste tien jaar het ambt van notaris uitoefenen.⁷⁰ De kandidaat-notarissen maken deel uit van het Genootschap en kunnen zich kandidaat stellen voor een verkiezing tot lid van de Kamer. De leden van de Kamer worden evenwel verkozen bij meerderheid. De wet voorziet geen evenredige vertegenwoordiging van de notarissen en kandidaat-notarissen in de Kamer.

De Kamer van Notarissen heeft o.m. tot taak:

- de tucht te handhaven en de tuchtstraffen van eigen rechtsmacht uit te spreken;
- het regelen van beroepsgeschillen tussen de leden van het genootschap;
- kennis te nemen van alle klachten en bezwaren van derden tegen de leden van het genootschap in verband met de beroepsuitoefening en deze door minnelijke schikking te regelen;
- de beslissingen van de algemene vergadering van het Genootschap uit te voeren.⁷¹

3° De evaluatiecommissies

Binnen elk Genootschap van Notarissen worden ten minste twee evaluatiecommissies ingesteld die tot taak hebben de stagiairs en de houders van een stagecertificaat te evalueren. Dit geschiedt op de door de wet bepaalde tijdstippen en na de stage meester of werkgever en de geëvalueerde gehoord te hebben.⁷²

Deze commissies bestaan uit drie leden, onder wie een notaris-titularis of geassocieerd notaris verkozen door het Genootschap, een erenotaris aangewezen door het Genootschap, een extern lid aangewezen door de minister van Justitie.⁷³

4° Het adviescomité

Per provincie bestaat een adviescomité dat belast is met het uitbrengen van adviezen ten behoeve van de benoemingscommissies. Dit comité is samengesteld uit vier notarissen uit diverse gerechtelijke arrondissementen en uit een kandidaat-notaris. De notarissen worden aangeduid door de Kamer van Notarissen en de kandidaat-notaris door de minister van Justitie op voordracht van een representatieve vereniging van licentiaten in het notariaat.⁷⁴

B. De nationale instellingen⁷⁵

1° De Nationale Kamer

Zij is een openbare instelling met zetel te Brussel en omvat twee organen: de algemene vergadering en het directiecomité.

De *algemene vergadering* bestaat uit de vertegenwoordigers van de Genootschappen die worden gekozen door de algemene vergadering van het Genootschap. Per begonnen schijf van dertig notarissen heeft elk Genootschap recht op een vertegenwoordiger. De leden van de Nationale Kamer van Notarissen moeten sedert ten minste tien jaar het notarisambt hebben uitgeoefend.⁷⁶

Men had m.i. ook jongere benoemden de gelegenheid moeten geven om lid te worden van de Nationale Kamer. Een dosering van notarissen met anciënniteit en van jonge benoemde notarissen is gewenst. Ik zou er persoonlijk ook de voorkeur aan gegeven hebben dat de leden van de algemene vergadering van de Nationale Kamer zouden bestaan hebben uit de voorzitters van de Provinciale Genootschappen en enkele leden van de Provinciale Kamers. Dit zou een meer directe binding hebben gegeven met de basis dan het in de wet opgenomen dualistisch systeem van bijzondere vertegenwoordigers van de Genootschappen in de Nationale Kamer enerzijds en de Provinciale Kamers anderzijds.

Hoewel de kandidaat-notarissen deel uitmaken van de provinciale Genootschappen en dus kunnen meestemmen voor het benoemen van de afgevaardigden bij de Nationale Kamer, kunnen zij niet tot afgevaardigde in deze Kamer worden verkozen. De deelname van de kandidaat-notarissen in Nederland aan het bestuur van de notariële instellingen is beter uitgewerkt. Art. 65, 1 van de Nederlandse notariëswet bepaalt bijvoorbeeld dat het bestuur van de Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie zoveel mogelijk geschiedt op grondslag van gelijkheid in aantal van zijn leden-notarissen en zijn leden kandidaat-notarissen.

Het *directiecomité van de Nationale Kamer* bestaat uit een voorzitter, een vice-voorzitter, secretaris, penningmeester en twee verslaggevers die door de algemene vergadering van de Nationale Kamer onder haar leden worden gekozen. De leden van het directiecomité komen uit de vijf rechtsgebieden van de hoven van beroep; minstens drie leden van het directiecomité hebben hun standplaats in een gerechtelijk arrondissement waarin geen zetel van een hof van beroep is gelegen.⁷⁷

De Nationale Kamer van Notarissen heeft onder meer tot taak: – algemene regels vaststellen inzake deontologie, stage, boekhouding enz. Om verbindend te zijn moeten deze regels door de Koning goedgekeurd worden. De Koning kan in voorkomend geval aanpassingen aanbrengen;⁷⁸ – aan de Provinciale Kamers van Notarissen noodzakelijke of nuttige aanbevelingen doen; – minnelijke schikkingen totstandbrengen inzake geschillen tussen leden van verschillende genootschappen:

⁷⁰ Art. 78 Organieke Wet Notariaat.

⁷¹ Art. 76 Organieke Wet Notariaat.

⁷² Art. 37, § 2 en 3, Organieke Wet Notariaat.

⁷³ Art. 37, § 3, tweede lid, Organieke Wet Notariaat.

⁷⁴ Art. 38bis Organieke Wet Notariaat.

⁷⁵ Voor een algemeen overzicht, zie C. ENGELS, «De nationale organisatie van het Belgisch notariaat», *De Nieuwe Notariswet, Notariële Actualiteit nr. 11*, Brugge, die Keure, 2000, p. 71-110.

⁷⁶ Art. 92, § 2, Organieke Wet Notariaat.

⁷⁷ Art. 92, § 3, Organieke Wet Notariaat.

⁷⁸ Art. 91, tweede lid, Organieke Wet Notariaat.

- adviezen uitbrengen op eigen initiatief of op verzoek van openbare overheden of privé-personen in verband met de uitoefening van het notarisberoep en het algemeen belang;
- alle leden van de Genootschappen van Notarissen van het Rijk vertegenwoordigen ten aanzien van elke overheid of instelling;
- in rechte optreden in zaken die het notarisberoep als dusdanig aanbelangen.⁷⁹

2° De benoemingscommissies

Er werden een Nederlandstalige en een Franstalige benoemingscommissie voor het notariaat opgericht. Samen vormen deze de Verenigde Benoemingscommissies. De Nederlandstalige en de Franstalige benoemingscommissie zijn bevoegd voor aangelegenheden die ieder hun taalrol betreffen. De Verenigde Benoemingscommissies zijn bevoegd voor bepaalde gezamenlijke aangelegenheden en voor de tweetalige gebieden.⁸⁰

De Nederlandstalige en de Franstalige benoemingscommissies tellen ieder acht effectieve en acht plaatsvervangende leden: drie notarissen, een geassocieerd notaris, een magistraat, een docent of hoogleraar aan een Belgische rechtsfaculteit en twee externe leden. De notarissen worden aangeduid door de Nationale Kamer van Notarissen. De vier andere leden worden afwisselend benoemd door de Kamer van Volksvertegenwoordigers en de Senaat met een tweederde meerderheid van de uitgebrachte stemmen.⁸¹

De belangrijkste taak van de benoemingscommissies werd reeds besproken, namelijk de beoordeling en de rangschikking van de kandidaten met het oog op een benoeming tot kandidaat-notaris en tot notaris-titularis. Daarenboven hebben de benoemingscommissies nog als opdracht:

- kennisnemen van de klachten over de werking van notaris-kantoren. Bij de behandeling van deze klachten waken de benoemingscommissies over de goede werking van het notariaat ten aanzien van het criterium van *integrale kwaliteitszorg*.⁸² De bevoegdheid van de benoemingscommissies valt op dit gebied samen met de bevoegdheid van de Provinciale Kamers.⁸³ Dit kan aanleiding geven tot bevoegdheidsconflicten.

- adviezen en voorstellen uitbrengen over aangelegenheden die de algemene werking van het notariaat aanbelangen;⁸⁴

De taak van de benoemingscommissies reikt dus verder dan eenvoudige benoemingsaangelegenheden. De benaming van deze instelling is om die reden niet aangepast. Zij is zelfs misleidend: deze commissie benoemt immers niet.

De benoemingscommissies zijn thans nog niet operationeel. Art. 48, § 11, van de wet voorziet dat de Koning nadere regelen bepaalt voor de werking van de benoemingscommissies. Het betreffende Koninklijk Besluit werd tot op heden niet uitgevaardigd, omdat er onder meer problemen

van budgettaire aard rijzen waarvoor eerst nog een tussenkomst van de wetgever nodig is. Hetzelfde artikel bepaalt ook dat de benoemingscommissies een huishoudelijk reglement kunnen opstellen dat goedgekeurd moet worden door de Koning. In dit reglement zouden m.i. de objectieve criteria voor de rangschikking van de kandidaten opgenomen moeten worden.

3° Het Notarieel Fonds

Bij de Nationale Kamer van Notarissen werd in de vorm van een afzonderlijke rechtspersoon een Fonds opgericht dat een soort van solidariteitsfunctie vervult voor als het ereloon van een notaris wordt verminderd in het geval bepaald in art. 117 van de notarietwet.

Bij wijze van sociale tegemoetkoming bepaalt art. 117, § 2, van de Organieke Wet Notariaat dat voor de aankoop van een eerste gezinswoning, het notarieel ereloon in bepaalde gevallen in het voordeel van de koper met 10.000 frank wordt verminderd. De notaris die deze vermindering moet toestaan kan dit bedrag terugvorderen van het Notarieel Fonds dat wordt gespijsd door een jaarlijkse bijdrage van alle notarissen naar rato van 1,5% op hun netto belastbaar inkomen.⁸⁵

4° De Koninklijke Federatie van het Belgisch Notariaat

Het is een instelling van privaatrechtelijke aard: een vereniging zonder winstoogmerk die in 1891 werd opgericht door de arrondissementale Kamers van Notarissen. Zij heeft zich in de loop van de jaren op een belangwekkende wijze ontwikkeld en bezorgt goede diensten aan de gemeenschap en aan het notariaat. Zij beheerst vele departementen (waaronder verschillende fungeren als afzonderlijke rechtspersonen) o.m. het Consultatiecentrum, de Verzekeringen van het notariaat, de Notariële Zekerheid, het Comité voor Studie en Wetgeving, enz.

De federatie maakt geen deel uit van de wettelijke notariële instellingen. De diensten die thans door haar behartigd worden, zullen ongetwijfeld voor de toekomst behouden blijven, maar mogelijk onder het gezag van de Nationale Kamer worden geplaatst. Laatstgenoemde instelling staat in voor de goede werking van het notariaat en zou, zoals sommigen voorstellen, de leiding moeten nemen van de diverse diensten die de federatie thans behartigt. Anderen zijn veeleer voorstander van het behoud van de Federatie als een afzonderlijk orgaan omdat de Nationale Kamer een openbare instelling is die niet tot taak heeft de professionele belangen van de notarissen als zodanig te verdedigen, en die beter ook niet wordt belast met de organisatie en de financiële implicaties van de talrijke diensten.

C. Algemene bedenkingen

Het organogram van het Belgisch notariaat is complex en te uitgebreid. Het impliceert een talrijke medewerking van de notarissen in functie. Het aantal notarissen dat de onderscheiden lichamen moet invullen, bedraagt ongeveer 15% van het gehele notariële korps en ongeveer 20% indien men de plaatsvervangende leden meetelt. Een niet onbe-

⁷⁹ Art. 91 Organieke Wet Notariaat.

⁸⁰ Art. 38 Organieke Wet Notariaat.

⁸¹ *Ibid.*

⁸² Art. 49bis, § 1, Organieke Wet Notariaat.

⁸³ Voor een onderscheid, zie H. CASMAN, «Integrale kwaliteitszorg», in *De Nieuwe Notarietwet, Notariële Actualiteit nr. 11*, Brugge, die Keure, 2000, p. 145 en 147.

⁸⁴ Art. 49quater Organieke Wet Notariaat.

⁸⁵ Art. 117 Organieke Wet Notariaat.

langrijk deel van het notariaat is dus op een of andere wijze betrokken bij zelf-organisatie.

De diverse organen inzake de organisatie van het notariaat vallen onder de kwalificatie van «bestuurlijke overheden» en zijn onderworpen aan de regelen van het administratief recht en aan de administratieve rechtspraak. Dit geldt niet alleen voor de organen die door de wet als «openbare instellingen» worden gekenmerkt, maar ook voor de andere organen die op een of andere wijze bij de organisatie van het notariaat betrokken zijn, zoals de benoemingscommissies, de evaluatiecommissies enz.

De beslissingen en adviezen van deze onderscheiden organen vallen, wanneer zij een definitief karakter hebben, in principe onder de rechtsmacht van de Raad van State. Door personen die menen onrechtmatig benadeeld te zijn kan een beroep tot nietigverklaring worden ingesteld bij de Raad van State wegens o.m. schending van substantiële vormregels, of onvoldoende formele of uitdrukkelijke motivering. Het aantal van de betrokken organen en de delicate belangen waaromtrent zij beslissingen dienen te nemen, kunnen aanleiding geven tot menige procedure.

III. ENKELE NIEUWIGHEDEN IN AANSLUITING MET DE UITOEFENING VAN HET AMBT

A. De beroepsethiek

De plichten die de notaris moet nakomen bij de uitoefening van zijn ambt, zoals onpartijdigheid, advies- en voorlichtingsplicht, integrale kwaliteitszorg, enz. die tot op heden berustten op deontologische beginselen, worden door de nieuwe wet technisch-juridisch ondersteund.

1° De akte moet evenwichtig zijn

Van een notaris wordt verwacht dat hij de belangen van alle betrokkenen op een evenwichtige wijze behartigt. Om dit evenwicht in rechte te ondersteunen werd in art. 9, § 1, tweede lid, de volgende bepaling opgenomen: «Wanneer een notaris manifest tegenstrijdige belangen of de aanwezigheid van duidelijk onevenwichtige bedingen vaststelt, vestigt hij hierop de aandacht van de partijen en deelt hen mee dat elke partij de vrije keuze heeft om een andere notaris aan te wijzen of zich te laten bijstaan door een raadsman.»

Het komt veel voor in notariële akten dat er partijen optreden met tegenstrijdige belangen, bijvoorbeeld koper-verkoper, huurder-verhuurder, schenker-begiftigde, enz. Deze bedenking werd bij de bespreking van het wetsontwerp aan de wetgever medegedeeld met de suggestie de woorden tegenstrijdige belangen te schrappen en de wettekst te beperken tot «wanneer de notaris de aanwezigheid van onevenwichtige bedingen vaststelt». De wetgever is op deze suggestie niet ingegaan en heeft bij wijze van verduidelijking «tegenstrijdige belangen» gewijzigd in «manifest tegenstrijdige belangen».

Het begrip «manifest tegenstrijdige belangen» is, als zodanig voor wat de notariële praktijk betreft, moeilijk af te lijnen. In weerwil van de letter van de wet meen ik dat het begrip «manifest tegenstrijdige belangen» dient te worden begrepen samen met het daaropvolgende begrip van «duidelijk onevenwichtige bedingen». Dergelijke bedingen zullen

vooral voorkomen wanneer er tussen partijen manifest tegenstrijdige belangen bestaan. Bij de besprekingen in de Commissie voor de Justitie van de Kamer van Volksvertegenwoordigers worden beide begrippen soms ook door elkaar gehaald.⁸⁶

De notaris die wordt geraadpleegd vooraleer een overeenkomst totstandkomt, zal er in zijn hoedanigheid van raadsman dikwijls in slagen de partijen te overtuigen het een of ander onevenwicht weg te werken. Overeenkomsten die in hun geheel onevenwichtig zijn of duidelijk onevenwichtige bedingen bevatten, zullen in de praktijk vooral voorkomen wanneer de overeenkomst werd gesloten buiten de aanwezigheid van een notaris of in weerwil van de door de notaris verstrekte raad. De partijen zijn in principe immers vrij de overeenkomsten te sluiten die zij wensen, en deze overeenkomsten strekken hen tot wet.

De notaris zal niet aansturen op contractbreuk indien hij ervan overtuigd is dat de partijen voldoende werden ingelicht en er geen wilsgebreken voorhanden zijn of andere rechtsgronden die de nietigheid van de overeenkomst tot gevolg kunnen hebben. De taak van de notaris bestaat er alsdan in de partijen te wijzen op het onevenwicht en de benadeelde partij in te lichten dat het haar vrij staat een andere notaris aan te wijzen of zich te laten bijstaan door een raadsman. Deze inlichtingen mogen geen *pro forma* inlichtingen zijn, maar dienen een overtuigende aanbeveling te zijn om te rade te gaan bij een andere notaris of bij een advocaat.

2° Advies- en voorlichtingsplicht – onpartijdigheid

Art. 9, § 1, derde lid, van de nieuwe wet bepaalt: «De notaris licht elke partij altijd volledig in over de rechten, verplichtingen en lasten die voortvloeien uit de rechtshandelingen waarbij zij betrokken is en geeft aan alle partijen op onpartijdige wijze raad.»

Wanneer partijen zich tot een notaris wenden, mogen zij niet alleen van hem verwachten dat hij hen een behoorlijk *instrumentum* en een afgewerkt *negotium* zal bezorgen, maar ook dat die notaris hen waar het hoort goede raad zal geven, zowel in feite als in rechte. Het is nog steeds zo dat partijen die zich tot een notaris richten, van hem een juist en rechtshapen advies verwachten.

Wanneer de notaris als raadsman tekortschiet, kan hij aansprakelijk worden gesteld voor de schade die door zijn nalatigheid werd veroorzaakt. Zijn aansprakelijkheid zal worden beoordeeld *in concreto*. Dit betekent dat in ieder geval rekening gehouden zal worden met de specifieke factoren van dat geval, zoals de persoon van de partijen, het ogenblik waarop de betrokken notaris werd gecontacteerd enz.

De rechtspraak bevat veel voorbeelden waarin de notaris aansprakelijk wordt gesteld wegens een tekortschieten als raadsman. Overigens wordt de plicht van raadsman voor het notariaat een alsmear breder aansprakelijkheidsveld. Men spreekt van de notaris als «*le marchand de sécurité*» en als «*ombudsman*», welke idealen men echter niet als absoluut

⁸⁶ Zie C. DE WULF, «Het opstellen en het verlijden van notariële akten onder de vernieuwde Organieke Wet Notariaat», *De Nieuwe Notarietwet, Notariële Actualiteit* nr. 11, Brugge, die Keure, 2000, (3), 20 e.v.

mag opvatten: het is niet zo dat de notaris principieel verantwoordelijk is telkens als er iets misloopt voor de partijen. In ons recht is de aansprakelijkheid in principe nog steeds afhankelijk van het begrip «fout». Procureur-generaal E. Krings merkt terecht op dat het begrip fout in verband met de notaris als raadsman met omzichtigheid geëvalueerd en enigmatische «gerelativeerd» moet worden. Het recht en de feiten zijn dikwijls complex.⁸⁷

De wet bepaalt in art. 12, vierde lid, dat de notaris bij het verlijden van de akte, onverminderd zijn plicht van integrale of summier voorlezing van de akte, aan de partijen ook toelichting moet verstrekken bij de diverse bepalingen die de akte bevat. Wij lezen in de parlementaire voorbereidingsstukken dat met «toelichting» wordt bedoeld: «... een samenvatting in bevattelijke taal van de belangrijkste clausules van de akte en de gevolgen ervan voor de partijen. De toelichting zal min of meer uitgebreid zijn, afhankelijk van de moeilijkheidsgraad van de akte en de individuele behoefte van elke partij aan verklaring van de bepalingen van de akte».⁸⁸

3° Integrale kwaliteitszorg

Art. 49bis van de Organieke Wet Notariaat bepaalt dat de benoemingscommissie kennis neemt van de klachten over de werking van notariskantoren, en verder: «Bij de behandeling van deze klachten waakt de benoemingscommissie voor de goede werking van het notariaat ten aanzien van het criterium van de integrale kwaliteitszorg».⁸⁹

«Integrale kwaliteitszorg» is een bedrijfseconomisch begrip, dat werd getransponeerd op de werking van de justitie. Het komt niet alleen voor in de Notariswet, maar ook in de kaderwet van 22 december 1998 inzake de verticale integratie, het federale parket en de raad van procureurs des Konings.⁹⁰ Het is een begrip dat moeilijk definieerbaar is. Het duidt erop dat de notaris alomvattende zorg moet besteden aan zijn ambtsuitoefening en een kwalitatief hoogstaande dienstverlening moet nastreven.⁹¹

B. De tucht en de aansprakelijkheid

1° De tucht

Elk lid van een Genootschap van Notarissen dat door zijn gedrag afbreuk doet aan de waardigheid van het notariaat of dat zijn plichten verzuimt, kan tuchtrechtelijk worden veroordeeld. Net als onder de oude wet zijn er de tuchtstraffen van eigen rechtsmacht en de hogere tuchtstraffen. De eerste zijn: de terechtwijzing, de blaam, de tuchtrechtelijke boete van 5.000 tot 200.000 frank. De hogere tucht-

straffen zijn: de tuchtrechtelijke geldboete van meer dan 200.000 frank tot 500.000 frank, de schorsing en de afzetting. Zoals voorheen, worden de tuchtstraffen van eigen rechtsmacht uitgesproken door de Kamer van Notarissen. De burgerlijke rechtbank heeft de bevoegdheid zowel de tuchtstraffen van eigen rechtsmacht als de hogere tuchtstraffen uit te spreken. De wet bevat ook een vernieuwde en degelijk uitgewerkte tuchtprocedure die gevolgd moet worden voor de Kamer van Notarissen en voor de burgerlijke rechtbank.⁹²

Een mogelijkheid tot preventieve schorsing is nieuw. De notaris die het voorwerp uitmaakt van een strafrechtelijke vervolging of tuchtrechtelijke procedure wegens feiten die aanleiding kunnen geven tot een hogere tuchtstraf, kan het voorwerp worden van een preventieve schorsing. Deze wordt uitgesproken door de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg indien er ernstige vermoedens bestaan wat de gegrondheid van de ten laste gelegde feiten betreft en er kennelijk gevaar bestaat dat de voortzetting van de beroepsactiviteit derden ernstig kan benadelen of afbreuk kan doen aan de waardigheid van het ambt. Indien de voorzitter van de rechtbank de notaris meer dan vijftien dagen preventief schorst, stelt hij op verzoek van de Kamer van Notarissen een plaatsvervanger aan.⁹³

2° De aansprakelijkheid

In het Burgerlijk Wetboek wordt een nieuw art. 2276^{quinquies} ingevoerd, dat bepaalt dat voor de beroepsaansprakelijkheid van de notarissen de gemeenschappelijke verjaringstermijnen gelden, behoudens inzake laatste wilsbeschikkingen en contractuele erfstellingen waarvoor de verjaringstermijn begint te lopen vanaf het overlijden van de betrokkene.

C. Enige technische aanpassingen voor het verlijden van akten

De wet bevat verscheidene nieuwe bepalingen die betrekking hebben op het opstellen van akten. Ik beperk mij tot het aanstippen van twee vereenvoudigingen, namelijk in verband met de getuigen en in verband met de voorlezing.

1° De instrumentaire getuigen

Het aantal gevallen waarin *ratione materiae* de akte verleden moet worden voor minstens twee notarissen of voor een notaris bijgestaan door twee getuigen, wordt door de nieuwe wet verminderd. De bestaande regel blijft slechts behouden voor het openbaar testament, voor de akte van herroeping van het openbaar testament en voor het internationaal testament. De aanwezigheid van instrumentaire getuigen is dus niet langer vereist voor huwelijkscontracten, wijzigingen aan huwelijkscontracten, schenkingen, herroepingen van schenkingen, contractuele erfstellingen en voor de volmachten en machtigingen met betrekking tot die akten.

Met betrekking tot het optreden van minstens twee notarissen of een notaris bijgestaan door twee getuigen blijft de wet *ratione personae* ongewijzigd. Voor de toekomst blijft de

⁸⁷ Zie in het algemeen: C. DE WULF, en H. DE DECKER, *Het opstellen van notariële akten*, Antwerpen, Kluwer, 1994, I, 9-11; zie ook: C. DE WULF, «Het opstellen en verlijden van notariële akten onder de vernieuwde organieke wet notariaat», *o.c.*, p. 25-26.

⁸⁸ Wetsontwerp tot wijziging van de wet van 25 Ventôse jaar XI, *Parl. St. Kamer*, 1997-98, nr. 1432/15, amendement nr. 26 van de regering, verantwoording 2.

⁸⁹ Art. 49bis, § 1, Organieke Wet Notariaat.

⁹⁰ Zie: C. DEKKERS, «Omschrijving en poging tot realisatie van de integrale kwaliteitszorg», *R.W.*, 1999-2000, 625 e.v.

⁹¹ zie ook: H. CASMAN, *o.c.*, *l.c.*

⁹² Zie art. 98 tot 111 Organieke Wet Notariaat.

⁹³ Art. 112 Organieke Wet Notariaat.

regel gelden dat dit vereist is wanneer een van de partijen niet in staat is te ondertekenen of niet kan ondertekenen, blind of doofstom is.⁹⁴

2° De voorlezing van de akte

De wet wijzigt het beginsel van de integrale voorlezing van de akte en laat in bepaalde gevallen een summier voorlezing toe.

De integrale voorlezing blijft vereist in de gevallen bedoeld in art. 10 Organieke Wet Notariaat, d.i. onder meer bij openbare testamenten en akten van herroeping van openbare testamenten of wanneer een van de partijen niet kan tekenen, blind of doofstom is, enz.

De notaris mag zich beperken tot een gedeeltelijke voorlezing van de akte wanneer het: 1) geen akte betreft met twee notarissen of met getuigen bedoeld in art. 10 Organieke Wet Notariaat; 2) wanneer aan alle partijen en tussenkommende personen tijdig een ontwerp van de akte werd meegedeeld. De wet stelt hierbij een vermoeden dat een partij wordt geacht tijdig het ontwerp te hebben ontvangen wanneer dit gebeurde: «...behoudens andersluidende verklaring aangebracht door een partij ... minstens vijf werkdagen voor het verlijden van de akte ...»⁹⁵

Vele notarissen vinden het een goede innovatie niet meer verplicht te worden de akte steeds in haar geheel voor te lezen. Andere notarissen zijn conservatiever en menen dat een integrale voorlezing met de daarbijhorende toelichting nog steeds de beste basis biedt voor het authenticeren van de wilsverklaringen van de partijen. De integrale voorlezing biedt de partijen ook nog een laatste kans om bepaalde clausules te bespreken en zo nodig aan te passen, en aan de notaris om te controleren of alles in orde is: de beschrijving van het goed, de oorsprong van eigendom enz. Een gedeeltelijke voorlezing lijkt m.i. eerder aangewezen voor lange akten die dikwijls stereotype bedingen bevatten, zoals

kredietakten, statuten van mede-eigendom, vennootschapsakten, enz...

BESLUIT

De nieuwe wet op het notarisambt heeft wijzigingen ingevoerd die ingrijpend zijn. Zij stelt het notariaat in staat in te spelen op de behoeften van de tijd.

Voor wat de organisatie van het ambt betreft, beschouw ik deze wet in het algemeen als een goede wet, onder voorbehoud van bepaalde kritische bedenkingen die ik heb verwoord in de loop van mijn uiteenzetting. Ik kan niet nalaten eens te meer te beklemtonen dat ik mij moeilijk kan verzoenen met de wijze van selectie van de kandidaat-notarissen. Ik ben er ook niet van overtuigd dat het systeem van o.m. de inschakeling van de kandidaat-notaris als geassocieerd notaris of als notaris-plaatsvervanger vlot van start zal gaan. De toekomst zal uitwijzen of de aangestipte problemen door mij naar juistheid werden ingeschat.

De wet heeft niets gewijzigd aan de betekenis van het notariaat en aan de rol die het vervult in de rechtsbedeling. In verband met het opstellen en het verlijden van de akten brengt de wet enkele praktische aanpassingen en versterkt zij de deontologische beginselen. Deze vernieuwingen zijn in het algemeen gezien evenwichtig. Het versterken van de deontologische beginselen toont aan dat de wetgever de rol die de notaris vervult in onze samenleving, nog sterker wil profileren. Zo ook duidde de minister van Justitie in zijn inleidende uiteenzetting op de essentie van het notariaat en op de betekenis van de hervorming: «Door deze hervorming bevestigt de regering ... haar geloof in het continentaal rechtsdenken waar door middel van preventieve justitie overbelasting van het rechtssysteem wordt vermeden».⁹⁶

C. DE WULF

Buitengewoon Hoogleraar U.G.

Erenotaris

⁹⁴ Art. 10 Organieke Wet Notariaat.

⁹⁵ Art. 12, zesde lid, Organieke Wet Notariaat.

⁹⁶ Wetsontwerp tot wijziging van de wet van 25 Ventôse jaar XI, *Parl. St. Kamer*, 1997-98, nr. 1432/19, verslag namens de commissie van de Justitie, inleidende uiteenzetting door de minister van Justitie, p. 9.

RECHTSPRAAK

ARBITRAGEHOF

17 MEI 2000

Voorzitter: de h. De Baets

Rapporteurs: de h. Arts en mevr. Delruelle

Advocaten: mrs. Renodeyn loco Depla, Larmuseau en Peeters

Grondwet – Gelijkheid en niet-discriminatie – Burgerlijke rechtspleging – Hoger beroep – Verzoekschrift – Ondertekening

Art. 1056, 2°, juncto 1057 Ger. W., in die zin geïnterpreteerd dat art. 1034ter, 6°, Ger. W., dat de verzoeker of zijn advocaat verplicht het verzoekschrift op straffe van nietigheid te ondertekenen, niet van toepassing is op de verzoekschriften tot hoger beroep, schendt de artikelen 10 en 11 van de Grondwet niet.

Arrest nr. 58/2000

Bij arrest van 20 april 1999 heeft het Hof van Beroep te Gent de volgende prejudiciële vraag gesteld: «Schenden

art. 1056, 2°, *juncto* 1057 Ger. W., in die zin geïnterpreteerd dat art. 1034ter, 6°, Ger. W., dat verplicht het verzoekschrift op straffe van nietigheid (nietigheid zonder dat belangenschade moet worden aangetoond) te ondertekenen door de verzoeker of door zijn advocaat, niet van toepassing is op de verzoekschriften tot hoger beroep, de artikelen 10 en 11 van de Grondwet?».

...

In rechte

...

B.1. Op verzoek van de verwerende partij, die een exceptie van nietigheid aanvoert omdat het verzoekschrift tot hoger beroep niet werd ondertekend, vraagt het Hof van Beroep te Gent of er geen discriminatie is in zoverre van een appelland voor het hof van beroep in de gegeven interpretatie van art. 1056, tweede lid, en 1057 Ger. W., niet wordt vereist dat het door hem ingediende verzoekschrift tot hoger beroep ondertekend zou zijn, terwijl een verzoekschrift op tegenspraak volgens art. 1034ter Ger. W. ondertekend moet zijn door de verzoeker of zijn advocaat.

Rekening houdende met de gegevens van de zaak voor het verwijzende rechtcollege en met de formulering van de prejudiciële vraag, beperkt het Hof zijn onderzoek tot de vergelijking, wat het vereiste van ondertekening betreft, tussen het gedinginleidende verzoekschrift op tegenspraak als bedoeld in het vierde deel, boek II, titel *Vbis* van het Gerechtelijk Wetboek (art. 1034bis tot 1034^{quinquies}) en het verzoekschrift dat een hoger beroep inleidt (art. 1056 en 1057).

B.2.1. Art. 1056 en 1057 Ger. W., in de versie zoals van toepassing op het ogenblik van de feiten, bepalen:

...

B.2.2. Art. 1034ter Ger. W., ingevoegd bij art. 40 van de wet van 3 augustus 1992, bepaalt:

...

B.2.3. In de algemeen aanvaarde interpretatie geldt de regel van art. 1034ter, 6°, Ger. W. niet ten aanzien van de verzoekschriften waarmee hoger beroep wordt ingesteld en rijst dus de vraag wat in het licht van de artikelen 10 en 11 van de Grondwet verantwoordt dat zulke verzoekschriften niet ondertekend moeten zijn, terwijl voor de verzoekschriften op tegenspraak de handtekening van de verzoekende partij of haar advocaat op straffe van nietigheid is voorgeschreven, zonder dat de tegenpartij die dienaangaande een exceptie van nietigheid opwerpt, moet aantonen dat het verzuim haar belangen schaadt (art. 860, 861 en 862, § 1, 2°, Ger. W.).

B.3. In tegenstelling tot wat de Ministerraad betoogt, kunnen personen die een hoger beroep instellen worden vergeleken met personen die een verzoekschrift op tegenspraak indienen, inzonderheid wat de vormvoorschriften betreft die gelden bij het voorleggen van een geschil door middel van een verzoekschrift bij de rechter.

B.4.1. Zowel uit de tekst als uit de parlementaire voorbereiding van art. 860 e.v. Ger. W. blijkt dat de wetgever beoogde de gevallen van nietigverklaring van proceshandelingen tot een minimum te beperken. De nietigverklaring is enkel mogelijk wanneer het gaat om een vormvoorschrift dat uitdrukkelijk en op straffe van nietigheid is voorgeschreven (art. 860). Zelfs dan nog kan die maatregel

door de rechter enkel worden uitgesproken wanneer het aangeklaagde verzuim of de aangeklaagde onregelmatigheid de belangen schaadt van de partij die de exceptie opwerpt (art. 861), behalve in de gevallen opgesomd in art. 862, § 1. Die opsomming houdt geen lijst in van vormregelen die als zodanig op straffe van nietigheid zijn voorgeschreven, maar van de gevallen waarin een verzuim of onregelmatigheid van een vormvoorschrift – indien uitdrukkelijk voorgeschreven – tot de nietigverklaring leidt, eventueel ambtshalve, zonder dat belangenschade moet worden aangetoond. Bovendien kan de nietigheid niet worden uitgesproken wanneer uit de gedingstukken blijkt dat de handeling het doel heeft bereikt dat ermee wordt beoogd of dat de niet-vermelde vorm werkelijk in acht is genomen (art. 867).

B.4.2. Wat de vormregelen bij hoger beroep betreft, werd in de parlementaire voorbereiding van het Gerechtelijk Wetboek gesteld: «(...) dat het beroep de voortzetting uitmaakt van een hangend geding, tussen partijen die reeds in de zaak betrokken zijn, waarvan de feitelijke en rechterlijke verhoudingen reeds bepaald zijn, zowel door de conclusies die zij hebben genomen in eerste aanleg als door de beslissing die werd geveld. Men mag dus eenvoudiger en soepeler vormen bepalen, zowel voor het aantekenen van beroep als voor de verschijning van de partijen en zelfs voor de behandeling van de zaak. (...)». Art. 1057 bepaalt de *vermeldingen* die in de akte van beroep moeten voorkomen. Zij zijn des te noodzakelijker, daar een dergelijk rechtsmiddel kan worden aangewend bij verzoekschrift en de kennisgevingen door de griffier gebeuren op grond van elementen van de akte van beroep. De vermeldingen genoemd onder nrs. 1 tot 7 van art. 1057 zijn derhalve voorgeschreven op straffe van nietigheid. De aanduiding van de naam van de advocaat wordt ook gesteld in de akte van beroep, maar die vermelding behoort niet tot die welke op straffe van nietigheid zijn opgelegd.» (*Parl. St.*, Senaat, 1963-1964, nr. 60, p. 247 en 250 (verslag Van Reepinghen)).

B.4.3. Met de invoering, bij art. 40 van de wet van 3 augustus 1992 tot wijziging van het Gerechtelijk Wetboek, van een nieuwe titel *Vbis* betreffende het verzoekschrift op tegenspraak (art. 1034bis tot 1034^{sexies}), heeft de wetgever de voorschriften voor dat type verzoekschriften willen uniformiseren, zoals dat reeds was geschied voor het eenzijdig verzoekschrift (art. 1025 tot 1034) (*Parl. St.*, Senaat, 1990-1991, nr. 1198-1, p. 24).

B.5. Tussen personen die een hoger beroep instellen bij wege van verzoekschrift en personen die een verzoekschrift op tegenspraak indienen, bestaat er een objectief onderscheid dat redelijkerwijze verantwoordt waarom de ondertekening van het verzoekschrift in het eerste geval niet wordt vereist, terwijl in het tweede geval de handtekening van de verzoekende partij of haar advocaat op straffe van nietigheid is voorgeschreven: met het verzoekschrift of tegenspraak als bedoeld in art. 1034ter Ger. W. wordt een hoofdvordering in eerste aanleg ingeleid, terwijl in hoger beroep het geschil wordt hervat op initiatief van een persoon die reeds partij was in de zaak voor de rechter *a quo*. Rekening houdende met het feit dat de wetgever de nietigheden wegens miskenning van vormvoorschriften tot een minimum wilde herleiden, is het dus redelijk verantwoord het vereiste dat de verzoekende partij door de ondertekening van het verzoekschrift haar wil laat kennen de zaak aan de rechter voor te leggen, tot het eerste geval te beperken.

B.6. De prejudiciële vraag dient ontkennend te worden beantwoord.

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER – 12 JANUARI 1999

Voorzitter: de h. Holsters

Rapporteur: de h. Goethals

Openbaar ministerie: de h. Goeminne

Advocaat: mr. Veyts

1. Europees recht – Verordening – Niet-naleving – Sancties – 2. Deelneming – Opdracht strafbare gedraging te plegen

1. Ingevolge art. 17, eerste lid, van de E.E.G.-verordening nr. 3820/85 stellen de lidstaten de wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen vast die voor de uitvoering ervan nodig zijn en die betrekking dienen te hebben op onder meer de bij overtredingen toepasselijke sancties.

Wanneer de gemeenschapsverordening geen specifieke sanctie op een overtreding stelt, maar daarvoor naar de nationale wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen verwijst, zijn de lidstaten vrij in hun keuze van de op te leggen straffen. Zij moeten evenwel overeenkomstig art. 5 E.G.-Verdrag erop toezien dat overtredingen van een gemeenschapsverordening worden bestraft als vergelijkbare en even ernstige overtredingen van het nationale recht, waarbij de straffen hoe dan ook doeltreffend, evenredig en afschrikkend moeten zijn.

Hieruit volgt dat noch art. 5 E.G.-Verdrag, noch art. 17, eerste lid, van de E.E.G.-Verordening nr. 3820/85 de lidstaten verbiedt de overtredingen op de verplichtingen van deze verordening te straffen op grond van bepalingen die in overeenstemming zijn met de grondbeginselen van het nationale strafrecht, o.a. wat de strafbare deelneming betreft.

2. Ingevolge art. 2, § 1, tweede lid, van de wet van 18 februari 1969 betreffende de maatregelen ter uitvoering van de internationale verdragen en akten inzake vervoer op de weg, de spoorweg of de waterweg, zijn de bepalingen van het eerste boek van het Strafwetboek, met inbegrip van hoofdstuk VII, op de ten laste gelegde misdrijven van toepassing.

De omstandigheid dat de aan de opdrachtgever verweten gedraging tevens zou kunnen wijzen op een slechte organisatie of een gebrek aan controle in de onderneming en hierdoor een overtreding op de verplichtingen hem opgelegd door art. 15 van de verordening zou inhouden, staat er niet aan in de weg dat hij door zijn bevel of zijn opdracht aan de bestuurder op strafbare wijze deelneemt aan de overtreding van diens verplichtingen als bepaald door art. 6, 7 en 8 van de verordening.

Van L. en N.V. Transport Van L. t/ O.M.

Gelet op het bestreden vonnis, op 19 december 1996 in hoger beroep gewezen door de Correctionele Rechtbank te Antwerpen;

...

Over de overige grieven: schending van art. 149 Grondwet, art. 66 Sw., art. 6 tot 9 en 15 van de Verordening

(E.E.G.) nr. 3820/85 en hun uitvoeringsbepalingen, miskenning van het persoonlijk karakter van de straf:

Overwegende dat eiser door het bestreden vonnis is veroordeeld wegens overtreding van de artikelen 6, 7 en 8 van de verordening (E.E.G.) nr. 3820/85 van 20 december 1985 tot harmonisatie van bepaalde voorschriften van sociale aard voor het wegvervoer, telkens om «het misdrijf te hebben uitgevoerd of aan de uitvoering rechtstreeks te hebben meegewerkt of om, door enige daad tot de uitvoering ervan zodanige hulp te hebben verleend dat, zonder zijn bijstand, het misdrijf niet kon worden gepleegd;

Dat eiser aanvoert dat, enerzijds, uit zijn hoedanigheid van opdrachtgever, anderzijds, uit het onderlinge verband tussen de verplichtingen van de bestuurder als bepaald door de vermelde art. 6, 7 en 8 en de verplichtingen van de opdrachtgever/onderneming als bepaald in art. 15 van de vermelde verordening, anderzijds, volgt dat de hem verweten gedragingen alleen een overtreding op dit laatste artikel inhouden, voor welke overtreding hij niet wordt vervolgd;

Overwegende dat, gelet op het arrest C-7/90 van 2 oktober 1991 van het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen, er geen aanleiding is om toepassing te maken van art. 177 van het E.G.-Verdrag;

Overwegende dat ingevolge art. 17, eerste lid, van de verordening (E.E.G.) nr. 3820/85 de lidstaten de wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen vaststellen die voor de uitvoering ervan nodig zijn, en die onder meer betrekking dienen te hebben op de bij overtredingen toepasselijke sancties; dat wanneer de gemeenschapsverordening geen specifieke sanctie op een overtreding stelt, maar daarvoor naar de nationale wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen verwijst, de lidstaten vrij zijn in hun keuze van de op te leggen straffen; dat zij evenwel overeenkomstig art. 5 E.G.-Verdrag, volgens welk de lidstaten alle passende maatregelen moeten nemen om de doeltreffende toepassing van het gemeenschapsrecht te verzekeren, erop dienen toe te zien dat overtredingen van een gemeenschapsverordening onder gelijke materiële en formele voorwaarden worden bestraft als vergelijkbare en even ernstige overtredingen van het nationale recht, waarbij de straffen hoe dan ook doeltreffend, evenredig en afschrikkend moeten zijn; dat hieruit volgt dat noch art. 5 E.G.-Verdrag noch art. 17, eerste lid, van verordening (E.E.G.) nr. 3820/85 de lidstaten verbiedt de overtredingen op de verplichtingen van deze verordening te straffen op grond van bepalingen die in overeenstemming zijn met de grondbeginselen van het nationale strafrecht, onder meer wat de strafbare deelneming betreft;

Overwegende dat ingevolge art. 2, § 1, tweede lid, van de wet van 18 februari 1969 betreffende de maatregelen ter uitvoering van de internationale verdragen en akten inzake vervoer op de weg, de spoorweg of de waterweg, de bepalingen van het eerste boek van het Strafwetboek, met inbegrip van hoofdstuk VII, op de ten laste gelegde misdrijven van toepassing zijn;

Overwegende dat de omstandigheid dat de aan de opdrachtgever verweten gedraging tevens zou kunnen wijzen op een slechte organisatie of een gebrek aan controle in de onderneming en hierdoor een overtreding op de verplichtingen hem opgelegd door art. 15 van de verordening zou inhouden, er niet aan in de weg staat dat hij door zijn bevel of zijn opdracht aan de bestuurder op strafbare wijze

deelneemt aan de overtreding van diens verplichtingen als bepaald door art. 6, 7 en 8 van de verordening;

Overwegende dat de appèlrechters met vermelding op de zevende en de achtste bladzijde van het bestreden vonnis van de feitelijke gegevens waarop zij hun oordeel baseren, considereren, onder meer, dat «het vaststaat dat de gegeven opdrachten niet konden worden uitgevoerd binnen het door de wet bepaalde tijdbestek; (...) (eiser), die als hoofd van een transportbedrijf kennis heeft van de terzake geldende reglementering en die vertrouwd is met de transportsector en die uiteraard kennis heeft van de verkeersdrukte, zich hiervan wel degelijk bewust was, minstens diende te zijn; (...) het derhalve vaststaat dat (eiser) aan zijn werknemer opdrachten gaf wetende dat de uitvoering ervan zou nopen tot overtreding van een strafrechtelijk beteugelde reglementering; (...) het bewust geven van opdrachten die manifest niet kunnen worden uitgevoerd met naleving van de vigerende wetgeving een positieve daad van deelneming uitmaakt in de zin van art. 66 Sw.; (...) immers, zonder deze opdrachten de in de tenlasteleggingen bepaalde overtredingen niet konden worden gepleegd, zodat de opdrachtgever, *in casu* (eiser), wel degelijk dient te worden beschouwd als mededader»;

Overwegende dat de appèlrechters door hun motivering eiser geen strafrechtelijke verantwoordelijkheid voor andermans daden opleggen, maar hem straffen als orgaan of aangestelde door wiens toedoen de rechtspersoon heeft gehandeld, wegens een overtreding waaraan hij naar hun oordeel zelf schuld heeft;

Dat zij door hun beslissing het persoonlijk karakter van de straf niet miskennen;

Dat de appèlrechters door hun motivering de strijdige of andere feitelijke aanvoeringen van eiser verwerpen, zodoende zijn conclusie beantwoorden, en de beslissing regelmatig met redenen omkleeden en naar recht verantwoorden;

Dat de grieven niet kunnen worden aangenomen.

...

NOOT – Over de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van het ondernemingshoofd bij overtredingen van de rijtijdenwetgeving

1. Verordening nr. 3820/85 van 20 december 1985 van de E.E.G.-Raad van Ministers tot harmonisatie van bepaalde voorschriften van sociale aard voor het wegverkeer (*P.B.*, L., 1985, 370/1) bevat een aantal regelen omtrent de zgn. rijtijden die door vrachtwagenchauffeurs dienen nageleefd te worden. Zo omvat de verordening regelen m.b.t. dagelijkse rijtijden, dagelijkse en wekelijkse rusttijden (artt. 6 en 8) en de verplichte onderbrekingen tijdens de dagelijkse rijtijden (art. 7). De verordening voorziet zelf niet in sancties voor overtredingen van deze regelgeving, maar verwijst naar de wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen die terzake door de lidstaten dienen vastgesteld te worden (art. 17). In België gebeurt dit op basis van art. 2 van de wet van 18 februari 1969 betreffende de maatregelen van de internationale verdragen en akten inzake vervoer over de weg, de spoorweg of de waterweg (*B.S.*, 4 april 1969). Deze wet is door art. 3 van het K.B. van 13 mei 1987 houdende uitvoering van Verordening (E.E.G.) nr. 3820/85 van de Raad tot harmonisatie van bepaalde voorschriften van sociale aard voor het weg-

verkeer (*B.S.*, 4 juni 1987) van toepassing verklaard op overtredingen van voornoemde verordening.

2. Deze strafrechtelijke handhaving van een communautaire norm vloeit voort uit de bevoegdheidsverdeling, zoals die bestaat tussen de Europese Gemeenschap en de nationale lidstaten. Gelet op het ontbreken van een bevoegdheid voor de Gemeenschap strafrechtelijke sancties te bepalen (zie hierover o.a. J. Vervaele (red.), *Compliance and Enforcement of European Community Law*, Den Haag, Kluwer Law International, 1999, 426 p. en G. Stessens, «De bevoegdheid van de Europese Gemeenschap tot het instellen van sancties: op weg naar een communautair strafrecht? Het arrest van het Hof van Justitie van 27 oktober 1992», *R.W.*, 1993-94, 137-153), is het in beginsel aan de lidstaten om de sancties te bepalen op de niet-naleving van communautaire regelgeving. Zowel uit art. 17 van Verordening nr. 3820/85, als uit art. 10 EG in het algemeen volgt dat het de lidstaten daarbij vrijstaat te kiezen welk type van sancties zij wensen te stellen op de niet-naleving van communautaire regelgeving. Het kan gaan om administratieve, strafrechtelijke of eventueel zelfs civielrechtelijke sancties. Dit is door het Hof van Justitie overigens uitdrukkelijk beslist geweest in een zaak die precies betrekking had op deze verordening: H.v.J., 2 oktober 1991, *inzake Vandevenne, Jur.*, I, 4371, met conclusie van advocaat-generaal W. Van Gerven, *T.R.V.*, 1992, 158 noot J. Wouters en P. Wytinck, «Het begrip «onderneming» en de strafrechtelijke aansprakelijkheid van rechtspersonen in het Europees gemeenschapsrecht».

3. Uit art. 10 EG (*Bundestreue*) volgt wel de algemene verplichting voor lidstaten om schendingen van het gemeenschapsrecht op dezelfde manier te bestrijden als ze dat doen ten aanzien van vergelijkbare en even ernstige overtredingen van het nationale recht (assimilatieverplichting). Daarnaast hebben ze ook de verplichting deze schendingen op een efficiënte, proportionele en afschrikkende wijze te bestraffen (effectiviteitsverplichting). Beide verplichtingen werden voor het eerst duidelijk verwoord in het zgn. *māsarrest*, een mijlpaalarrest van het Hof van Justitie van 21 september 1989 (*Commissie v/ Griekenland, Jur.*, 1989, 2965). De assimilatieverplichting werd later door het Verdrag van Maastricht gecodificeerd in art. 209a E.G.-Verdrag, dat later werd vernummerd tot art. 280 door het Verdrag van Amsterdam, dat meteen ook de effectiviteitsverplichting codificeerde (art. 280, § 1, E.G.). Over de draagwijdte van deze bepaling, zie K. Tiedemann, «Europäisches Gemeinschaftsrecht und Strafrecht», *N.J.W.*, 1993, 25 en «Pour une espace juridique commun après Amsterdam», *Agon*, 1998, nr. 17, 12).

4. Het Hof van Cassatie verwijst in zijn arrest uitdrukkelijk naar deze gemeenschapsrechtelijke beginselen en oordeelt dat de Belgische wetgeving in overeenstemming is met het communautair recht. Nu België het recht heeft overtredingen van de verordening nr. 3820/85 strafbaar te stellen, heeft het ook het recht de algemene beginselen inzake strafrecht van toepassing te verklaren, zo stelt het Hof van Cassatie. Dit geldt ook voor de regelen inzake deelneming van art. 66 en 67 Sw., die ingevolge art. 2 van de wet van 18 februari 1969 op overtredingen van deze verordening van toepassing waren.

5. Het waren precies de regelen van mededaderschap van art. 66 Sw. die ter discussie stonden. *In casu* was het ondernemingshoofd van de betrokken transportfirma ver-

oordeeld geworden als mededader, waarbij erop was gewezen dat het vaststond dat de gegeven opdrachten door de bestuurder niet konden worden uitgevoerd binnen het door de wet bepaalde tijdsbestek. De correctionele rechtbank te Antwerpen, uitspraak doende in hoger beroep, stelde daarbij dat iemand die «als hoofd van een transportbedrijf kennis heeft van de terzake geldende reglementering en die vertrouwd is met de transportsector en die kennis heeft van de verkeersdrukte, zich hier wel degelijk van bewust was, minstens diende te zijn», en concludeerde dat «het vaststond dat het bedrijfshoofd aan zijn werknemer opdrachten gaf, wetende dat de uitvoering ervan zou leiden tot overtreding van een strafrechtelijk beteugelde reglementering» en dat «het bewust geven van opdrachten die manifest niet kunnen worden uitgevoerd met naleving van de vigerende wetgeving een positieve daad van deelneming uitmaakt in de zin van art. 66 Sw.». Opmerkelijk is dat de correctionele rechtbank hier toepassing maakt van het «moest weten»-criterium om het vereiste opzet van de deelnemer vast te stellen (zie over dit criterium: G. Stessens, «La négligence et les infractions du droit pénal économique: un mal nécessaire?», interventie in het debat op het congres «Le défaut de prévoyance à l'épreuve des faits et du droit. Droit belge et comparé», *R.D.P.*, 1994, 537-540 en C. Van Den Wyngaert, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 1999, 275-278). Het afleiden van een bepaalde kennis in de persoon van een beklaagde uit omstandigheden, is uiteraard slechts toelaatbaar voor zover de rechtbank ervan overtuigd is – wat hier wel het geval geweest lijkt te zijn – dat de beklaagde inderdaad over de vereiste kennis beschikte en niet indien er enkel sprake was van een onachtzaamheid.

6. Zonder het met zoveel woorden te stellen, ging de correctionele rechtbank er daarbij blijkbaar vanuit dat het geven van zo'n opdracht neerkomt op een misbruik van gezag of macht, als vermeld in art. 66, derde lid Sw. Immers, het eenvoudigweg geven van een opdracht, waarvan de uitvoering – zelfs noodzakelijkerwijze – een misdrijf meebrengt, is geen vorm van strafbare deelneming naar Belgisch recht. Opdat de opdrachtgever als deelnemer aan een misdrijf kan worden beschouwd, is vereist dat het geven van de opdracht gepaard ging met een van de begeleidende omstandigheden vermeld in het derde lid van art. 66 Sw. Indien een van deze begeleidende omstandigheden niet aanwezig is, kan de opdrachtgever niet als deelnemer aan het misdrijf worden bestraft, tenzij hij zou kunnen worden beschouwd als «middelijke» dader, die de eigenlijke uitvoerder van het misdrijf slechts als instrument heeft gebruikt om het misdrijf te plegen. De toepassing van de theorie van de middelijke dader, die niet door het Strafwetboek zelf, maar enkel door de rechtspraak en de rechtsleer wordt gehuldigd (Cass., 29 juni 1962, *Pas.*, 1927, I, 32; C. Hennau-Hublet en J. Verhaegen, *Droit pénal général*, Brussel, Bruylant, 1991, 225-226), wordt echter veelal beperkt tot de hypothese waarin de eigenlijke uitvoerder van het misdrijf niet kan worden bestraft, bv. omdat het moreel element in zijn persoon niet vervuld was (J. D'Haenens, *Strafbare deelneming*, in *A.P.R.*, Brussel, 1959, nrs. 209-213), wat *in casu* echter duidelijk niet het geval was.

7. De opdrachtgever had voor het Hof van Cassatie aangevoerd dat deze uitspraak neerkwam op een vorm van strafrechtelijke verantwoordelijkheid voor derden, wat ui-

teraard strijdig zou zijn met het beginsel van het persoonlijke karakter van de straf (art. 39 Sw.). Het Hof van Cassatie verwierpt echter terecht dit argument en stelt dat het ondernemingshoofd hier enkel wordt gestraft als orgaan of aangestelde door wiens optreden de rechtspersoon heeft gehandeld. Het gaat hier met andere woorden om een vorm van rechterlijke toerekening van de gedragingen van een rechtspersoon aan een natuurlijke persoon. Opdat de opdrachtgever zelf kan worden bestraft, is uiteraard ook vereist dat hij zelf schuld heeft aan de overtreding, dat wil zeggen dat hij de wil had deel te nemen aan het misdrijf, wat *in casu* ook is vastgesteld door de correctionele rechtbank te Antwerpen. Dit vereiste maakt het ook voor de betrokkene principieel mogelijk om aan strafrechtelijke verantwoordelijkheid te ontsnappen indien hij kan aantonen dat hij, hoewel opdrachtgever, geen schuld had aan de kwestieuze overtreding (F. Deruyck, *De rechtspersoon in het strafrecht*, Gent, Mys & Breesch, 1996, 19-20).

8. De eiser in cassatie had nog een ander argument aangevoerd om aan zijn strafrechtelijke verantwoordelijkheid als ondernemingshoofd te ontsnappen. Hij betoogde dat de kwestieuze bepalingen van de verordening, op basis waarvan hij was veroordeeld, nl. art. 6, 7 en 8, uitsluitend gericht zijn tot de bestuurders van de voertuigen en niet tot het ondernemingshoofd. Hij baseerde zich daarbij op met name art. 15 van dezelfde verordening, dat aan de onderneming uitdrukkelijk de verplichting oplegt het werk van de bestuurders zodanig te organiseren dat deze de bepalingen van de verordening kunnen naleven. Eiser in cassatie voerde aan dat hij uitsluitend zou kunnen worden bestraft op basis van deze bepaling, waarvan de niet-naleving ook door art. 2 van de van de wet van 18 februari 1969 strafbaar wordt gesteld.

9. Het Hof van Cassatie verwierpt dit argument in een tweeledige redenering. Eerst oordeelt het Hof dat de Belgische wetgever zich op correcte wijze heeft gekweten van zijn handhavingsverplichting, zoals die uit art. 17 van de verordening 3280/85 voortvloeit. België heeft ervoor gekozen om de niet-naleving van alle bepalingen van de verordening strafrechtelijk te beteugelen op basis van art. 2 van de van de wet van 18 februari 1969. Het Hof verduidelijkt daarbij dat noch art. 17 van de verordening, noch art. 10 EG eraan in de weg staan dat een lidstaat, *in casu* België, zijn algemene beginselen van strafrecht, met inbegrip van de regelen van deelneming, toepast ter handhaving van deze verordening. Men zou zelfs kunnen stellen dat België zulks verplicht was, aangezien het Hof van Justitie vereist dat schendingen van het gemeenschapsrecht onder dezelfde materiële en formele voorwaarden worden bestraft als schendingen van het nationale recht.

10. In een tweede onderdeel van dezelfde redenering oordeelt het Hof van Cassatie dat de omstandigheid dat de gedraging waarvoor het ondernemingshoofd werd veroordeeld, tevens een overtreding van art. 15 van de verordening zou kunnen inhouden (nl. een gebrekkige organisatie of gebrek aan controle in de onderneming) niet verhindert dat zij een daad van deelneming aan de overtreding van art. 6, 7 en 8 van de verordening inhoudt. Aan deze redenering valt niet te tornen; ook indien het ondernemingshoofd wegens een overtreding van art. 15 van de verordening strafrechtelijk vervolgd zou geweest zijn, was het mogelijk geweest hem cumulatief te vervolgen wegens overtreding van art. 6, 7 en 8 van de verordening. In dat

geval was de rechtbank geconfronteerd geweest met een geval van eendaadse samenloop, waarop de straftoemingsregel van art. 65 Sw. van toepassing is.

11. Het Hof gaat in het arrest echter niet uitdrukkelijk in op de vraag – die overigens ook door eiser niet expliciet was opgeworpen – of art. 15 geen *lex specialis* inhoudt ten opzichte van de artikelen 6, 7 en 8 van de verordening. Indien men zulks zou aannemen en komt vast te staan dat de communautaire wetgever de bedoeling heeft gehad in geval van toepassing van art. 15, de toepassing van art. 6, 7 en 8 van de verordening ten aanzien van het ondernemingshoofd uit te sluiten, zou dit mogelijk wel een ander licht werpen op de zaak. In dit perspectief zou men eventueel – zoals de eiser in cassatie dit deed, zonder het weliswaar met zoveel woorden te stellen – art. 6, 7 en 8 kunnen beschouwen als zgn. eigen misdrijven, die enkel kunnen worden gepleegd door de bestuurders van de voertuigen. Maar ook in dat geval zou het ondernemingshoofd nog kunnen worden bestraft op basis van art. 6, 7 en 8 van de verordening, aangezien de Belgische rechtspraak inzake deelneming het mogelijk maakt iemand als deelnemer aan een misdrijf te bestraffen, ook al beschikt die niet over de hoedanigheid die wordt vereist voor de eigenlijke dader (F. Tulkens en M. Van De Kerckhove, *Introduction au droit pénal: aspects juridiques et criminologiques*, Brussel, Kluwer, 1993, 270. Zie ook L. Dupont en R. Verstraeten, *Handboek strafrecht*, Leuven, Acco, 1990, 321-322. Zie bv. Cass., 5 december 1984, *R.D.P.*, 1985, 415 en Cass., 13 september 1989, *R.D.P.*, 1985, 59 met noot). Bovendien is het hoogst onwaarschijnlijk dat de communautaire wetgever zulks zou hebben bedoeld. Reeds in 1990 in de zaak *Hansen* (10 juli 1990, zaak C-326/88, *Jur.*, 1990, 2911) oordeelde het Hof van Justitie, met betrekking tot Verordening nr. 534/69 van de Raad van 25 maart 1969 tot harmonisatie van bepaalde voorschriften van sociale aard (*P.B.*, 1969, L., 77/49), de voorloper van Verordening nr. 3820/85, dat een werkgever strafrechtelijk verantwoordelijk kan worden gesteld wegens overtredingen begaan door zijn werknemers-bestuurders. Het Hof verwierp toen reeds uitdrukkelijk het argument dat art. 15 van de verordening nr. 3820/85 de verantwoordelijkheid van de werkgever zou beperken tot de in die bepaling vernoemde gevallen.

Guy Stessens
Universiteit Antwerpen (U.I.A.)
Advocaat

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER – 27 SEPTEMBER 1999

Voorzitter-rapporteur: de h. Boes
Openbaar ministerie: mevr. De Raeve
Advocaten: mrs. Simont en Verbist

Gehandicapte – Inkomensvervangende tegemoetkoming – Cumulatie met gezinsbijslag – Gehandicapte zelf rechthabende op gezinsbijslag, die te zijnen behoefte wordt uitbetaald

Krachtens art. 13, § 1, eerste lid, 1° van de wet van 27 februari 1987 betreffende de tegemoetkomingen aan gehandicapten kan de inkomensvervangende tegemoetkoming worden geweigerd of verminderd indien de gehandicapte aanspraak heeft op o.m. sociale uitkeringen betreffende de gezinsbijslagen.

Opdat de gehandicapte aanspraak heeft de gezinsbijslag als bedoeld in deze bepaling, is vereist dat de gehandicapte zelf rechthabende is en dat de gezinsbijslag te zijnen behoefte wordt uitbetaald. De omstandigheid dat in dat geval de vergoeding aan de moeder van de gehandicapte wordt uitbetaald, doet geen afbreuk aan de aanspraak van de gehandicapte op de gezinsbijslag.

Belgische Staat, Staatssecretaris voor Maatschappelijke Integratie en Leefmilieu t/ D.

Gelet op het bestreden arrest, op 28 september 1998 gewezen door het Arbeidshof te Antwerpen;

...

Overwegende dat, krachtens art. 13, § 1, eerste lid, 1°, van de wet van 27 februari 1987 betreffende de tegemoetkomingen aan de gehandicapten, gewijzigd bij art. 50 van de wet van 30 december 1992 met inwerkingtreding op 1 juli 1993, de inkomensvervangende tegemoetkoming kan worden geweigerd of verminderd indien de gehandicapte aanspraak heeft op uitkeringen die hun grond vinden in een beperking van het verdienvermogen of op sociale uitkeringen betreffende de gezinsbijslagen;

Overwegende dat, opdat de gehandicapte op de gezinsbijslag aanspraak heeft als bepaald in voormeld art. 13, vereist is dat de gehandicapte zelf rechthabende is en de gezinsbijslag te zijnen behoefte wordt uitbetaald; dat de omstandigheid dat in dat geval de vergoeding aan de moeder van de gehandicapte wordt uitbetaald, geen afbreuk doet aan de aanspraak van de gehandicapte op de gezinsbijslag;

Overwegende dat het arrest vaststelt dat de verhoogde kinderbijslag ten behoeve van verweester aan haar moeder wordt uitbetaald; dat het oordeelt dat niet verweester als gehandicapte aanspraak heeft op de gezinsbijslag, maar haar moeder, en op grond hiervan de anti-cumulatiemaatregel van art. 13, § 1, eerste lid, 1°, van de wet van 27 februari 1987 weigert toe te passen; dat het aldus voormelde wetsbepaling schendt;

NOOT – *Uitkeringen die niet kunnen worden gecumuleerd met tegemoetkomingen voor mindervaliden*

Met een reeks arresten, waarvan dit arrest er een is, heeft het Hof van Cassatie wellicht een einde gemaakt aan de laatst overgebleven discussie over uitkeringen die niet met tegemoetkomingen kunnen worden gecumuleerd. Het stelsel van de tegemoetkomingen aan gehandicapten hoort thuis bij de bijstand. Zo kunnen bepaalde uitkeringen niet tegelijkertijd met de inkomensvervangende tegemoetkoming, de integratietegemoetkoming of de tegemoetkoming voor hulp aan bejaarden worden genoten (art. 13 Wet Tegemoetkomingen Mindervaliden). De toepassing van deze regel verhindert niet dat ook andere inkomsten invloed hebben op het bedrag van de tegemoetkomingen (art. 7).

Welke uitkeringen?

De inkomensvervangende tegemoetkomingen worden aan de gehandicapten ontzegd ten belope van het bedrag van de uitkeringen die hun grond vinden in een beperking van het verdienvermogen of in sociale uitkeringen betreffende de ziekte en invaliditeit, de werkloosheid, de arbeidsongevallen, de beroepsziekten, de gezinsbijslagen, de rust- en overlevingspensioenen en het gewaarborgd inkomen voor bejaarden. De andere tegemoetkomingen worden aan de gehandicapte ontzegd ten belope van het bedrag van de uitkeringen die hun grond vinden in een gebrek aan of vermindering van de zelfredzaamheid. Ook vóór 1 juli 1993 vielen de uitkeringen betaald met toepassing van de ziekten en invaliditeitsverzekering onder het toepassingsgebied van art. 13 van de Wet Tegemoetkomingen aan gehandicapten, ongeacht of zij de primaire ongeschiktheid of de invaliditeit vergoedden (Arbh. Bergen 12 juli 1994, *Soc. Kron.* 1995, 194), maar alleen wat de inkomensvervangende tegemoetkoming betreft (Arbh. Bergen 23 juni 1993, *J.T.T.* 1994, 109; Arbh. Charleroi 17 mei 1994, *Soc. Kron.* 1995, 201, noot X.V.; Arbrb. Brugge 24 maart 1992, *R.W.* 1992-93, 469).

Alleen de uitkeringen toegekend aan de gehandicapte zelf (niet aan de echtgenoot of een persoon met wie een huishouden wordt gevormd, zoals dat het geval is voor het bepalen van de inkomsten) kunnen niet worden gecumuleerd (Arbrb. Charleroi 17 mei 1994, *Soc. Kron.* 1995, 201, noot X.V.).

Het geannoteerde arrest van het Hof van Cassatie gaat over de vraag of met het bedrag van de verhoogde kinderbijslag of met het bedrag van de verhoging van de kinderbijslag voor de mindervalide zelf rekening moet worden gehouden. De gezinsbijslagen moeten niet noodzakelijk rechtstreeks aan de gehandicapte zelf worden betaald (maar b.v. aan de moeder) om aangerekend te moeten worden (*contra* Arbh. Antwerpen 22 juni 1998, *Soc. Kron.* 1999, 294; Arbh. Luik 14 november 1994, *Soc. Kron.* 1995, 198, noot Vlieghe, X.; Arbh. Brussel 10 februari 1992, *T.S.R.* 1992, 332; Arbrb. Hoei 25 mei 1990, *T.S.R.* 1990, 388).

In aanmerking te nemen bedrag

Ter bepaling van het bedrag moet worden uitgegaan van de actuele uitkeringen, niet die van het voorlaatste jaar (Arbh. Bergen 12 juli 1994, *Soc. Kron.* 1995, 194), zoals dat in de regel het geval is voor de toerekening van inkomsten (art. 7). Het zijn de uitkeringen waarop de gehandicapte recht heeft op de eerste dag van de maand die volgt op de maand waarin de aanvraag werd ingediend of de ambtshalve herziening plaatsvindt (Cass. 28 oktober 1996, *Pas.* 1996, I, 1034; *J.T.T.* 1997, 253; *R.W.* 1996-97, 1378). In strijd met art. 30, § 1, eerste lid van het K.B. van 6 juli 1987 betreffende de inkomensvervangende tegemoetkoming en de integratie-tegemoetkoming oordeelde de Arbeidsrechtbank te Charleroi om redenen van billijkheid en coherentie dat bij gelijktijdige toepassing van art. 7 en art. 13 van de wet van 27 februari 1987 betreffende de tegemoetkomingen aan gehandicapten, met de inkomsten van het voorlaatste jaar rekening moet worden gehouden (Arbrb. Charleroi 17 mei 1994, *Soc. Kron.* 1995, 201, noot X.V.). M.i. ten onrechte, want art. 7 en art. 13 van de wet kunnen gelijktijdig worden

toegepast (Cass. 14 maart 1994, *J.T.T.* 1994, 255; *J.L.M.B.* 1994, 624).

Deze uitkeringen moeten integraal in aanmerking worden genomen. Met de fiscale vrijstellingen moet geen rekening worden gehouden (Arbh. Luik 14 november 1994, *Soc. Kron.* 1995, 199). De uitkeringen zoals pensioenen, kunnen na 1 juli 1993 ook niet (meer) het voorwerp uitmaken van een forfaitaire aftrek voor inkomens (Arbh. Luik (afd. Namen) 10 november 1994, *Soc. Kron.* 1995 (verkort), 198, noot X.V.).

Om het jaarbedrag te berekenen, en omdat voor de invaliditeitsuitkeringen de uitkeringen verschuldigd zijn voor alle dagen van het jaar, met uitzondering van de zondagen, moet het dagbedrag worden vermenigvuldigd met 313 (Arbh. Antwerpen 26 oktober 1998, *Soc. Kron.* 1999, 295).

Wim Van Nieuwenhove
Substituut-arbeidsauditeur
te Dendermonde

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER – 10 FEBRUARI 2000

Voorzitter: de h. Boes

Rapporteur: mevr. Bourgeois

Openbaar ministerie: de h. Bresseleers

Nationaliteit – Nationaliteitskeuze – Samenleven met Belgische echtgenoot

Krachtens art. 16, § 2, 1°, van de wet van 28 juni 1984 houdende invoering van het wetboek van de Belgische nationaliteit mag de verklaring van nationaliteitskeuze die een met een Belg gehuwde vreemdeling aflegt, slechts worden ingewilligd indien die vreemdeling in België samenleeft met zijn Belgische echtgenote tot het ogenblik van de rechterlijke beslissing.

Procureur-generaal bij het Hof van Beroep te Antwerpen t/ A.

Gelet op het bestreden arrest, op 12 oktober 1999 gewezen door het Hof van Beroep te Antwerpen;

...

Overwegende dat krachtens art. 16, § 2, 1°, van de wet van 28 juni 1984 betreffende sommige aspecten van de toestand van de vreemdelingen en houdende invoering van het wetboek van de Belgische nationaliteit, de vreemdeling die huwt met een Belg of wiens echtgenoot gedurende het huwelijk de Belgische nationaliteit verkrijgt, indien de echtgenoten gedurende ten minste drie jaar in België samen hebben verbleven en zolang zij in België samenleven, door een overeenkomstig art. 15 afgelegde en ingewilligde verklaring de staat van Belg kan verkrijgen;

Overwegende dat art. 15 van dezelfde wet de na het afleggen van de verklaring van nationaliteitskeuze te volgen procedure bepaalt; dat de rechtbank van eerste aanleg en

eventueel het hof van beroep de nationaliteitskeuze inwilligt of weigert;

Overwegende dat hieruit volgt dat het vereiste in voormeld art. 16, § 2, 1°, «zolang zij in België samenleven» inhoudt dat de vreemdeling en zijn Belgische echtgenoot in België moeten samenleven tot aan de rechterlijke beslissing;

Overwegende dat het arrest vaststelt dat 1) verweerder op 21 oktober 1997 de verklaring van nationaliteitskeuze voor de ambtenaar van de burgerlijke stand te Beerse heeft afgelegd; 2) verweerder en zijn echtgenote tot 4 december 1997 effectief samenwoonden en in december 1997 tussen hen een breuk ontstond; 3) verweerder heeft verklaard dat de echtscheiding werd uitgesproken;

Overwegende dat het arrest oordeelt dat het samenleven enkel vereist is op het ogenblik van de verklaring van nationaliteitskeuze en op dat ogenblik moet worden beoordeeld;

Dat het arrest dat op grond hiervan de nationaliteitskeuze van verweerder inwilligt, hoewel het vaststelt dat verweerder niet meer met zijn Belgische echtgenote samenleefde, art. 16, § 2, 1°, van de wet van 28 juni 1984 schendt;

Dat het middel gegrond is.

NOOT – Art. 16 van de wet van 28 juni 1984 houdende invoering van het wetboek van de Belgische nationaliteit werd gewijzigd door de wet van 1 maart 2000 tot wijziging van een aantal bepalingen betreffende de Belgische nationaliteit, B.S., 6 april 2000.

RAAD VAN STATE

7e KAMER – 28 JUNI 1999

Voorzitter: mevr. Bracke

Staatsraden: de hh. Stevens en Moons

Auditoraat: de h. Provoost

Advocaten: mrs. Vermeire en Rotsaert loco Ockier

Milieu – Milieuvergunning – Stedenbouwkundige verenigbaarheid van de te vergunnen inrichting in woongebied – Begrippen «ambacht en nijverheid» in het K.B. van 28 december 1972 betreffende de inrichting en de toepassing van de (ontwerp)gewestplannen

Het bestreden besluit waarbij een milieuvergunning wordt verleend, onderzoekt niet of het betrokken bedrijf valt onder de begrippen «ambacht en nijverheid» in art. 5, 1.0 van het K.B. van 28 december 1972 betreffende de inrichting en de toepassing van de ontwerp(gewestplannen), en dus in een woongebied kan worden toegelaten. Dit is te dezen echter geenszins evident, gelet op onder meer de omvang van het bedrijf, de aard van de exploitatie, de grootte van de productie en het aantal tewerkgestelde werknemers. De omstandigheid dat de inrichting in de indelingslijst van VLAREM I in klasse 2 wordt ingedeeld, is hierbij niet doorslaggevend.

D. e.a. t/ Bestendige deputatie West-Vlaanderen en
B.V.B.A. M.C.

Arrest nr. 81.389

Gezien het verzoekschrift dat Roger D., Christine I., Christian S. en José D. op 3 december 1997 hebben ingediend om de nietigverklaring te vorderen van het besluit van 25 september 1997 van de bestendige deputatie van de provincieraad van West-Vlaanderen, waarbij het beroep van de eerste verzoeker tegen het besluit van 16 mei 1997 van het college van burgemeester en schepenen van de gemeente Waregem houdende het verlenen aan de B.V.B.A. M.C. van een milieuvergunning om te Waregem, (...), een schrijnwerkerij uit te baten, wordt verworpen en het beroepen besluit wordt bevestigd;

...

Overwegende dat het *middel gegrond* is om de volgende redenen:

2.2.1. Er is geen betwisting over het feit dat het bestreden besluit moet worden getoetst aan de gewestplanbestemming «woongebied» (gewestplan Kortrijk).

2.2.2. Luidens art. 5, 1.0, van het K.B. van 28 december 1972 betreffende de inrichting en de toepassing van de ontwerp(gewestplannen) en gewestplannen gelden voor woongebieden volgende bestemmingsvoorschriften:

Art. 5.1. De woongebieden:

1.0. De woongebieden zijn bestemd voor wonen, alsmede voor handel, dienstverlening, ambacht en kleinbedrijf voor zover deze taken van bedrijf om redenen van goede ruimtelijke ordening niet in een daartoe aangewezen gebied moeten worden afgezonderd, voor groene ruimten, voor sociaal-culturele inrichtingen, voor openbare nutsvoorzieningen, voor toeristische voorzieningen, voor agrarische bedrijven.

Deze bedrijven, voorzieningen en inrichtingen mogen echter maar worden toegestaan voor zover ze verenigbaar zijn met de onmiddellijke omgeving.»

2.2.3. Het bestreden besluit overweegt:

«Overwegende dat volgens het gewestplan de gebieden die gemengd woongebied en industriegebied zijn, bij stopzetting of wijziging van de activiteiten de bestemming woongebied krijgen; dat ambacht en nijverheid hierin toegelaten zijn op voorwaarde dat de exploitatie verenigbaar kan worden gemaakt met de omgeving, hetgeen blijkt uit het hiernavolgende; dat het gaat om bestaande gebouwen en er geen uitbreiding wordt voorzien;

Overwegende dat volgens VlareM de inplantingsvoorwaarden slechts voor eerste klassebedrijven van toepassing zijn; dat het bedrijf een tweede klassebedrijf is en dus niet verboden is in woongebied;

Overwegende dat de inrichting zal worden ondergebracht in een bestaand bedrijfsgebouw; dat dit gebouw midden op het perceel staat; dat het perceel zelf paalt aan de achtertuin van de daarrond liggende woningen; dat alle werkzaamheden binnen gebeuren; dat alle werkzaamheden dienen te gebeuren met gesloten deuren en ramen; dat alle luidruchtige werkzaamheden, met inbegrip van aan- en afvoer verboden zijn van 19 u tot 7 u, alsook op zon- en feestdagen; dat dit door het Schepencollege werd opgelegd in bijzondere voorwaarden;

Overwegende dat de dichtstbijgelegen woning aan de achterkant van het bedrijf ligt; dat aan deze kant geen toegangspoort is; dat achteraan het bedrijf de houtopslag is voorzien, wat een bijkomende geluidsisolatie ten opzichte van deze woning teweegbrengt; dat de geluidshinder en trillingen

zijn vastgelegd in de algemene voorwaarden van hoofdstuk 4.5. van Vlarem 2; dat door de kleinschaligheid van het bedrijf en door de afstand tot de naastbijgelegen woning kan worden voldaan aan de voorwaarden van Vlarem 2;

Overwegende dat stofhinder wordt vermeden door een afzuiginstallatie;

Overwegende dat de gevaarlijke producten slechts worden opgeslagen in kleine hoeveelheden; dat de verhoging van het brandgevaar dus miniem is;

Overwegende dat het ongunstige advies ten aanzien van het beroep van 25 juli 1997 van de Administratie voor Ruimtelijke Ordening en Huisvesting van het Departement Leefmilieu en Huisvesting luidende als volgt: «Adviseert ongunstig wegens de ligging van de inrichting volgens het gewestplan in de woonzone en in een gemengd woon- en industriegebied bestemd voor wonen en voor de instandhouding en gerechtvaardigde uitbreiding van de bedrijven die er gevestigd zijn. Aangezien de vorige activiteit niet wordt voortgezet en de aangevraagde activiteit niet tot dezelfde bedrijfssector behoort, wordt dit gemengd woon- en industriegebied volgens de voorschriften van het gewestplan definitief woongebied. In een woongebied is enkel een kleinschalig ambachtelijk bedrijf toegelaten», niet in aanmerking kan worden genomen en wordt weerlegd door bovenstaande overwegingen;

Overwegende dat gesteld kan worden dat de risico's voor de externe veiligheid, de hinder, de effecten op het leefmilieu, op de wateren, op de natuur en op de mens buiten de inrichting veroorzaakt door de gevraagde inrichting, mits de in onderhavig besluit opgelegde milieuvergunningsvoorwaarden worden nageleefd, tot een aanvaardbaar niveau kunnen worden beperkt;

(...).

2.2.4. Het bestreden besluit bevat geen enkel gegeven waaruit blijkt dat de verwerende partij heeft onderzocht of het betrokken bedrijf ipso facto in een woongebied kan worden toegelaten. Het gaat er blijkbaar zonder meer van uit dat het «ambacht en nijverheid» betreft.

Het onderzoekt dus niet of de betrokken inrichting wel kan worden ondergebracht onder de genoemde begrippen. Nochtans is dit geenszins evident, gelet op onder meer de omvang van het bedrijf, de aard van de exploitatie, de grootte van de productie en het aantal tewerkgestelde werknemers.

Daarbij is de omstandigheid dat de inrichting door de indelingslijst van Vlarem I in klasse 2 wordt ingedeeld, niet doorslaggevend.

De verwerende partij diende dus in de eerste plaats te onderzoeken of de inrichting wel onder één van voormelde begrippen kan worden begrepen en haar standpunt dien-aangaande te motiveren.

...

(Volgt: vernietiging van het bestreden besluit).

HOF VAN BEROEP TE GENT

14e KAMER – 30 JUNI 1999

Voorzitter: mevr. De Cooman

Advocaten: mrs. De Beleyr en Vandervreken

Beslag – Beslag onder derden – Opheffing van het beslag – Betekening van de beschikking

Een beschikking strekkende tot opheffing van een uitvoerend derdenbeslag kan slechts effect sorteren na de betekening van die beschikking. Het komt aan de derde-beslagene niet toe zich uit te spreken over de rechtmatigheid of de regelmatigheid van het in zijn handen gelegde beslag.

A. t/ O.C.M.W. Sint-Gillis-Waas

1. De gegevens van belang voor de beoordeling van deze zaak

Na een eerste uitvoerend beslag onder derden, in handen van het O.C.M.W. van de gemeente Sint-Gillis-Waas (exploot van 9 mei 1996), ten verzoeken van G.A., ten laste van M., heeft deze laatste verzet aangetekend voor de beslagrechter van Dendermonde.

Nadat dit verzet gegrond werd verklaard (bij vonnis van 26 november 1996), liet G.A. een tweede maal uitvoerend beslag leggen in handen van het O.C.M.W. van Sint-Gillis-Waas (verkort hierna het O.C.M.W. te noemen), bij exploit van 12 december 1996.

In zijn verklaring van derde-beslagene van 18 december 1996 beperkte het O.C.M.W. zich ertoe te stellen dat de beslagene sinds 1 oktober 1996 niet meer in dienst was en maakte het geen gewag van de bedragen die het ingevolge het eerste derdenbeslag nog steeds onder zich had.

Afgezien van het pertinente aandringen van de instrumenterende gerechtsdeurwaarder verduidelijkte noch vervulde de derde-beslagene zijn verklaring, stellende dat het gehouden was de gelden waarop beslag werd gelegd na het eerste derdenbeslag af te dragen aan M., ingevolge de «beschikking» van de beslagrechter van Dendermonde van 26 november 1996.

Inmiddels, doch pas met een overschrijving die de datum draagt van 18 december 1996 (en niet voorafgaand het tweede derdenbeslag, zoals het O.C.M.W. insinueert), maakt het O.C.M.W. de gelden waarop opeenvolgend beslag werd gelegd, over aan M. Daarop liet G.A. het O.C.M.W. dagvaarden voor de eerste rechter, teneinde de geïntimeerde schuldenaar te doen verklaren voor de oorzaken van het beslag.

De eerste rechter heeft de vordering afgewezen, oordelende dat de geïntimeerde niet was tekortgeschoten aan zijn verplichtingen van derde-beslagene.

2. Beoordeling

De beschikking van 26 november 1996, waarop de derde-beslagene zich beroept, werd niet uitvoerbaar bij voorraad verklaard en werd niet betekend aan het O.C.M.W. van de gemeente Sint-Gillis-Waas.

De cruciale vraag is of de geïntimeerde die, hoe dan ook, de gelden nog onder zich had op het ogenblik van het tweede derdenbeslag, effectief verplicht was de gelden waarop beslag was gelegd, over te maken aan M. zoals het O.C.M.W. beweert.

De beslagrechter spreekt in beginsel recht «als in kort geding»; dit impliceert dat zijn beslissingen van rechtswege uitvoerbaar zijn bij voorraad.

Geen rechterlijke beslissing kan in beginsel ten uitvoer worden gelegd, tenzij na voorafgaande betekening. Art. 1388 Ger.W. ontslaat evenwel van betekening aan een derde, zelfs wanneer deze is veroordeeld tot het volbrengen van een prestatie, maar vereist, behoudens uitvoerbaarheid van een voorraad, de overlegging van een attestatie van de griffie van afwezigheid van aanwending van enig rechtsmiddel.

Het beginsel dat de beslissingen van de beslagrechter van rechtswege uitvoerbaar zijn, kent (wettelijk bepaalde) uitzonderingen; aldus is de beslissing op het verzet na derdenbeslag (art. 1541 Ger.W.) niet uitvoerbaar bij voorraad; het rechtsmiddel tegen het vonnis op het verzet verleend, schort, luidens de wettelijke bepaling (art. 1543, tweede lid, Ger.W.), de verplichtingen van de derde-beslagene op, tenzij de beslagrechter het vonnis op verzet *uitdrukkelijk uitvoerbaar bij voorraad verklaart*.

Naast het feit dat het verzet aan de derde-beslagene wordt aangezegd, dient de beslissing die ingevolge het verzet wordt verleend, opnieuw krachtens de wet, ook te worden betekend aan de derde-beslagene (art. 1541, tweede lid, Ger.W.).

Terzake staat vast dat het vonnis van 26 november 1996 niet werd betekend aan de derde-beslagene, terwijl dezelfde evenmin de attestatie kon verkrijgen waarvan sprake in art. 1388 Ger.W. (de beroepstermijn niet verlopen zijnde), derwijze dat het O.C.M.W. zich niet vermocht te ontdoen van de beslagen fondsen; dit alles, afgezien het gegeven dat de verplichting van de derde-beslagene zijn handen te ledigen pas een aanvang neemt op de dag dat de beslissing op verzet hem is betekend (art. 1543, tweede lid, Ger.W.).

Terzake heeft de geïntimideerde derhalve, tegen alle wettelijke voorschriften in, zich ontdaan van de gelden waarop beslag werd gelegd. De beslissing van de eerste rechter is derhalve in rechte niet te verantwoorden.

Er is echter meer; de geïntimeerde en de eerste rechter verliezen de essentie van het geschil uit het oog; vast staat immers dat, hoe dan ook, de derde-beslagene, op het ogenblik van het tweede beslag (12 december 1996) nog schuldenaar was van M.

Door een tweede beslag te leggen werden de bedragen door het O.C.M.W. Sint-Gillis-Waas verschuldigd aan M. (hoe dan ook) onbeschikbaar; het komt niet aan de derde-beslagene toe zich uit te spreken over de rechtmatigheid van het derdenbeslag, laat staan het, om een of ander juridisch inadequaat denken, te negeren.

Derhalve, zelfs al was de beslissing van 26 november 1996 geldig ter kennis gebracht (betekend) aan de derde-beslagene, zelfs al was daarop de beroepstermijn verlopen (*quod non*), zelfs al was door het loutere verloop van de termijn van acht dagen het derdenbeslag van 26 mei 1996 opgeheven, dan nog mocht de derde-beslagene zich op 18 december 1996 niet ontdoen van de gelden waarop beslag werd gelegd in zijn handen per 12 december 1996.

Door dit toch te doen, na het tweede beslag, is de derde-beslagene tekortschoten aan zijn verplichtingen; dit alles, onverminderd het feit dat de derde-beslagene, in zijn verklaring van derde-beslagene, onvolledig is geweest, door geen gewag te maken van de bedragen die het O.C.M.W. verschuldigd bleef aan M. en op 12 december 1996 nog onder zich hield.

Deze tekortkomingen verantwoorden de sanctie dat de derde-beslagene schuldenaar kan worden verklaard voor het geheel of een deel van de oorzaken van het beslag.

In zijn brief van 14 januari 1997 schrijft de derde-beslagene aan de instrumenterende gerechtsdeurwaarder: «In antwoord op...: in opvolging van de beschikking van de beslagrechter van 26 november 1996, dienden de gelden te worden vrijgegeven binnen acht dagen na huidige beschikking. *In casu* waren wij hiertoe verplicht door het vonnis (...); het vonnis diende niet betekend te worden bij exploit.»

Nu de derde-beslagene in dwaling werd gebracht door de gebrekkige formulering in het vonnis van 26 november 1996, waarin de handlichting werd bevolen binnen acht dagen van het verlenen van de beslissing, aldus een schijn verwekkend, in strijd met de wettelijke bepalingen terzake het derdenbeslag, inzonderheid het vereiste van voorafgaande betekening / het griffieattest / minstens de berusting door de beslaglegger in het vonnis van 26 november 1996, kan geen kwade trouw van de derde-beslagene worden aangenomen.

Het vorenstaande doet niet af aan de omstandigheid dat het O.C.M.W. onvoorzichtig heeft gehandeld door zich niet deskundig te laten voorlichten; dit temeer, nu het dit kon zonder kosten bij de instrumenterende gerechtsdeurwaarder die, als openbaar ambtenaar, vermoed moet worden zijn ambt correct ten dienste te stellen van de rechtzoekende en te handelen conform de regelen van het recht.

Indien het O.C.M.W. effectief op 18 december 1996 de beslagen gelden heeft overgemaakt aan M., op instructies van dezes advocaat (wat is beweerd, maar niet is bewezen), dan werd het misleid.

In het licht van de gekende en vaststaande omstandigheden en nu het O.C.M.W. concludeert tot de volledige ongegrondheid van de vordering, komt het billijk voor de geïntermineerde te veroordelen als schuldenaar voor een gedeelte van de oorzaken van het beslag, namelijk tot beloop van 68.139 fr., vermeerderd met de vergoedende intrest aan het wettelijk tarief vanaf 30 december 1996 (datum waarop de derde-beslagene normaliter zijn handen kon ledigen).

NOOT – *De betekening van de beschikking tot opheffing van een derdenbeslag.*

Dit goed gemotiveerd arrest brengt enkele fundamentele basisbeginselen van het beslag onder derden in herinnering en belicht de belangrijke rol die de gerechtsdeurwaarder daarbij als openbaar ministerieel ambtenaar vervult.

De feiten die aan dit arrest ten grondslag liggen zijn de volgende. Ingevolge verbeurde dwangsommen werd op 9 mei 1996 beslag onder derden gelegd in handen van het O.C.M.W., werkgever van de beslagene. Deze laatste tekende hiertegen verzet aan. De beslagrechter verklaart dit verzet op 26 november 1996 ontvankelijk en gegrond, en bepaalt daarbij: «zeggen voor recht dat bij gebreke aan vrijwillige handlichting van gemeld beslag binnen acht dagen van de tussen te komen beschikking, deze van rechtswege als handlichting zal dienen beschouwd te worden». De beslaglegger gaat niet tot vrijwillige opheffing over, omdat hij het voornemen had tegen de beschikking hoger beroep aan te tekenen. Inmiddels waren in het raam van een andere procedure opnieuw dwangsommen ver-

beurd, voor een totaal andere oorzaak dan de eerder vermelde dwangssommen. Voor deze dwangssommen werd op 12 december 1996 in handen van het O.C.M.W. eveneens uitvoerend beslag gelegd. In zijn verklaring van derde-beslagene van 18 december 1996 meldt het O.C.M.W. enkel dat het geen gevolg kon geven aan het beslag van 12 december 1996, omdat de beslagene sinds 1 oktober 1996 uit dienst was getreden.

De beslaglegger gaat er echter (terecht) van uit dat ingevolge het eerste beslag van 9 mei 1996 nog steeds gelden geblokkeerd waren op het ogenblik van het tweede beslag van 12 december 1996. De beslaglegger had immers na de beschikking van de beslagrechter van 26 november 1996 geen vrijwillige opheffing verleend van het beslag van 9 mei 1996. Gelet op art. 1495, eerste lid, Ger.W., kon aan de beschikking van 26 november 1996 geen gevolg worden gegeven dan nadat ze aan de beslaglegger was betekend. Daarenboven is een dergelijke beschikking *ex art. 1543 in fine* Ger.W. niet van rechtswege uitvoerbaar bij voorraad én moet ze ook worden betekend. Bijkomend element is nog dat het O.C.M.W. erkende de geblokkeerde gelden (nl. die ingevolge het eerste beslag) op 18 december 1996 te hebben vrijgegeven, terwijl reeds op 12 december 1996 een nieuw beslag onder derden werd gelegd. Deze vrijgave was dus alleszins een manifeste miskenning van het tweede beslag. De beslaglegger heeft alsdan het O.C.M.W. gedagvaard voor de beslagrechter wegens miskenning van de artikelen 1540 en 1542 Ger.W. In de bestreden beschikking van 7 oktober 1997 heeft de beslagrechter de vordering van de beslaglegger afgewezen als ongegrond, zich daarbij baserende op de beschikking van 26 november 1996, waarbij het verzet tegen het beslag onder derden van 9 mei 1996 ontvankelijk en gegrond werd verklaard en voor recht werd gezegd dat bij gebreke aan vrijwillige opheffing van het beslag binnen acht dagen van de tussen te komen beschikking deze van rechtswege als opheffing zou gelden.

Tegen deze beschikking werd door de beslaglegger hoger beroep aangetekend. Het hof van beroep brengt in zijn overwegingen enkele fundamentele principes van het beslagrecht in herinnering. Het oordeelt dat de beslagrechter in beginsel recht spreekt zoals in kort geding en dat zijn beslissingen van rechtswege uitvoerbaar zijn bij voorraad. In beginsel kan echter geen rechterlijke beslissing ten uitvoer worden gelegd dan na voorafgaande betekening. Voorts kent het principe dat de beslissingen van de beslagrechter van rechtswege uitvoerbaar bij voorraad zijn, *uitzonderingen*. Zo is de beslissing gewezen op verzet tegen een uitvoerend beslag onder derden *niet* uitvoerbaar bij voorraad (art. 1541 *juncto* art. 1543, tweede lid, Ger.W.). Luidens art. 1543, tweede lid Ger.W. schort het rechtsmiddel, ingesteld tegen de beschikking op verzet verleend, de verplichting op van de derde-beslagene om de gelden af te dragen, tenzij de beslagrechter zijn beschikking uitdrukkelijk uitvoerbaar bij voorraad zou verklaard hebben, *quod non in casu* (zie ook: *A.P.R.*, tw. *Beslag*, p. 374, nr. 731). In onderhavig geval was op de datum van de vrijgave van de in beslag genomen gelden door de derde-beslagene de beschikking van de beslagrechter (op grond waarvan de derde-beslagene meende de gelden zomaar te kunnen vrijgeven) nog niet betekend aan de beslaglegger en/of derde-beslagene, zodat het O.C.M.W. als derde-beslagene de ge-

blokkeerde gelden niet mocht vrijgeven gelet op de duidelijke tekst van zowel art. 1495, eerste lid, Ger.W. (als die van art. 1541, tweede lid, Ger.W. en art. 1388 Ger.W.). De beschikking waarin opheffing van het beslag werd bevolen, werd pas op 28 januari 1997 betekend aan de beslaglegger en derde-beslagene.

Expliciet maakt dit arrest – terecht – een einde aan de verkeerde praktijk die in vele beschikkingen van beslagrechters wordt toegepast waarbij een opheffing van het beslag wordt bevolen aan de beslaglegger binnen een aantal dagen na de uitspraak, bij gebreke waaraan de beschikking zelf als opheffing zal worden beschouwd. Dit is fundamenteel fout (het hof noemt dit de derde-beslagene «in dwaling brengen» en schiet met scherp door de beslagrechter «een gebrekkige formulering» toe te schrijven). De opgelegde maatregel kan enkel effect sorteren na betekening van de beschikking.

Vervolgens geeft het hof ook nog een vingerwijzing aan de derde-beslagene en de beslagrechter. Het hof oordeelt dat beiden de essentie van het geschil uit het oog verliezen; immers, de derde-beslagene was op het ogenblik van het tweede beslag onder derden nog steeds schuldenaar van de beslagene ingevolge het beslag gelegd op 26 mei 1996. Het O.C.M.W. heeft de gelden uitbetaald aan de beslagene op 18 december 1996, terwijl er voordien reeds opnieuw beslag op gelegd was. Het hof stelt daarbij dat het O.C.M.W. als derde-beslagene onvoorzichtig heeft gehandeld door zich niet deskundig te laten voorlichten, terwijl het dit *zonder kosten* kon doen bij de optredende gerechtsdeurwaarder. Volkomen in overeenstemming met de filosofie van het gerechtsdeurwaardersambt poneert het hof dat deze, als openbaar ambtenaar, vermoed moet worden zijn ambt correct ten dienste te stellen van de rechtzoekende, en dat hij moet handelen conform de rechtsregels.

In onderhavig geval heeft de gerechtsdeurwaarder dit ook gedaan, en nog wel op eigen initiatief: na ontvangst van de verklaring van derde-beslagene heeft de gerechtsdeurwaarder het O.C.M.W. gewezen op het feit dat de verklaring onnauwkeurig was en dat het er een verkeerde mening op nahield i.v.m. de vrijgave van de gelden. Het O.C.M.W. hield echter voet bij stuk. Het probleem is dat het O.C.M.W. de rol van de optredende gerechtsdeurwaarder heeft miskend: het heeft in hem niet de onpartijdige openbare ministeriële officier willen zien, die waakt over de rechten en verplichtingen van alle betrokken partijen, maar het heeft hem – totaal ten onrechte en tegen beter weten in – exclusief gezien als een mandataris van de beslaglegger en diens opmerkingen en raadgevingen zonder meer in de wind geslagen.

Omdat er geen kwade trouw was aan de zijde van het O.C.M.W. bleef de verklaring tot eenvoudig schuldenaar beperkt tot een gedeelte van de oorzaken van het beslag. Volgens het hof werd het O.C.M.W. immers misleid door de gebrekkige formulering in de beschikking van de beslagrechter en is het onvoorzichtig geweest door zich niet deskundig te laten voorlichten *c.q.* de raadgevingen van de gerechtsdeurwaarder niet te volgen.

Francis Snoeck
Licentiaat in de rechten en in het notariaat
Kandidaat-gerechtsdeurwaarder

HOF VAN BEROEP BRUSSEL

8e KAMER – 13 JANUARI 2000

Voorzitter: de h. Blondeel

Raadsheren: mevr. Diercxsens en de h. Raes

Openbaar ministerie: de h. De Brauwere

Advocaten: mrs. Davidts, De Schrijver en Parijs

Faillissement – Verschoonbaarheid – Rechtspleging – Rechtsmiddelen – Schuldeiser – Derdenverzet – Aanwezigheid curator

Wanneer een schuldeiser op actieve wijze is tussengekomen in de rechtspleging, is het vonnis dat over de verschoonbaarverklaring uitspraak doet, op tegenspraak ten aanzien van die schuldeiser en is diens derdenverzet niet ontvankelijk.

De curator dient ook na de sluiting van het faillissement in de rechtspleging inzake de verschoonbaarverklaring van de gefailleerde te worden betrokken.

R.S.Z. t/ mr. Mombaerts qq. en V.

Gelet op de gedingstukken waaronder een afschrift van het bestreden vonnis dat op 6 oktober 1998 na tegenspraak werd uitgesproken door de rechtbank van koophandel te Leuven, van welke beslissing geen akte van betekening wordt overgelegd en waartegen tijdig een regelmatig hoger beroep werd ingesteld, met een verzoekschrift dat op 22 december 1998 werd neergelegd op de griffie van het hof;

Overwegende dat appellant op 21 augustus 1998 derdenverzet heeft ingesteld tegen het vonnis dat op 14 juli 1998 werd uitgesproken door de rechtbank van koophandel te Leuven, waarbij het faillissement van de heer V., geopend op 13 januari 1998, werd afgesloten en deze laatste verschoonbaar werd verklaard; dat hij zijn verzet staaft door te verwijzen naar de niet-betaling van de socialezekerheidsbijdragen, hetgeen hij als strafrechtelijke gedraging niet verenigbaar acht met het beginsel zelf van verschoonbaarheid;

Overwegende dat in het bestreden vonnis het derdenverzet werd ontvangen, maar op eensluidend advies van het openbaar ministerie ongegrond werd verklaard en de R.S.Z. werd veroordeeld tot de kosten;

Overwegende dat appellant voor het hof zijn standpunt handhaaft; dat de curator in een brief gericht aan het hof vraagt om buiten zake te worden gesteld en subsidiair stelt zich te gedragen naar de wijsheid van het hof; dat tweede geïntimeerde besluit dat het hoger beroep ongegrond is;

Overwegende dat art. 80, tweede lid, Faillissementswet bepaalt dat de individuele schuldeisers derdenverzet kunnen instellen tegen de beslissing inzake verschoonbaarheid van de gefailleerde binnen één maand na de bekendmaking van deze beslissing in het *Belgisch Staatsblad*;

Overwegende dat het vonnis van 14 juli 1998 werd gepubliceerd in het *Belgisch Staatsblad* van 23 juli 1998, zodat het derdenverzet werd ingesteld binnen de wettelijke termijn;

Overwegende dat appellant werd opgeroepen om op 19 juni 1998 deel te nemen aan de vergadering van de schuldeisers, voorafgaand aan de afsluiting van het faillissement, en onder meer om er advies te geven nopens de verschoonbaarheid; dat zijn raadvrouw is verschenen op

die vergadering en er conclusies heeft neergelegd waarin ze verklaarde zich te verzetten tegen de toekenning van verschoonbaarheid;

Overwegende dat de enkele omstandigheid dat een individuele schuldeiser die wordt opgeroepen voor deelname aan de vergadering teneinde er advies te geven hem nog niet tot «in het geding opgeroepen partij» maakt, als bedoeld in art. 1122 Ger. W. (vgl. Cass., 23 maart 1990, *Arr. Cass.*, 1989-1990, 955, en inzonderheid de conclusie van procureur-generaal Krings); dat het voorschrift uit art. 80, tweede lid Faillissementswet dus ook tot voordeel strekt van de individuele schuldeiser die heeft deelgenomen aan de sluitingsvergadering waarin over de verschoonbaarheid werd beraadslaagd;

Overwegende dat te dezen appellant niet enkel heeft deelgenomen aan de vergadering die over het advies inzake verschoonbaarheid heeft beraadslaagd, maar dat hij reeds op 11 juni 1998 conclusies heeft neergelegd waarin hij zijn gekeerd heeft tegen de curator en op gemotiveerde wijze verzet heeft geformuleerd tegen de verschoonbaarheid; dat zulks impliceert dat hij als individuele procespartij is tussengekomen in de rechtspleging betreffende de verschoonbaarheid;

Overwegende dat ten aanzien van de R.S.Z. dus reeds op 14 juli 1998 op tegenspraak werd beslist inzake de verschoonbaarheid; dat hij bijgevolg geen derdenverzet meer kon instellen, zodat dit rechtsmiddel onterecht werd ontvangen;

Overwegende dat het hoger beroep tegen het vonnis waarin over het verzet wordt beslist, ook het vonnis waartegen verzet werd ingesteld voor de appèlrechter brengt (vgl. Cass., 13 mei 1993, *R.W.*, 1993-94, 412; K. Broeckx, *Het recht op hoger beroep en het beginsel van de dubbele aanleg in het civiele geding*, Antwerpen, Maklu, 1995, p. 144, nr. 305); dat uit de motivering van de akte van hoger beroep overigens ook blijkt dat appellant rechtstreekse kritiek oefent op het vonnis van 14 juli 1998 en dit aldus ook minstens impliciet voorwerp maakt van zijn hoger beroep;

Overwegende dat aldus ook het vonnis van 14 juli 1998 aanhangig is voor het hof; dat spijts de niet-ontvankelijkheid van het derdenverzet het hof dus niettemin kennisneemt van de middelen van appellant betreffende de verschoonbaarheid;

Overwegende dat de curator stelt dat hij onterecht in het geding voor het hof werd betrokken, omdat het faillissement door de rechtbank van koophandel werd afgesloten en enkel de beslissing inzake verschoonbaarheid wordt betwist;

Overwegende dat de curator *q.q.* als gedingpartij is opgetreden in de rechtspleging die aan de basis ligt van het derdenverzet; dat hij in eerste aanleg overigens niet heeft gesteld dat hij onterecht in het proces werd betrokken;

Overwegende dat luidens art. 80, laatste lid, Faillissementswet de sluiting van het faillissement een einde maakt aan de opdracht van de curator, met uitzondering voor wat de uitvoering van de sluiting betreft;

Overwegende dat te dezen over de verschoonbaarheid werd beslist samen met de beslissing over de afsluiting van het faillissement; dat de betwisting over de beslissing inzake verschoonbaarheid behoort tot de rechtspleging inzake afsluiting van het faillissement, zodat ook wat dit aspect betreft de vermelde uitzondering uit art. 80, laatste lid, Faillissementswet toepassing vindt;

Overwegende dat de curator, die overigens een bevoorrecht getuige is inzake de omstandigheden van het faillissement en uit dien hoofde een substantiële bijdrage kan leveren tot de oordeelsvorming inzake de verschoonbaarheid, in het geding behoort te blijven;

...

RECHTBANK VAN KOOPHANDEL TE HASSELT

1e KAMER – 27 OKTOBER 1999

Voorzitter: de h. Vanhelmont

Rechtters in handelszaken: de hh. Mertens en Driesen

Advocaat: mr. Biets loco Lavigne

Bevoegdheid en aanleg – Territoriale bevoegdheid – Internationale rechtsmacht – EEX-verdrag – 1. Bevoegdheidsbeding – Vorm toegelaten door handelwijzen die tussen partijen gebruikelijk zijn geworden – Vermelding in algemene voorwaarden – Geen vroegere handelsbetrekkingen tussen partijen – Gevolg – 2. Plaats waar de verbintenis is of moet worden uitgevoerd – Recht dat volgens de collisieregelen van de aangezochte rechter van toepassing is – Eenvormige wet – Weens Koopverdrag

1. Aangezien geen vroegere handelsbetrekkingen tussen partijen zijn aangetoond, beantwoordt een in de factuurvoorwaarden opgenomen bevoegdheidsbeding niet aan de voorwaarde van art. 17b EEX-verdrag dat het is totstandgekomen in een vorm die wordt toegelaten door de handelwijzen die tussen partijen gebruikelijk zijn geworden.

2. De plaats waar de verbintenis is uitgevoerd of moet worden uitgevoerd in de zin van art. 5, 1° EEX-verdrag, wordt bepaald overeenkomstig het recht dat volgens de collisieregelen van de aangezochte rechter van toepassing is, welk recht bepalingen van een verdrag houdende een eenvormige wet kan omvatten. Wanneer de landen waarin de koper en de verkoper zijn gevestigd op het ogenblik dat zij de verkoop sloten, verdragsstaten zijn van het Weense Koopverdrag, dient de Belgische rechter dit Weense Koopverdrag toe te passen. Overeenkomstig art. 57 Weens Koopverdrag moet de koper de koopprijs betalen in de vestiging van de verkoper.

G. t/ Vennootschap naar Zweeds recht A.

In feite

Eiser heeft op 8 januari 1998 een tweedehands Chevrolet CT verkocht aan verweerster en daartoe een factuur opgesteld voor een bedrag van 702.500 frank. Verweerster laat na het saldo te betalen ondanks ingebrekestellingen door de raadsman van eiser van 18 augustus 1998.

De factuur bepaalt in de algemene voorwaarden in het Nederlands en in het Frans dat in geval van betwisting alleen de rechtbanken van het gebied van de zetel van eiser bevoegd zullen zijn en dat de facturen contant betaalbaar zijn ter zetel van eiser.

Eiser is van oordeel dat de Belgische rechtbanken rechtsmacht hebben, omdat het Weense Koopverdrag van

toepassing zou zijn en op basis van art. 635, derde lid, Ger. W.

Beoordeling

Terzake is het EEX-verdrag van toepassing, als gewijzigd door het verdrag van San Sebastian. Zowel België als Zweden zijn verdragsluitende staten bij dit EEX. De regeling van het EEX-verdrag gaat die van art. 635 e.v. Ger. W. vooraf als hiërarchisch hogere norm.

Overeenkomstig art. 20 EEX-verdrag dient de rechter zich onbevoegd te verklaren wanneer de verweerder met woonplaats op het grondgebied van een verdragsluitende staat voor een gerecht van een andere verdragsluitende staat wordt opgeroepen en niet verschijnt, indien zijn bevoegdheid niet berust op de bepalingen van het verdrag.

Terzake zou de rechtsmacht van de Belgische rechtbanken kunnen gebaseerd zijn op art. 17 EEX-verdrag. Dat geeft rechtsmacht aan het gerecht van een verdragsluitende staat dat de partijen hebben aangewezen voor de kennisneming van geschillen die naar aanleiding van een bepaalde rechtsbetrekking zijn ontstaan of zullen ontstaan. Art. 17 EEX-verdrag bepaalt verder hoe de overeenkomst dient te worden gesloten. Voor dit geschil is van belang dat deze overeenkomst kan worden gesloten in een vorm die wordt toegelaten door de handelwijzen die tussen de partijen gebruikelijk zijn geworden. Dit betekent dat partijen onderworpen zijn aan forumbedingen die voorkomen in hun algemene voorwaarden waaraan ook hun vroegere transacties waren onderworpen. Indien partijen geregeld worden geconfronteerd met dezelfde voorwaarden, worden zij vermoed om – behoudens laakbare onzorgvuldigheid – kennis te hebben gekregen van het forumbeding dat in deze algemene voorwaarden is vervat. Indien zij hiertegen nooit hebben geprotesteerd, zijn zij verondersteld met het forumbeding te hebben ingestemd (Van Houtte H., «Uitsluitende bevoegdheidsgronden» in Van Houtte H. en Pertegas Sender M. (red.), *Europese I.P.R.-verdragen*, Leuven, Acco, 1997, p. 55, randnr. 2.22).

Terzake zijn nochtans geen andere transacties tussen partijen aangetoond dan die welke het voorwerp uitmaakt van dit geschil, minstens wordt daarvan geen melding gemaakt, zodat het bevoegdheidsbeding in de algemene voorwaarden van de litigieuze factuur niet beantwoordt aan art. 17 EEX-verdrag.

Overeenkomstig art. 5.1. EEX-verdrag kan de verweerder die woonplaats heeft in een andere verdragsluitende staat worden opgeroepen voor de rechten van een andere verdragsluitende staat ten aanzien van verbintenissen uit overeenkomst voor het gerecht van de plaats waar de verbintenis die aan de eis ten grondslag ligt is uitgevoerd of moet worden uitgevoerd.

Nog op 28 september 1999 heeft het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen (in zaak C-440/97:GIE Groupe Concorde e.a., nog niet gepubliceerd in *Jur.*) herhaald dat de plaats waar de verbintenis is uitgevoerd of moet worden uitgevoerd in de zin van art. 5.1 EEX-verdrag, wordt bepaald overeenkomstig het recht dat volgens de collisieregels van de aangezochte rechter van toepassing is (H.v.J., 6 oktober 1976, inzake Tessili, *Jur.*, 1976, 1473), welk recht bepalingen van een verdrag houdende een eenvormige wet kan omvatten (H.v.J., 29 juni 1994, inzake

Custom Made Commercial, *Jur.*, 1994, I, 2913; *R.W.*, 1994-95, 581), tenzij partijen deze plaats zelf bepalen door middel van een clause die volgens het nationale recht dat de overeenkomst beheerst, geldig is (H.v.J., 17 januari 1980, inzake Zelger, *Jur.*, 1980, 89; *J.T.*, 1980, 314), onder voorbehoud dat die plaats een reëel verband houdt met de inhoud van de overeenkomst (H.v.J., 20 februari 1997, inzake M.S.G., *Jur.*, 1997, I, 911, punten 30 en 31).

De eis heeft betrekking op de betaling van facturen uitgeschreven ten gevolge van een verkoop door eiser.

Terzake gaat het om een verkoop van een roerende lichamelijke zaak. In België geldt sinds 1 november 1997 in dat verband het Weense Koopverdrag. Ook in Zweden is sinds 1 januari 1989 het Weense Koopverdrag van toepassing, zoals eiser terecht laat gelden. Wanneer de landen waar de koper en de verkoper gevestigd zijn op het ogenblik dat zij de verkoop sloten verdragsstaten zijn van het Weense Koopverdrag, dient de Belgische rechter het Weense Koopverdrag toe te passen (Art. 1, lid a, van het verdrag).

Overeenkomstig art. 57 van het Weense Koopverdrag moet de koper de koopprijs betalen in de vestiging van de verkoper, d.w.z. in België. Gelet op deze verplichting is het overbodig te onderzoeken of de verkoper de plaats van betaling ook kon opleggen via zijn algemene voorwaarden. Omdat nu gebleken is dat de verweerder de verbintenis die aan de eis tot grondslag ligt in België moet uitvoeren, hebben de Belgische rechtbanken internationale rechtsmacht.

De eis is bij gebrek aan verweer gegrond.

VREDEGERECHT TE LOKEREN

1 OKTOBER 1999

Rechter: de h. De Geest

Advocaten: mrs. Blanchoud en De Neve

Consumentenrecht – Consumentenkrediet – Informatie- en onderzoeksplicht van de kredietverlener – Informatieplicht van de kredietnemer – Draagwijdte

De informatieplicht van de bankier voorafgaand aan het verlenen van een consumentenkrediet impliceert dat hij na onderzoek een product aflevert dat aan de doelstelling en aan de financiële draagkracht van de consument beantwoordt. De bankier dient hierbij de relevante vragen te stellen; de consument dient te goeder trouw ook relevante elementen aan te brengen die niet door de bankier moeten worden gevraagd. De afwijkende houding impliceert een culpa in contrahendo van de consument die de ontbinding van het contract rechtvaardigt.

N.V. C. t/ M.

...

Volgens de bewoordingen van het verzoek van 28 juni 1999, conform art. 31 van de wet van 12 april 1965, strekt de vordering van eiseres ertoe verweerder te horen zeggen voor recht dat de loonsoverdracht met betrekking tot de persoonlijke lening op afbetaling nr. (...) van (...) die ten op-

zichte van de N.V. K. werd uitgevoerd, wordt bekrachtigd ten belope van 196.769 fr., vermeerderd met de verwijlrente van 10% per jaar op 191.588 fr. vanaf 26 februari 1999 en de gerechtelijke rente op 19.158 fr. tot op de datum van de integrale betaling, met dien verstande dat de betalingen na de vervalltermijn conform art. 1254 B.W. worden toegerekend;

...

Verweerder beroept zich op de precontractuele verantwoordelijkheid van de kredietgever krachtens art. 1382 B.W., ervan uitgaande dat huidig krediet op een lichtvaardige wijze en overigens met miskenning van art. 11 en 15 van de Wet Consumentenkrediet werd toegekend. Verweerder stoelt haar betoog op de ongenueanceerde stelling dat de bankier een actieve en dat de consument een passieve informatieplicht heeft, die derwijze is dat de laatstgenoemde slechts die informatie dient mede te delen, die uitdrukkelijk door de eerstgenoemde wordt gevraagd. Verweerder leidt uit het gebrek aan spontane spreekplicht van de consument af dat zij geen bedrog kan plegen indien zij doorslaggevende elementen verzwijgt die door de bankier niet worden gevraagd.

Deze stelling kan niet worden bijgevalen. De informatieplicht van de bankier impliceert dat hij, na onderzoek, een product aflevert dat aan de doelstelling en aan de financiële draagkracht van de consument beantwoordt. De bankier dient de relevante vragen te stellen; de consument dient te goeder trouw ook relevante elementen aan te brengen die niet door de bankier moeten worden gevraagd.

De afwijkende houding impliceert een *culpa in contrahendo* van de consument die de ontbinding van het contract rechtvaardigt (zie advies Raad van State, *Parl. St.*, 1989-90, nr. 961-I, p. 214);

...

POLITIETECHT BANK TE BRUGGE

4e KAMER – 10 FEBRUARI 2000

Rechter: de h. Vandamme

Advocaten: mrs. Feys en De Clerck

Verjaring – Burgerlijke vordering uit misdrijf – Nieuwe verjaringswet – Overgangsregeling – Oude gemeenrechtelijke termijn

Ten aanzien van een burgerlijke vordering die nog niet bij een in kracht van gewijsde gegane beslissing verjaard werd verklaard en die volgens het oude art. 26 Voorafgaande Titel Sv. verjaard zou zijn, kan de benadeelde ook na de nieuwe verjaringswet de ongrondwettigheid van genoemd art. 26 inroepen en aanspraak maken op de dertigjarige termijn van het oude art. 2262 B.W.

Vlaams Gewest t/ N.V. A. e.a.

II. Ten gronde:

A. Gegevens en voorwerp van de vordering

De vordering van eiseres strekt ertoe verweerder *in solidum* te zien en te horen veroordelen tot betaling van een

bedrag van 137.103 fr. in hoofdsom, als schadevergoeding voor een verkeersongeval te Oudenburg op 14 maart 1988.

De vordering is gebaseerd op een fout van tweede verweerder in de zin van art. 1382 B.W., alsook op het rechtstreekse vorderingsrecht van de benadeelde tegen de verzekeraar (art. 12 WAM-wet).

Verweerders stellen dat de vordering verjaard is en subsidiair betwisten zij ze.

B. Beoordeling

1. Voornaamste feitelijke elementen

Blijkens een *pro justitio*, opgemaakt door een agent van de waterwegen, deed zich op 14 maart 1988 om 7.45 uur een verkeersongeval voor op de Gistelbrug te Oudenburg. Een personenwagen, bestuurd door de heer I.C., heeft de leuning en het voetpad van de brug beschadigd, na een aanrijding met een personenwagen bestuurd door de heer K.M.

Met brief van 28 april 1988 liet het Ministerie van Openbare Werken aan de Procureur des Konings te Brugge weten dat de herstellingskosten 134.691 fr. beliepen.

Op 6 januari 1989 werd de heer K.M. door de Politie-rechtbank te Brugge, afdeling Oostende, strafrechtelijk veroordeeld wegens overtreding van art. 12.3.1.a, Wegverkeersreglement (negeren verkeersbord B1 of B5). Niemand stelde zich burgerlijke partij.

Aannemer B. maakte op 9 januari 1989 een factuur op aan de Belgische Staat voor 137.103 fr.

Op 16 juni 1989 werd tweede verweerder aangemaand om dat bedrag te betalen. Verdere aanmaningen aan tweede verweerder en aan zijn B.A.-verzekeraar, eerste verweerder, volgden in 1994, en op 23 december 1996 werd gedagvaard.

2. Verjaring

Art. 11 van de nieuwe verjaringswet houdt in dat wanneer de rechtsvordering bij een in kracht van gewijsde gegane beslissing verjaard is verklaard vóór de inwerkingtreding van deze wet, deze inwerkingtreding niet tot gevolg kan hebben dat een nieuwe verjaringstermijn begint te lopen.

Wat er moet gebeuren met rechtsvorderingen die vóór de inwerkingtreding van de wet verjaard zijn volgens de oude wet, maar die niet bij een in kracht van gewijsde getreden beslissing verjaard werden verklaard, werd niet uitdrukkelijk geregeld in de nieuwe verjaringswet (De Smedt, P., «Toepassing in de tijd van de gewijzigde verjarings-termijnen», in *De herziening van de bevrijdende verjaring door de wet van 10 juni 1998*, Antwerpen, Kluwer, 1999, p. 148; Claeys, I., «De nieuwe verjaringswet: een inleidende verkenning», *R.W.*, 1998-99, 402).

Naar het oordeel van deze rechtbank kunnen dergelijke vorderingen nog steeds worden beslecht. Ze worden immers nog beheerst door de oude wet, d.w.z. het oude art. 26 Voorafgaande Titel Sv. door de ongrondwettigheid daarvan in te roepen kan de benadeelde nog steeds aanspraak maken op de dertigjarige termijn van het oude art. 2262 B.W. (De Smedt, P., *o.c.*, p. 150, Jacobs, A., «La loi du 10 juin 1998 modifiant certaines dispositions en matière de prescription», *T.B.B.R.*, p. 32; zie ook: Vred. Ieper, 1 maart 1996, *R.W.*, 1996-97, 365).

De vordering is bijgevolg niet verjaard.

...

NOOT – Zie Arbitragehof 30 juni 1999, *R.W.*, 1999-2000, 1155, met noot I. Claeys («De eerste jurisprudentiële stappen sinds de nieuwe verjaringswet»); Gent 1 oktober 1999, *R.W.*, 1999-2000, 1165, met verwijzingsnoot.

KANTTEKENING

OVER BOZE BESTUURDERS EN HUN RECHTERS

1. In een opmerkelijke bijdrage in het tijdschrift *De Gemeente* (1998-5, p. 21-26) uitte Francis De Decker, «adjunct-coördinator Stad Antwerpen», hevige kritiek op het arrest van de Raad van State nr. 69.753 van 25 november 1997. Die kritiek werd verwoord onder de hoofding «Bedenkingen bij een schorsingsarrest – Administratieve rechtspraak verhindert dynamiek van lokaal bestuur».

De koptekst boven die bijdrage luidde als volgt: «De Raad van State schorste een beslissing over een ontslag van ambtswege. Geen groot nieuws of toch. In een persoonlijk betoog maakt de auteur een scherpe analyse van de soms wereldvreemde praktijk van deze rechtbank. Lokale besturen komen steeds meer op voor een klantvriendelijke dienstverlening, zegt hij. Maar steeds meer moeten ze een antwoord zoeken op de vraag hoe ze deze dienstverlening kunnen organiseren ondanks de administratieve rechtspraak. Een opmerkelijke bijdrage van een geëngageerd ambtenaar».

2. De schrijver dezes behoort tot het in de voornoemde kritiek geviseerde rechtscollege. Hij wil met deze bijdrage die kritiek bespreken en aantonen dat zij in het model van een democratische rechtsstaat niet in te passen is. Hopelijk kan daarbij als neveneffect enig begrip ontstaan voor de positie van de administratieve rechter bij degenen die zich daarvan het slachtoffer voelen.

Het voormelde arrest zelf zal echter niet verdedigd of bekritiseerd worden, ook al was de schrijver niet betrokken bij de totstandkoming van dat arrest. Mocht dit wel het geval zijn geweest, dan diende hij een bespreking zeker achterwege te laten: het is immers een deontologische plicht van een rechter zich van commentaar te onthouden bij zijn eigen beslissingen (zie J.M. Piret, «Een eeuw bedenkingen over de Justitie», *R.W.*, 1999-2000, 525 en «de verboden wetenschap» waarvan G. Rommel gewag maakt in *Recht-spreken*, Gent, Academia Press, 1997, 38 e.v.). Een recent voorbeeld van een rechter die toch, betreffende een vonnis door hemzelf gewezen, via een lezersbrief de commentaar van een annotator wil verbeteren is te lezen in *De Juristenkrant*, 23 mei 2000, blz. 16. De annotator repliceert dan nog op de visie van de rechter. Een overigens hoffelijke en goedbedoelde discussie, maar onaanvaardbaar.

Ook wat uitspraken van collega's betreft, dient de rechter ons inziens eveneens terughoudendheid te betrachten om deze uitspraken, in geschriften of op andere wijzen, te ondersteunen of af te keuren. Hiervoor pleit ook M. Storme die, «vanuit regelen van discretie en ongeschreven deontologie», zelfs «moeilijk kan begrijpen» dat magistraten de

rechtspraak van hun collega's annoteren of dat advocaten commentaar geven bij uitspraken waarin zijzelf voor een partij optraden (*Metabetica van het procesrecht*, Afscheidscollege, Gent, Mys & Breesch, 1995, 39).

De beide regelen lijken in wezen voort te vloeien uit de grondwettelijke verplichting om rechterlijke uitspraken te motiveren (art. 149 van de Grondwet bepaalt: «Elk vonnis is met redenen omkleed»). Die verplichting moet ook door de administratieve rechter worden nageleefd (zie A. Alen, *Handboek van Belgisch Staatsrecht*, Deurne, Kluwer, 1995, 260). Aan die rechterlijke motiveringsverplichting wordt weliswaar slechts een «formeel karakter» toegedicht. Zij reikt echter wel zover dat zij de rechter ertoe verplicht om op een duidelijke en ondubbelzinnige manier de redenen te vermelden waarop zijn beslissing steunt. Tevens mag er geen tegenstrijdigheid bestaan tussen die redenen onderling of tussen de redenen en het beschikkend gedeelte, zelfs al zijn de opgegeven redenen onjuist of onwettig (A. Alen, *o.c.*, 260).

Indien nu de optie of motivering van een rechterlijke uitspraak wordt bijgevalen of bekritiseerd, is het bijna vanzelfsprekend dat de commentator bijkomende motieven voor de uitspraak – of motieven voor een uitspraak in de andere zin – aandraagt. Aldus wordt minstens de schijn gewekt dat de geëxpliciteerde motieven niet duidelijk waren verwoord of niet volstonden om het beschikkende gedeelte van de uitspraak te ondersteunen, en dat de uitspraak – nog afgezien van haar feitelijke en juridische juistheid – zelfs niet voldeed aan het grondwettelijke motiveringsvereiste.

Aan het grondwettelijke ideaalbeeld van een rechterlijke uitspraak met een motivering die geen verduidelijking of aanvulling behoeft, kan de rechtspraktijk echter niet steeds tegemoetkomen. De verklaringen liggen voor de hand.

Rechterlijke uitspraken moeten vaak door de aard van de zaak – bijvoorbeeld een kort geding – met te veel spoed worden totstandgebracht. De in psychologische en sociologische literatuur reeds gesignaleerde «onthaasting» die wenselijk zou zijn voor vele menselijke activiteiten, is in de meeste rechtbankmilieus slechts een verre droom. Waar de schijn van traagheid aanwezig is, zoals met betrekking tot vernietigingsarresten van de Raad van State die jarenlang op zich laten wachten, is die helaas niet aan «onthaasting» te wijten, maar aan overbevraging door een sterk stijgend zaakaanbod dat de capaciteit van de instelling te boven gaat.

Aldus kunnen concrete voorbeelden van motiveringen die voor verbetering vatbaar zijn, zeker worden geput uit de arresten van de Raad van State, gewezen op vorderingen strekkende tot schorsing (al dan niet gevraagd bij uiterst dringende noodzakelijkheid). Bij dergelijke vorderingen dient onder meer het «ernstig karakter» te worden beoordeeld van een «middel». In de context van de betrokken bevoegdheid van de Raad van State moet zo'n «middel» worden begrepen als een argumentatie waarin een rechtschending wordt aangevoerd. Bij een dergelijke voorlopige toetsing laat de Raad vaak opening naar latere discussie, die meer bepaald in de behandeling van de vordering tot nietigverklaring kan worden gevoerd. Veelal heeft de handelende rechter meer motieven, of andere verordeningen ervan, in gedachten dan hij durft neerschrijven in de soms summier of «aftastende» motivering waarmee de ernst van een middel wordt aangenomen of verworpen. Het is echter niet steeds doenbaar, om op korte tijd (enkele

uren?) en vaak zonder mogelijkheid tot nadere reflectie (zeker in de procedure bij uiterst dringende noodzakelijkheid) en meestal dan nog als unusrechter, in schorsingszaken motiveringen uit te werken die geen nadere uitlegging meer behoeven. Een hoog zaakaanbod, zoals de Raad van State het kent, noopt al evenzeer eerder tot «net voldoende» motiveringen, waarvan men zich kan afvragen of dit wel de afgeronde, niet meer aan te vullen motiveringen zijn die van een hoog rechtscollege zouden mogen worden verwacht: schrijver dezes heeft zich vaak die vraag gesteld wanneer hij in het gerechtelijk jaar 1997-98 meer dan 1500 arresten in vreemdelingenzaken heeft moeten wijzen, waaronder een 500-tal in gewone schorsingszaken en een 90-tal in schorsingszaken bij uiterst dringende noodzakelijkheid. Meer bepaald is die vraag pregnant waar lastige rechtswesties in het geding zijn, bijvoorbeeld de directe werking van internationale verdragsregels.

Niet alleen magistraten die – hun uitspraken daargelaten – schrijven, maar ook magistraten die – hun vorderingen of adviezen daargelaten – spreken, moeten aldus dansen op een slappe koord: men denke daarbij aan een magistraat-voorlichter die om uitleg wordt gevraagd bij een rechterlijke uitspraak. Ook deze magistraat moet eigenlijk vermijden aan de motivering van die uitspraak elementen toe te voegen die zij in voorkomend geval had kunnen bevatten.

3. Uit het bovenstaande afleiden dat rechters niet meer zouden mogen schrijven over rechterlijke uitspraken, zou een te vergaande conclusie zijn. Vaak is immers juist de rechter uitstekend geplaatst om bepaalde uitspraken te situeren in het geheel van een jurisdictioneel patroon en bijgevolg ook om gecommenterde rechtspreekoverzichten te redigeren in materies waarin hij zelf werkzaam is.

Een «schrijvende rechter» moet echter beseffen dat rechtssleerproductie zijn onafhankelijkheid en gezag kan bedreigen. Er rijzen daarbij immers een paar problemen.

Niet ongewoon is allereerst een pleiter die aan de zetelende rechter rechtssleer voorlegt aan de hand van deze laatste, die de stelling van die pleiter ondersteunt. Bijzonder onaangenaam is deze situatie indien de rechter in de betrokken zaak niet de richting wilde uitgaan die hij in zijn geschriften als de meest wenselijke aanmerkte. Als de rechter – of de kamer waartoe hij behoort – dan tegen dat leerstellig standpunt in beslist, komt dit de rechtszekerheid en het gezag van het betrokken rechtscollege zeker niet ten goede: in een uitspraak met een kamer wordt dan bovendien de indruk gewekt dat de schrijvende rechter in de minderheid is gesteld. Deze laatste situatie is niet bevorderlijk voor de vrijwaring van geheim van de deliberatie, een rechtsfiguur waaraan de Belgische rechtscolleges vooralsnog onderworpen zijn. Die geheimhouding doet nog steeds de schijn ontstaan dat rechtscolleges die uit meer dan één lid bestaan, bij consensus beslissen. Weliswaar twijfelen, met de post-moderne filosofie, sommigen aan het nut van die consensus, die een verouderde en verdachte waarde zou zijn die het recht veeleer ondergraaft: zie M.E. Storme, «De toekomst van het burgerlijk proces – Het proces van de feiten?», *R.W.*, 1991-92, blz. 1449.

Evenmin ondenkbaar is dat een procespartij gaat twijfelen aan de onpartijdigheid van een rechter die zich betreffende een rechtsvraag in zijn geschriften reeds expliciet en op algemene wijze in een bepaalde richting heeft uitgesproken.

Een wrakingsgrond die daarop zou worden gesteund, is denkbaar: in een rechtsgeleerd geschrift kan immers de daarin uitgedrukte opinie zeer algemeen en principieel zijn geformuleerd en, vooral, mede zijn gesteund op een opportuniteitsoordeel of een emotieve argumentatie. Daarin ligt een verschil met een wrakingsgrond die zou worden geput uit een standpunt, blijkend uit voorgaande rechtspraak: daarin is immers van geval tot geval uitspraak gedaan, en werd, bij hypothese, enkel gesteund op logisch uiteengezette motieven in feite en in rechte die vrij zijn van uitgedrukte persoonlijke voorkeuren.

Vanuit het standpunt van de rechtszekerheid en het zo groot mogelijke gezag waarover een rechtscollege zou moeten beschikken, is het ten slotte evenmin wenselijk, dat een magistraat – dit moet niet noodzakelijk een rechter zijn: in voorkomend geval kan het ook een lid van een openbaar ministerie of, in de Raad van State, een lid van het auditoraat betreffen – de rechtspraak van een rechtscollege waartoe hij behoort aan kritiek onderwerpt. Een dergelijke werkwijze kan erop neerkomen, via de achterpoort van de wetenschappelijke bijdrage, de *dissenting opinion* in onze rechtsorde binnen te brengen. Steller dezès gaat daarbij uit van de traditionele gedachte – die hij hier overigens in het midden laat – dat de *dissenting opinion* niet wenselijk is voor het gezag van een uitspraak, maar weet dat sommigen in het gebruik ervan juist een versterking zien van die uitspraak (zie reeds W. Van Gerven, *Het beleid van de rechter*, Antwerpen, Standaard Wetenschappelijke Uitgeverij, 1973, 155).

Eigenlijk lijkt, vreemd genoeg, de schrijvende rechter het meervoudig persoonlijkheidssyndroom te moeten betrachten, of is het een vorm van schizofrenie: hij kan zijn rechtersfunctie maar ten volle vrijwaren als hij zich als schrijver beperkingen oplegt. Of: de rechter moet meekijken over de schouder van de schrijver en af en toe waar-schuwend stemmen laten horen.

4. Deze excursus over de rechterlijke discretieplicht is wat uitvoerig gebleken. Hopelijk is er wel in aangetoond dat wie, zoals de schrijver dezès, wil schrijven rond een rechterlijke uitspraak, zulks omwille van die plicht op behoedzame wijze moet doen. Hij zal dus ook best geen boosheid uiten en niet beledigen of verdacht maken. Tot dergelijke gedragingen weten politici en ambtenaren, bestuurders dus, zich blijkbaar wel gerechtigd: daarvan getuigt zelfs de vakpers, waarin de bijdrage is opgenomen die aanleiding is tot onze beschouwingen. Zij verwoordde op felle wijze de toorn van een ambtenaar over een uitspraak van de Raad van State. In die boosheid over uitspraken van het hoogste administratieve rechtscollege staat deze ambtenaar zeker niet alleen: reeds geruime tijd is allerlei rechtspraak van de Raad door politici, onder veel persaan-dacht, over de hekel gehaald. Recente voorbeelden zijn de zaken betreffende het koninklijk domein te Opgrimbie, het regularisatie-besluit en de benoemingen van rechters en notarissen door de huidige minister van Justitie. Evenwel staat de Raad van State daar dan weer niet alleen: ook uitspraken van de twee andere hoogste rechtscolleges oogstten een dergelijke kritiek. Recente voorbeelden zijn hier het Arbitragehof met het «Talbaksarrest» nr. 102/99 van 30 september 1999 en indertijd het Hof van Cassatie met het «Spaghetti-Connerotte»-arrest van 24 oktober 1996. Tegenover die hulpeloze rechters met onvolledig spreek- en schrijfrecht, vooralsnog niet bijge-

staan door media- en communicatieadviseurs, staan blijkbaar slechte verliezers: bestuurders die hun opties door de rechterlijke uitspraken gedwarsboomd of bedreigd zien, en die de rechtsstrijd overdoen buiten de rechtszaal.

In dergelijke polemieken, posterieur aan het proces, is de rechter zijn positie van onafhankelijk en machtig arbiter kwijt, maar wordt hij met een soort verwerende partij die echter zelf over enig recht van verdediging beschikt. De Belgische zeden geven alvast weinig blijk van respect voor rechterlijke uitspraken. Vooral de rechtscolleges die door hun uitspraken wetgevende en uitvoerende initiatieven kunnen tenietdoen, en dus meteen de politieke actie kunnen hinderen, – het Arbitragehof en de Raad van State – zijn geregeld voorwerp van denigrerende uitlatingen van bestuurders. Tegen een dergelijke ondermijning van het gezag van de rechters wordt even geregeld protest geuit, en de rechter vindt dan in zijn eigen – zeer bijzonder – proces dan toch verdedigers: helaas doorgaans nauwelijks in politieke kringen, veeleer in de academische wereld (een paar recente voorbeelden: J. Velaers in een interview in *Knack*, 20 oktober 1999, p. 23; M. Storme in *De Juristenkrant*, november 1999, p. 1, «De operette van Laurette», en C. Berckx in *De Standaard*, 17 april 2000, «Paars-groen ondermijnt rechtsstaat»).

We wensen hier slechts twee treffende voorbeelden van in een rechtsstaat ongepaste reacties op arresten van de Raad van State in herinnering te brengen.

Ooit maakt een burgemeester, nochtans tevens hoogleraar in de bestuurskunde, bij een arrest van de Raad van State dat een door zijn meerderheid gewenst stedenbouwkundig beleid doorkruiste, gewag van de «demente en frauduleuze» argumenten in dat «verbijsterend» arrest. Hij ging daarom een maand «in staking». Hetgeen daarbij nog het meest betreurenswaardige was: de toenmalige minister van Binnenlandse zaken liet zulks zonder sanctie gebeuren (zie het relaas daarover in *De Standaard*, 11 februari en 12 maart 1993).

Meer recent in het geheugen ligt de kritiek van een Vlaams minister bevoegd voor ruimtelijke ordening bij het «Opgrimbie»-arrest. Eerst had deze Minister de Raad van State bekritiseerd wegens het uitblijven van het arrest en dit geweten aan «de royale overtuiging van de betrokken voorzitter» (*Knack*, 20 januari 1999, p. 24). Toen het arrest dan toch werd uitgesproken, vond hij dat dit ongelegen kwam, omdat het «arrest bekend geraakte in de aanloop naar de verkiezingen» (*De Standaard*, 4 februari 1999).

Even ongepast als een dergelijke kritiek is overigens de lof die een rechtscollege wordt toegezwaaid of de aansporingen die het van politici ontvangt om «creatief» te zijn, zelfs van een eerste minister (relaas bij A. Coppens, «De rechter op de schopstoele», *Vlaams Jurist Vandaag*, juni 1998, p. 14). Volgens em. procureur-generaal bij het Hof van Cassatie E. Liekendael is het echter niet de taak van de rechter om creatief te zijn (zie «Bescheiden bijdrage tot een beschouwing over een gewichtig probleem: de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van de federale ministers», *R.W.*, 1998-99, 463).

Aldus handelend, haalt de politieke wereld, door kritiek of goedkeuring, het betrokken rechtscollege in een of ander kamp van de politieke strijd, en daar hoort het bij definitie niet thuis. Dit belet niet dat vanuit een bepaalde gezichtshoek de rechter zelf als een, zij het dan zeer bijzonder, politiek orgaan kan worden aangemerkt, namelijk als een evenwichtskunstenaar die vrijelijk rondloopt tussen de ge-

bieden van recht en politiek (aldus M. Adams, «Het ongemakkelijke huwelijk tussen recht en politiek», *R.W.*, 1996-97, 1209 e.v.).

De Belgische rechtsstaat zou aan geloofwaardigheid winnen indien politici uiteindelijk eens het gezag van de arbiters van die rechtsstaat zouden aanvaarden. Dit moet zelfs gebeuren tegen de tijdsgeest in, die getuigt van wantrouwen in deze arbiters: zie de recent geïnstalleerde Hoge Raad voor de Justitie. Rechters van hun kant moeten de hoogst mogelijke duidelijkheid in de verwoording van hun beslissingen betrachten. Helaas wordt zelfs een ijzersterke logica die een uitspraak ondersteunt, in het openbare debat door oppervlakkige, opportunistische kritiek snel overstemd. Beide behoren immers tot een andere orde, en in de logische orde meegaan vergt van het publiek een grotere inspanning dan het volgen van een emotioneel discours. Overigens zijn algemene, niet meer echt aan concrete uitspraken gebonden, verdachtmakingen aan het adres van de rechter nog verderfelijker voor de rechtsstaat dan concrete kritiek op een uitspraak. Een voorbeeld: een senator-fractie leider vraagt zich luidop af of de Raad van State wel objectief kan oordelen (zie Berckx, *o.c.* en *De Standaard*, 28 maart 2000, p. 4).

5. En nu terug naar het begin: hoort de ambtenaar die kritiek leverde op het arrest van de Raad van State ook thuis in het kamp der slechte verliezers? Jammer genoeg is het antwoord bevestigend: uit zijn bijdrage valt af te leiden dat hijzelf heeft medegewerkt aan de totstandkoming van het geschorste besluit: hij spreekt van «ons» besluit, waarin «wij» «begripen hebben gehanteerd» (het geschorste besluit was formeel wel genomen door het college van burgemeester en schepenen). In zijn geschrift plaatst hij de motivering van de Raad van State tegenover de motivering van het besluit. Hij doet dus de zaak over. Daarbij ridiculiseert hij de verwijzing naar precedënten («zoals reeds in meerdere arresten gesteld») door zulks gelijk te stellen met de denkwijze «omdat het altijd zo geweest is» en met het «halsstarrig vast te houden aan een voorbijgestreefde procedure». Voorts betoogt hij niet in te zien hoe men ertoe gekomen is «casuele rechtspraak van dit instituut te verheffen tot algemene beheersprincipes. Een instituut dat statistisch slechts een minuscule fractie van de dagdagelijkse administratieve realiteit te zien krijgt en die realiteit nog eens eenzijdig benadert vanuit schending van vormvereisten en de rechten van verdediging. De realiteit dwingt ons ertoe deze fundamentele denkfout recht te zetten». Hij uit ten slotte de vrees dat de lokale besturen vroeg of laat zullen gedwongen zijn een antwoord te vinden op de vraag: hoe organiseer ik een klantvriendelijke dienstverlening ondanks, in plaats van binnen de administratieve rechtspraak. In de koptekst boven zijn bijdrage wordt deze ambtenaar aangekondigd als een «geëngageerd» ambtenaar. Hoe moet men een dergelijke kwalificatie invullen, als men de voormelde verzuchtingen leest?

Het staat buiten kijf dat het engagement van de betrokkene begrepen kan worden als de wil om cliëntvriendelijk te zijn en om dus zo efficiënt mogelijk het publiek te dienen. Hij moet echter wel beseffen dat de democratische rechtsstaat hem daarbij een dubbele beperking oplegt.

Allereerst zal, indien in zijn bevoegdheidsdomein beleidsvrijheid mogelijk is, deze in principe door het politieke gezag worden ingevuld: zulks hoort bij de democratie waarin degene prioriteit heeft die het meest door verkiezing is gelegitimeerd.

Vervolgens beperkt het rechtmatigheidsvereiste zijn handelingsmogelijkheden: dat vloeit voort uit de rechtsstaat. Hopelijk impliceert het «engagement» van de ambtenaar geen optie om eigen beleidsvoorkeuren door te drukken met schending van rechtsregels. Dit moet echter wel worden verondersteld, omdat de gedreven ambtenaar desnoods «ondanks» de administratieve rechtspraak wil handelen. Nochtans is de tussenkomst van rechtscolleges belast met die rechtspraak ook onderdeel van het recht waaraan de ambtenaar zich moet onderwerpen. De ambtenaar blijkt de opties van een dergelijk rechtscollege slecht te verdragen. Niettemin vloeit uit het gezag van gewijste van een rechterlijke uitspraak voort dat de erin vervatte optie of interpretatie ook recht of, bij schorsing, voorlopig recht wordt. Als de beslissing van die rechter gemotiveerd is en op logische afleiding steunt, wordt hem eigenlijk verweten dat hij de rechtmatigheid doet heersen. De ambtenaar noemt de houding van de bestuursrechter getuigen van «een wereldvreemde praktijk» en zij staat blijkbaar zijn idee van modern bestuur in de weg. Het is niet uitgesloten dat de geldende administratieve regelgeving, die het ambtenarenwerk vooral vanuit juridische premissen regelt – de rechtsstaat dus –, zich niet meer zo goed verzoent met bepaalde uit de private sector overgenomen bestuursideeën. Maar dit opportunitetsargument kan de rechter bezwaarlijk gebruiken om het bestaande recht buiten toepassing te verklaren. De Nederlandse rechtsliteratuur besteedt veel aandacht aan het hier van de orde zijnde spanningsveld tussen bestuur en rechter (zie b.v. het Nederlands tijdschrift voor bestuursrecht 1997/1, dat de referaten bevat, gehouden op een symposium van de Katholieke Universiteit Brabant te Tilburg onder de titel «Openbaar bestuur in de knel door rechtspraak?». De bijdrage van B.W.N. De Waard (*o.c.*, p. 2) bevat deze interessante gedachte: «Rechtsgedingen horen te gaan over geschillen tussen partijen. Het moet niet zo zijn dat een van de partijen in een zaak het gevoel heeft dat hij een conflict heeft met de rechter in plaats van een juridisch geschil met zijn wederpartij»).

Het genoemde spanningsveld is een bron van bezorgdheid voor de bestuursrechter: misschien of wellicht beseft die zeer goed dat de rechtsregel slecht past op de daarmee te regelen feitelijkheden. Maar als de rechter niet «wereldvreemd» zou beslissen en de rechtsregel zou aanpassen aan de feitelijkheid, door de regel bijvoorbeeld niet toe te passen of te beslissen tegen de duidelijke tekst ervan, dan zouden de politicus die de regel heeft gemaakt en de ambtenaar die hem toepaste, de rechter zeker het verwijt toesturen dat hij daartoe niet gerechtigd is. Als de rechtspraak van de Raad van State tot «beheersprincipes» is verheven, zoals wordt gesteld, kan dit enkel inhouden dat door de Raad geëxpliciteerde – of in de rechtsorde gevonden – rechtsregels rechtmatigheidsgrenzen stellen aan het bestuurlijk handelen, en niet dat die grenzen beheersprincipes zijn. Ten onrechte wordt hier overigens de rechtmatigheidscontrole van de Raad van State vernaauwd tot «vormen» en «rechten van de verdediging»: de Raad toetst in schorsing en annulatie immers aan geheel het recht. Als wetgevende overheden menen dat de voormelde rechtmatigheidsprincipes het moderne besturen hinderen, dan moeten zij kleur bekennen en het recht veranderen. Want het is – in principe, volgens de leer van de scheiding of verdeling der machten – niet aan de rechter om te besturen, noch om het recht te maken. In de huidige rechtspraktijk wordt de rechter reeds al te vaak

gedwongen om zoal niet te besturen, dan toch zeker het recht mede te scheppen.

6. Laten wij zonder negatieve emoties proberen te eindigen. Tenslotte is de bestuursrechter geen tegenstander maar een bondgenoot en evenzeer een lotgenoot van de ambtenaar: beiden dienen zij het recht in de rechtsstaat toe te passen, en dat recht sluit niet steeds naadloos aan op de feiten. Daarom zijn er rechtsgeschillen en is er een instantie nodig – niet de ambtenaar, niet de politicus – die met een finaal gezag betwistingen beëindigt: de rechter. Men kan de teleurgestelde ambtenaar begrijpen: zijn reactie verenigt zich echter niet met de rechtsstaat en met het daarin noodzakelijke respect voor de rol van de arbiter. In het voetbalspel zou zijn kritiek op de arbiter wellicht met een rode kaart worden bestraft. In sommige rechtsselsels zou die misschien als «*contempt of court*» worden aangemerkt.

De ambtenaar voelt zich gehinderd in zijn mogelijkheden. Hij stond in eer en geweten achter een ontslag. Dat ontslag gaat – misschien voorlopig en in de gegeven vorm – niet door, als gevolg van de tussenkomst van de Raad van State. De boze ambtenaar kan zelf echter ooit voorwerp zijn van een tuchtmaatregel. Als die volgens hem onrechtmatig is, en hij wordt door de Raad van State gered, omdat die de tuchtmaatregel schorst of vernietigt, dan is het niet uitgesloten dat de spiegelsituatie zich voordoet, meer bepaald dat de sanctionerende bestuurder die de tuchtstraf een toepassing van goed modern bestuur vond, dan kritiek levert op de Raad van State en deze laatste beschuldigt van «wereldvreemde praktijken».

De conclusie van het bovenstaande is dat rechter en bestuurder – die laatste moge politicus of ambtenaar zijn – beiden goed moeten nadenken over hun positie alvorens zij hun gevoelens uiten over het handelen van de andere. Al te vaak zijn ze niet terughoudend genoeg: de rechter als schrijver en de bestuurder in zijn kritiek op de rechter.

De voorgaande beschouwingen kunnen ertoe bijdragen hen bewust te maken van de juiste plaats die hun in de rechtsstaat toekomt.

Dierk Verbiest

Kamervoorzitter in de Raad van State

BOEKEN

A. MAST, J. DUJARDIN, M. VAN DAMME en J. VANDE LANOTTE, **Overzicht van het Belgisch administratief recht**, Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen, 15e uitgave, 1999, 1018 p.

Sinds 1962 kent het levenswerk van André Mast een vijftiende, bijgewerkte en aangevulde uitgave. Die uitgave is mogelijk gemaakt omdat het werk van Mast wordt voortgezet door een auteursteam dat op een voorbeeldige wijze wetenschappelijkheid en praktijkervaring weet te combineren.

Thans is de kaap van duizend bladzijden overschreden, een vermeerdering van bijna negentig bladzijden tegenover de veertiende druk van 1996. Er is immers in de voorbije jaren heel wat gewijzigd en vernieuwd op het domein van het bestuursrecht. Men denke bijvoorbeeld aan de invoering van de gemeentelijke administratieve sancties, de uitwerking van de nieuwe wet betreffende de overheidsopdrachten, de gewijzigde reglementering van het statuut van de federale ambtenaren, de totaal nieuwe organisatie van de ruimtelijke ordening door het decreet van 18 mei 1999 en diverse

nieuwe regelingen met betrekking tot de werking van de Raad van State. Uit statistische gegevens blijkt dat het handboek verwijst naar meer dan 900 wetten, decreten, ordonnanties en besluiten en naar bijna 3.000 uitspraken van de Raad van State en andere rechtscolleges. Naast mij ligt de cursusuitgave van prof. A. Mast die in 1955 nog bij de Standaard Boekhandel werd uitgegeven en 163 pagina's bedroeg. De vergelijking van beide teksten toont aan welke ontzaglijke vlucht het bestuursrecht op 45 jaar heeft ondergaan. Niet alleen nieuwe wettelijke tussenkomsten, maar ook de institutionele hervormingen hebben sedert 1980 bijgedragen tot de zwelling van de materie.

De beoefening van het bestuursrecht is onmogelijk zonder een voortdurende raadpleging van het «Overzicht van het Belgisch administratief recht». De essentiële gegevens van een rechtsnorm worden klaar en duidelijk bijgebracht. Voor verdere verdieping kan men terecht bij de geciteerde rechtspraak en rechtsleer en de bibliografie die op het einde van elk hoofdstuk wordt gepubliceerd. De zeer gedetailleerde inhoudstafel en het zaakregister vergemakkelijken een snelle opzoeking.

De lezer heeft het reeds begrepen: de ernstige beoefenaar van het publiekrecht kan zich niet veroorloven deze praktische gids niet binnen handbereik te hebben.

Zij die de veertiende uitgave bezitten, mogen die uitgave nog niet terzijde leggen, omdat het decreet van 1996 op de ruimtelijke ordening en stedenbouw na 1 mei 2000 nog van toepassing zal zijn voor een uitgebreide reeks overgangsbepalingen.

Zonder afbreuk te doen aan de ontzaglijke verdiensten van het handboek, veroorloven wij ons enkele kleine bedenkingen en suggesties.

In vroegere uitgaven werden drie beginselen van de openbare dienst erkend: het beginsel van de veranderlijkheid, het beginsel van de continuïteit en het beginsel van de benuttingsgelijkheid. Aan die traditionele beginselen menen de auteurs twee nieuwe te moeten toevoegen, namelijk de uitdrukkelijke motiveringsplicht en de openbaarheid van bestuur. Die toevoeging lijkt mij niet terecht, omdat de uitdrukkelijke motiveringsplicht en de openbaarheid van het bestuur geen algemene beginselen, zijn maar door Grondwet en de wetten opgelegde normatieve verplichtingen. De auteurs hebben trouwens terecht op een andere plaats in het handboek bij de rechtsbescherming tegen het optreden van het bestuur (p. 606-648) aandacht besteed aan de uitdrukkelijke motivering van bestuurshandelingen, de openbaarheid van bestuur en het instituut van de ombudsman.

In het boek over het openbaar ambt zal de indeling van de hoofdstukken moeten worden herzien om anatomie en pathologie van het ambtenarenwezen nog beter tot hun recht te laten komen. Die herindeling wordt noodzakelijk gemaakt door het K.B. van 26 september 1994 houdende de algemene principes van het openbaar ambt. Daarna komen de hoofdtrekken enerzijds van het statuut van het rijkspersoneel, anderzijds van het statuut van het personeel van de gemeenschappen en de gewesten aan bod. Vervolgens is het de beurt aan de pathologie met o.m. de tuchtregeling voor de diverse groepen van het overheidspersoneel.

Het handboek biedt op zes bladzijden een uitstekend inzicht in de geschiedenis en in de huidige stand van het gemeentelijk financiënwezen. In het raam van de huidige bijzondere financiering wordt de laatste jaren over het SIF (Sociaal Impulsfonds) en de SIF-gelden gesproken. Het lijkt nuttig dat de auteurs, zij het in een voetnoot, aandacht zouden besteden aan het Vlaamse decreet van 14 mei 1996 tot vaststelling van de regelen inzake de werking en de verdeling van het sociaal impulsfonds (B.S. 1 juni 1996). Het SIF heeft tot opdracht om het gemeentelijk beleid inzake het herstel van de leef- en omgevingskwaliteit van de achtergestelde buurten en de steden en het gemeentelijk beleid inzake de bestrijding van de kansarmoede en de bevordering van het welzijn te ondersteunen.

Wellicht vormen deze kleine bouwstenen een bescheiden bijdrage tot de esthetiek van de tempel voor de kennis van het bestuursrecht.

W. Lambrechts

G. NEJMAN, **Les contrats de produits dérivés. Aspects juridiques**. Reeks: Les dossiers du Journal des tribunaux, nr. 21, Brussel, Larcier, 1999, 191 p.

Het ontbrek tot op heden in de Belgische juridische literatuur aan diepgaande analyses, naar Belgisch positief recht, van het juridisch

statuut van afgeleide financiële producten in hun totaliteit. Met dit «dossier» uit de reeks van de *Journal des Tribunaux* wordt door Gilles Nejman een meer dan verdienstelijke poging ondernomen om deze leemte te vullen. De auteur kiest hierbij duidelijk voor een privaatrechtelijke invalshoek: de afgeleide producten zijn in essentie overeenkomsten, zodat de verschillende vraagstukken betreffende hun geldigheid, juridische kwalificatie, rechtsgevolgen en risico's in het licht van dit contractuele basisgegeven kunnen worden onderzocht.

Het boek beslaat vier delen. Het eerste deel overloopt de belangrijkste types van afgeleide financiële producten (opties, futures, swaps en meer complexe contracten) en de juridische kwalificatie ervan. Hierbij voert de auteur een *summa divisio* door tussen termijnovereenkomsten (future, swap, FRA) en voorwaardelijke overeenkomsten (opties). Na enkele korte beschouwingen omtrent de motieven voor het gebruik van zulke producten (indekking van risico's of arbitrage), verdiept de auteur zich in de aan het gebruik van deze producten verbonden risico's. Hierbij wordt niet zozeer aandacht besteed aan het inherente financiële risico (m.n. het zogeheten hefboomeffect), maar voornamelijk aan het juridische risico, meer bepaald de mogelijke bestuursaansprakelijkheid bij onoordeelkundig gebruik van afgeleide producten, alsook de aansprakelijkheid van de financiële tussenpersonen tegenover hun cliënteel.

Het tweede deel onderzoekt de gronden van gebrekkige uitwerking van de afgeleide financiële producten, die voortvloeien uit hetzij de nietigheid van de contracten zelf, hetzij de gebrekkige tegenwerpelijkheid aan derden.

Wat de *nietigheid* van de overeenkomst betreft, gaat de auteur allereerst na in welke mate de overeenkomst kan worden aangetast door een gebrek in één van de wezenlijke elementen ervan. Op het vlak van de *bekwaamheid* tot contracteren wijst de auteur op het beginsel van specialiteit van (publiekrechtelijke) rechtspersonen als mogelijke risicofactor. Voorts meent de auteur dat de overeenkomsten een *ongeoorloofd voorwerp* zullen hebben wanneer ze zijn aangegaan door personen (bv. verzekeringsondernemingen of collectieve beleggingsinstellingen) in strijd met wettelijke beperkingen op de hen toegelaten activiteiten (p. 54-61). Deze visie verwondert enigszins: niet het voorwerp van de overeenkomst is in zo'n hypothese ongeoorloofd. Hooguit kan worden volgehouden dat de onderneming ingevolge een wettelijke beperking op de haar toegelaten activiteiten de bekwaamheid mist om te contracteren. De door de auteur vooropgestelde absolute nietigheid van zulke overeenkomsten (p. 62) kan dan ook niet als automatisme gelden. De auteur besteedt tevens aandacht aan de spelexceptie als mogelijke grond voor niet-invorderbaarheid van schulden die door een partij bij de overeenkomst zijn aangegaan. Terecht concludeert de auteur dat een afgeleid product slechts in uitzonderlijke omstandigheden tussen de contractpartijen als een spel of weddenschap is aan te merken. Specifiek met betrekking tot kredietderivaten (*credit derivatives*) gaat de auteur na in welke mate een risico bestaat op herkwalificatie als verzekeringsovereenkomst, met de mogelijke nietigheid ervan tot gevolg. Tot slot wordt stilgestaan bij de mogelijke nietigheid van optiecontracten in het licht van het vennootschapsrechtelijke verbod op leeuwenbedingen.

De risico's op *gebrekkige uitwerking* van bepaalde clausules van het afgeleide product ten aanzien van derden manifesteert zich volgens de auteur voornamelijk bij clausules van schuldvergelijking, zij het voor de wederzijdse betalingen tussen partijen in de uitvoeringsfase van het contract (*payment netting*), dan wel bij vervroegde ontbinding en afwikkeling van het contract (*close out netting*). De auteur onderzoekt de geldigheid van deze clausules in het licht van het gemene recht en van de bijzondere bepaling van art. 157 van de wet van 22 maart 1993.

Essentieel is tevens dat de zekerheden die aan de uitvoering van de verbintenissen onder het afgeleide product zijn verbonden, volle uitwerking krijgen. De auteur gaat hierbij dieper in op de technieken om een (fluctuerende) zekerheid te stellen in de vorm van speciën of effecten («*collateralisation*») en de bijzondere wetgeving die tot gevolg heeft dat, zij het in beperkte mate, de fiduciaire zekerheids-overdracht in ons recht wordt geïntroduceerd.

Tot slot wijdt de auteur een aantal overwegingen aan de implicaties van de overgang naar de euro op de afgeleide producten.

Het derde deel behandelt summier de overdracht van afgeleide contracten op en buiten de gereglementeerde markten. Naar Belgisch recht zal deze worden doorkruist door de onmogelijkheid van eenzijdige schuldoverdracht.

Het vierde en laatste deel gaat dieper in op het belang van de «contractuele documentatie», d.i. het geheel van documenten en andere bewijzen van de verbintenissen van partijen. De auteur wijst hierbij op de door de markt zelf geïntroduceerde toenemende standaardisatie van de contracten, onder meer via de praktijk van kaderovereenkomsten (*master agreements*). De binnen de International Swaps and Derivatives Association (ISDA) uitgewerkte kaderovereenkomst, die als bijlage bij dit boek is opgenomen, vormt thans een van de belangrijkste typecontracten die tussen professionelen wordt gebruikt. De auteur besteedt dan ook enige aandacht aan de opbouw en inhoud van deze *master agreement*.

Gilles Nejman is erin geslaagd om een verhelderend beeld te leveren van de immer complexer wordende afgeleide financiële producten, de verhandeling en de afwikkeling ervan, zonder aan juridische diepgang en precisie in te boeten. Het werk is goed gedocumenteerd en helder geschreven, hoewel de structuur en opbouw ervan niet steeds even transparant zijn, voornamelijk in het derde deel. Uit de sequentie van de hoofdstukken blijkt tevens een zekere discrepantie tussen de theorie en de realiteit van de markten: de ontwikkeling van de markten voor afgeleide producten en de toevloed van nieuwe producten gebeurt voornamelijk vanuit de Anglo-Amerikaanse wereld. Het belang van het Belgisch (privaat)recht in deze markten is bijgevolg, ook voor de plaatselijke marktdeelnemers, veelal relatief. De op het einde van het werk beschreven standaardisatie door *master agreements* bevestigt de werkelijke marktverhoudingen: veelal zullen de overeenkomsten worden beheerst door Engels recht of het recht van een deelstaat aan de V.S. (vaak New York).

Niettemin verdient het boek van G. Nejman, als pioniersinspanning in het «Belgisch» recht van de afgeleide producten, alle lof. Het is – samen met het recent verschenen negende «Cahier» van de EVBFR-Belgium omtrent afgeleide producten (Bruylant, 1999) – beslist aanbevolen literatuur voor elkeen die enig licht wil zien schijnen in de duistere wereld van de afgeleide producten.

Michel Tison

MEDEDELINGEN

Beknopt overzicht van de sociale zekerheid in België

De nieuwe editie van het «Beknopt overzicht van de sociale zekerheid in België» is verschenen. Deze publicatie bevat een zo volledig mogelijke synthese van de reglementering van de sociale zekerheid, zowel voor de werknemers, de zelfstandigen, de ambtenaren, de mijnwerkers en gelijkgestelden en de zeelieden ter koopvaardij.

Dit boek is bijgewerkt tot 1 januari 2000 en kan worden verkregen bij de Dienst Publicaties van het ministerie van Sociale Zaken, Volksgezondheid en Leefmilieu, Zwarte Lievrouwestraat 3C, 1000 Brussel.

Studiedag : Samenhang en tegenhang in en rond de strafrechtsbedeling

Op 15 december 2000 organiseert de redactie van Panopticon naar aanleiding van het twintigjarig bestaan van het tijdschrift een studiedag te Brussel waarop zij de recente evoluties binnen en buiten de strafrechtsbedeling ter discussie wil stellen en hierover kritisch wil reflecteren.

Inlichtingen en inschrijvingen : Kluwer Opleidingen, E. Walschaertstraat 15, 2800 Mechelen, tel. 015/41.27.45 en fax 015/43.37.21

Vijfjaarlijkse Prijs van het Turnhouts Notariaat

Op 10 november 2000 kende het bestuurscomité van het Fonds Louis Paul baron Suetens de vijfjaarlijkse Prijs van het Turnhouts Notariaat toe aan prof. Francis Haumont voor zijn werk «L'Urbanisme. 1. La Région wallonne. Répertoire notarial – Encyclopédie juridique permanente – Tome XIV – Droit public et administratif – Livre XIV».

Colloquium "Echtscheidingsrecht"

Vrijdag 8 december 2000
van 9.30 uur tot 17 uur
in de plenumzaal van de Kamers van
volksvertegenwoordigers

Geïnteresseerden kunnen zich inschrijven door een fax te sturen met duidelijke vermelding van naam en adres naar de pr-dienst van de Kamer op het faxnummer 02/549 83 02

De toegang is gratis.

OPGELET !!!!!

Het aantal plaatsen is beperkt.
Een toegangskaart wordt ter bevestiging opgestuurd.

Bedrijfsrevisorenkantoor te Brussel

zoekt voor onmiddellijke samenwerking:

- deeltijdse jonge jurist of advocaat met interesse voor opzoekingswerk;
- Nederlandstalig, met grondige kennis Frans;
- algemeen juridische praktijk, doch voornamelijk handels- en vennootschapsrecht;
- prestaties en uren overeen te komen.

Handgeschreven sollicitatiebrief en gedetailleerd C.V. te sturen naar
Redactie Rechtskundig Weekblad
Churchilllaan 108 te 2600 Schoten
onder refertenummer RW 14/1

HAARMANN HEMMELRATH

Avocats/Advocaten/Rechtsanwälte

An international law firm with 21 offices
worldwide urgently seeks for its
Brussels office (m/f):

**Belgian Qualified
Corporate-
Commercial Lawyers**
with 3-4 years' experience

**Belgian Qualified
Tax Lawyer**
with 2-4 years' experience

Ideal applicants will have acquired their experience in an international environment, preferably with a first rate law firm. They will have a perfect command of Dutch, French and English (German a clear plus). In addition, they will be looking for a young, business-minded and challenging law firm where they will be willing to develop their entrepreneurial skills and team spirit.

Please send your application together
with C.V. to:

Michel Goethals
Haarmann Hemmelrath
Avenue de Cortenberg 118
1000 Brussels

Gebrevetteerd Hofleverancier van België

— UNIFORMIER —

Kledingfabrikanten en specialisten in toga's

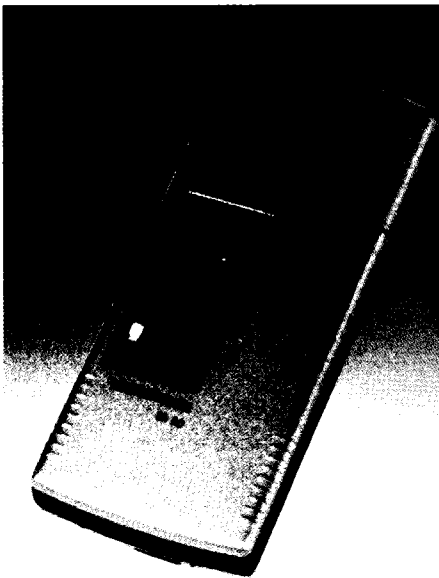
DIRK NEVENS

Nieuwe steenweg 8 - 1731 Zellik ☎ (02) 466 09 05

Fax (02) 466 63 24

Molenstraat 23 - 9300 Aalst ☎ (053) 21 47 77

rue du Midi 175 - 1000 Bruxelles ☎ (02) 511 88 06

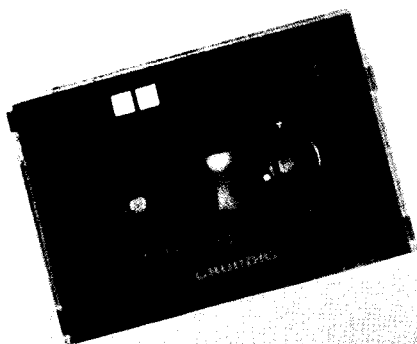
Grote overnameactie

tot 31 december 2000

GRUNDIG

DICTEERAPPARATEN

Lever nu
uw oud toestel in
en u staat perplex
over onze
overnamevoorstellen*

Contacteer

UW VERDELER

of C&C Electronics

Tel 03-354 33 35

Fax 03-353 01 26

cc.electronics@skynet.be

* Voor alle types DH 2070 - DH 2080 - ST 2300/L/LA - ST 2400/L/LA